

**di
ON**

N1-8

1933

OLION

IV AASTAKAIK

ILLUSTREERITUD KUUKIRI

Tegev- ja vastutav toimetaja ning väljaandja: GEORG NAELAPEA

„Olion“ on teinud end tarvilikuks koolile, kodule ja raamatukogule ning igale kultuuri ja ilu sõbrale / „Olion“ on ajakiri kõigile

„OLIONI“ TELLIMISHIND 1933 ON:

Aastaks 6 kr. — s. 6 kuu pääle 3 kr. 75 s.

Välismaale: aastas — 12 kr., poolaastas — 6 kr.

Üksiknumber 75 senti. Välismaale: kr. 1.50

„Olioni“ toimetus ja tallitus asub Tartus, Karlova tn. 18-a—2
Telef. 5-42.

Meltsi villa- ja riidevär- vimise fööstus

Kaupmeestele
igasuguse villase riide
soodsam ostu-
koht

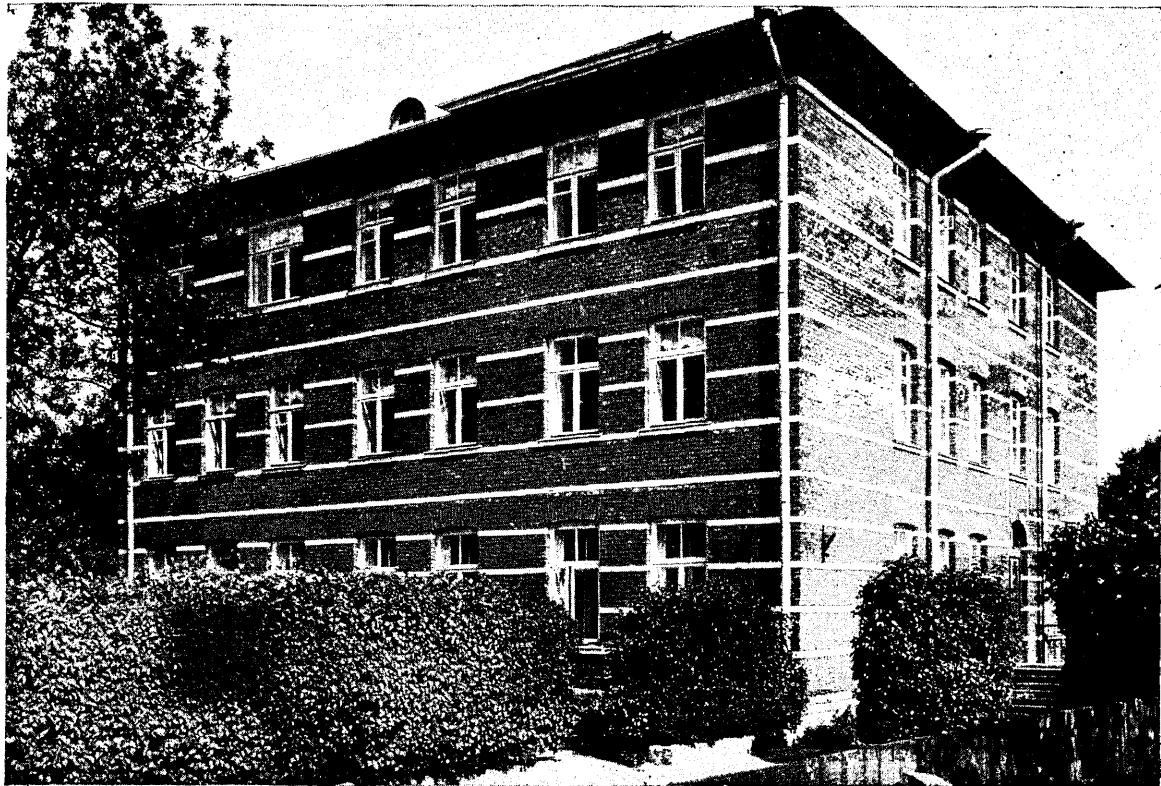
Tartus, Pikk tän. 12, telef. 8-88.

Iga riiklikult mõtlev Eesti kodanik saagu kodumaa
riide tarvitajaks.

OLION

ILLUSTREERITUD KUUKIRI

NELJAS AASTAKÄIK

HARIDUS-SOTSIAALMINISTEERIUM

Tõnismäel Tallinnas

N 7/8

JUULI-AUGUST

1933

HARIDUS-SOTSIAALMINISTER PROF. DR. MED. KONSTANTIN KONIK
OMA MINISTRIKABINETIS

Haridus- ja sotsiaalministeerium

HARIDUSMINISTEERIUM algas oma tegevust 12-ndal nov. 1918, mil Eesti haridusminister kirjutas oma esimese päevakäsu. Selle aja on ka ministeeriumi nõukogu oma 1925-nda a. 22-se okt. otsusega tunnistanud ministeeriumi tegevuse alguseks ja määranud seepärast ministeeriumi aastapäevaks 12-nda novembril.

Ministeerium algas oma tegevust Raekoja platsil asuvates Ohvitseride Kesk- kogu praegustes ruumides. Siit viidi aga ministeerium peatselt Toompuiesteele nr. 3. A. 1921 osteti Haridusministeeriumile maja Tõnismäel nr. 11, ühes avara krundi ja aedadega, 77.000 kr. eest. Oma majja asus ministeerium 1921-se a. 1-sel okt., kus ta ka praegu asub ühendatud Haridus- ja sotsiaalministeeriumina.

TÖÖ- JA HOOLEKANDEMINISTEERIUM algas tegevust ka 12-ndal nov. 1918. Esimeseks asupaigaks olid samuti praegused Ohvitseride Kesk- kogu ruumid. Veebruaris 1919 viidi ministeerium Tolli tänavale nr. 4. Kuna aga sääseid ruume va- jas Kaubandus-Tööstusministeerium oma osakondade ja asutuste paigutamiseks, viidi ministeerium 1919-nda a. lõpul Aia tän. nr. 12, eramajja. A. 1923 ministeerium omandas ostuteel Toomkooli tän. nr. 7 asuva maja ja pääle hädavajaliku remondi teostamist jatkas selles oma tegevust 1-sel nov. 1923.

V. V. ja ministeeriumide korraldamise seaduse §§ 60 ja 61 põhjal läksid Har- idus- ja Töö- ja hoolekandeministeeriumi õigused ja kohustused üle Haridus- ja sotsiaalministeeriumile, arvates 1-sest aprillist 1929, ning sama seaduse § 60 ja V. V. ja ministeeriumide korraldamise seaduse terves ulatuses maksmapanemise kohta. Määruse põhjal algas ühendatud ministeerium oma tegevust 1-sel juulil 1929, üles- annete ja võimupiiridega ning tööjaotusega, mis tähendatud nimet. seaduse § 17 ja §§ 20—25. Ministeeriumi tegevust juhib minister ja ministriabi. Ministeeriumil

HARIDUS-SOTSIAALMINISTRI ABI KABINETT Seinal A. Jegorov'i maaling a. 1925 „Hasomini maja”
ALL: HARIDUS-SOTSIAALMINISTEERIUMI KOOSOLEKUTE RUUM

LATVIJA PRESIDENT EESTI X-NDAL ÜLDLAULUPEOL

Fot. Akel

Vasakult: Välisminister Piip, Riigivanema abikaasa pr. Tõnisson, Latvija Vabariigi president Kveesis, Riigivanem Tõnisson, presidendi-proua Kveesis

Möödunud juubeli-üldlaulupidu

Juubelilaulupidu õnnestus kunstiliselt

Kümnendal laulupeol käis 146.000 inimest

LAULJATE LIIDU kokkuvõtete põhjal on laulupeol käinud esimesel 13.500, teisel 23.000 ja kolmandal päeval 13.500, seega kokku (maksulisi) laulupeo külatajaid umb. 50.000. (Eelmisel laulupeol oli kuulajaid 81.820. Seega osavõtjate arv on läinud tunduvalt tagasi, millist nähtust tuleb suurel määral panna praegusaja üldiste majandusliikude raskuste arvele).

töö ja asjaajamine jaguneb viide ossa, mida teostavad ministeeriumi kantsleil, teaduse ja kunsti osakond, koolivalitsus, tervishoiu- ja hoolekandevalitsus ning töökaitse ja sotsiaalkindlustuse osakond.

Kuna nimet. kahe end. ministeeriumi ruumid ei mahutanud ära ühendatud ministeeriumi, siis töötasid minist. kantsleil ning valitsused ja osakonnad lühemat aega lahus, — üks osa Tõnismäel ja teine Toompeal. 1929-nda a. suvel teostati aga end. Haridusministeeriumi majas Tõnismäel teisele korrale poole juure- ja terve kolmandama korra pääleehitus. Ka ehitati veel mõned mansardtoad, ning 4-ndal nov. 1929 koondus kogu ministeerium Tõnismäele. Maja pääleehitus läks maksma 48.700 kr.

Ministeeriumi asupaik on soodne. Maja on ümbritsetud oma aiaga kui ka naabrikruntide aedadega igast küljest ning seega eraldatud tänavate tolmust ja liiklemisest. Majas on 33 ametiruumi, arhiiviruumid ja majahoidjate korterid. Valgust on palju.

Jaani õhtul käis lauluväljal umbes 25.000 inimest ja vabaõhu etendusel Henrik Visnapuu *Otepää all* jälgimas umbes 15.000. Arvestades tegelaskonda iga päeva kohta 17.000, seega kokku 51.000, käis kolmel laulupeo päeval lauluväljal kokku 146.000 inimest.

Kogu maalt kokkusõitnud tegelaskond lahkus päälinnast häätujulisena, hoolimata sellest, et kolmepäevaline töö oli lauljatele-mängijatele ränka väsimust tekitanud.

Laulupeoks Eestisse sõitnud välismaa koorid olid soovinud Tallinnas viibimise puhul üelda oma tervitust ka riigivanemale. Nad eistasid sellekohased soovid saatkondade kaudu. Selle järele käis pühapäeval, 25-ndal juunil kell 11 riigivanemat tervitamas Norra naisüliõpilaste koor. Riigivanem võttis lauljad vastu Toompea lossi valges saalis. Koori juht pöördus riigivanema poole eestikeelse kõnega. Riigivanem tänas omalt poolt külalisi tervituste eest. Kell $\frac{1}{2}$ 1 olid riigivanemat tervitamas oma lauluga Soome koorid, kokku 230 lauljat. Riigivanemat tervitas kiniter Paavolainen. Samuti Tallinnas viibinud Läti koorid riigivanema juures ei käinud.

X-nes üldlaulupidu täitis oma ülesande ka nii kultuur- kui sisepoliitilistes seisukohades vaadatuna. Ja ta kujunes vägagi mõjuvaks teguriks Eesti tutvustamisel välismaale, näidates, kuidas Eesti, maailma kriisi keerulisematel tundidel ja riikide rahvamasside ning poliitika- ja majandusmeeste vahekordade murrangpäevade üldises vastastikusel usaldamattuse õhkkonnas, tõi lauluväljale hästidistsiplineeritud, rahvuslikult hääldatud lauljateeliidi maailmas seninägematul arvul — rahvamurru ette, kes laulu sundival võimul peatselt unustas kõik omad seesmised ja välised vastolud ning tundis end rahvana, kel oli tarve vaimustatult tervitada ka oma juhti — riigivanemat ja liitriigi Latviija presidenti-külast.

Välisesindajad, ajakirjanikud ja kõik teised külalised kaugematest ja lähematest riikidest võisid veel kord saada tõenduse sellest, mida võib saata korda üks visa, edasipüüdlik väikerahvas sellal, kui suured rahvad enam kuidagi ei suuda leida abinõu nõiakeerisest vabanemiseks, mis toonud enesega kaasa käesoleva aja lahendamatud probleemid ja sõlmed. Veel kord näitas Eesti maailmale seda teed, mis viib kogu inimkonda vastu rahule, ilule ja üksmeelele. Püstitades traataia Euroopa ja Nõukoguderiigi vahele Eesti nüüd oma järjekordse üleriikliku lauluga ületas paljudel riikidevahelistel konverentsidel raskesti saavutatavad tulemused. See, mida inimhingest ei saa kangutada esile sõna ja raha — päästab võimsalt võidule kaunis Eesti laul.

Juubelipeo kunstilise kordaminekuga võib olla rahul

„ON ringkondi, kes laulupidusid ei tunnista ega anna laulupidudele mingit kunstiväärtust“, kirjutab V. L-s *Kajas* nr. 147. „Nende ringkondade arvates laulupeo ettekanded ei saagi olla kunstiküpsed, sest võimata on nõuda seda kunstiküpsust suurelt massilt. Laulupeod on muusikalaadad. Kõrv saab säält vähe, seda rohkem aga silm.

Kuid ometi tohime täie õigusega kõnelda laulupeo kunstilisest tähtsusest. Ning seda eeskätt kasvatuslikust seisukohast, mida omavad laulupeod laiemate rahvahulkade muusikalise maitse arendamiseks.

Kõigepäält palade valiku mõttes. Kui esimestel laulupidudel olid ülekaalus võoraste rahvaste laulud, siis oleme nüüd lõplikult vabanenud võorast vaimuvarast rippumisest. Oleme jõudnud selleni, et laulame o m i l a u l e. Ning see ongi kordaminek.

Edasi, kui esimestel laulupidudel lauldi lihtseid viisikesi, siis aast-aastalt need on vähenenud ja annud ruumi enam väärtuslikumatele paladele. Muidugi leidub veelgi üksikuid, kellele need endised „hääd“ laulud oleksid rohkem meeltemööda, kuid lauljad enamuses siiski ei lepi nendega ja kohanevad juba uutega. Juubeli laulupidu võib siin rahuldustundega oma töö tagajärgi vaadelda.

Kuid pääasi: laulupidude kaudu saab võimalikuks järjekindel ja tõsine töö. Laulupeo eeltööd, väljasaadetavad instruktorigid, kohalikud üldproovid — kõik need otse s u n n i v a d hoolsale tööle. Ning hoolas töö on ikka edu pandiks.

KÜMNENDA JUUBELILAULUPEO LAULJAID

Fot. Akel

Just viimases küsimuses juubelilaulupidu on annud rohkem kui ükski eelmine tagajärgi ja just viimase teeneks võime lugeda: lauljatepere rekordilist arvu, ettekande külje kunstipärasemaks muutumist ja repertuaari paranemist."

X-nda laulupeo kontserdid

on — silmapaistev samm edasi koorilaulu kultuuri tõstmiseks, mis väljendus ladusamas ja kindlalt kokkulaulmises ning selgemas diktsioonis ja puhtamas laulu intonatsioonis, kui see varemil laulupidudel leidis aset, kirjutab prof. T. H. Lemba (*Päevalehes* nr. 171).

„Samuti seisid ka märksa kõrgemal tasemel üldpuhkpillidekoori ettekanded R. Kulli juhatusel.

Laulupeo esimene kontsert algas E. Võrk'u lauluga *Looja vägevus* Ne-rep'i juhatusel. Kuna see sooritati veel ühendatud kaitseväge- ja politseiorkestri saatel, siis jättis ta küllaldaselt võimsa mulje, tõstes ühtlasi ka pidulikku meeleolu. Sellele järgneva Juhana Aavik'u vaimustust äratava *Laulupeo lauluga* autori juhatusel tõusis meeleolu haripunktile. Temperamendikalt tõi kuuldavale T. Vettik oma *Hõiskame* kooris ja A. Kapp'i *Palumise*.

Vahelduseks oli seatud eeskavasse rida laule meeskoorile Juhana Simm'i juhatusel. Oligugi et meeskoor oli arvukas ja tõlgitsemiselt jõudis rahuldada muusikalisest küljest, jäi ta mõju segakoori kõrval siiski pisut varju. See on nähtavasti seletatav osalt sellega, et kõigis koorides on olemas tenoreid vähem kui basse ja baritone. Vabas õhus laulmisel mängivad kõlakad tenorid tähtsamat osa, kuna madalamad häälderühmitused siin nii-kui-nii tugevamini ei pääse mõjule. J. Simm'i juhatusel ettekantud laulude seeriast tuleks välja tõsta ta oma sulest *Oma saar* ja M. Saar'e *Ainult päälle varju*.

Pääle pasunakooride ettekannet lauldi segakoorilt veel pikk rida eesti heliloojate populaarsemaid laule prof. J. Aaviku, V. Nerepi ja T. Vettiiku juhatusel. Neid kõiki läbi harutada veniks liig pikale ja seepärast piirdume mõnede mõjuvamate laulude nimetamisega, nagu R. Tobiasse *Noored sepad*, C. Kreeki *Sirisege, sirbikesed*, E. Aava *Murelaul*, J. Aaviku *Laulu võim*, M. Hermann *Küll oli ilus mu õieke* jne.

Järgmistel lalulpeo-kontsertidel korraldati tubli osa esimese kontserdi kavast uute lisaga, mida aga täiesti ei tule õigustada, sest liig pikk eeskava mõjub lõppeks väsitavalt, ja kui võtta arvesse, et laulupidu küllastajate kontingent koosneb ikkagi peagu ühtedest ja samust inimesist, siis jätkuks ka pisut lühemast eeskavast, kuid see peaks olema igale kontserdile koostatud suuremaltoalt uutest lauludest. Päälegi ei või salata, et igasuguste kontsertide ja etenduste korraldustega on mindud liiale, sest neid kõiki ühel inimesel küllastada on võimatu, ja selle all kannatasid nüüd mõned korraldused, nagu sümfoonia- ja kammermuusika-kontsert ning kantaatide etendused. *Estonia teatri* küllastamine osutus elavamaks.

Lalulpeo teisel kontserdil oli eeskavas enam uusi laule kui kolmandal, kus korraldati enamaltjaolt juba esimesel ja teisel kontserdil ettekantud laule. Teisel päeval ettekantud lauludest, mis eriti meeldisid rahvale ja tulid kordamisele, nimetaksime E. Võrku *Pulma rõõmu*, M. Lüdigi *Kitse ja hunti*, mida kordamisel juhatas autor ise. Korraldati veel C. Kreeki *Ma kõnd'sin väinul*, J. Aaviku *Mälestus* (ka autori juhatusel), ning Vettiiku *Hõiskame kooris*.

Kolmanda päeva kava huviesemeks oli meie naaberrahvaste kooride esinemine. Esimesena esines *Norra naisüliõpilasseltsi naiskoor*, kelle laul heljus kenasti ja meeldivalt nüansseerimise suhtes, kuid kõlajõu avaldamiseks oleks ta pidanud olema vabas õhus esinemiseks arvukam. Vastuseks *Tallinna Meestelaulu Seltsilt* prof. A. Topmani juhatusel sooritatud tervituslaule laulsid norralased eesti hümni eesti keeles.

Läti üliõpilaste ühendsegakoor oli üsna arvukas ja omades väljapaistvat häälematerjali, läks tal korda väljendada modulatsioonirikast kõlavõimet ühes muusikalise tõlgitsemisoskusega.

Samuti väljendas ka *Soome kooriliidu* ühendsegakoor kõrget laulukultuuri, leides oma toodetega sooja vastuvõtu.

Laulupidude iseloomustavaks jooneks on heliloojate austamine. Pääle ettekandeid kutsuti heliloojad välja sooviga, et nad ise juhataksid oma töid. Mitmel puhul oli huvitav märkida, et laulud nüansseerimiselt kui ka meeleoludelt kujunesid heliloojate juhatusel mõjuvamaiks kui üldjuhtide tõlgitsemisel. Erilise austamise osaliseks sai ses suhtes *Mina Hermann* a mitte ainult meie üldkoori kaastegelaste, vaid ka Läti ja Soome külaliste poolt.

Seega võib juubelilaulupidu möödumist pidada täitsa kordaläinuks. Külastajaid oli üpris rohkesti ja ilmastik soodustas ka seda kordaminekut täiel määral."

Henrik Visnapuu „Otepää all“

Vabaõhuetendusel X-nda lalulpeo laululaval

„ÜLDLALULPEO teisel pidupäeval — jaanipäeva õhtul, korraldas *Draama-studio* vabaõhuetenduse laululaval. Mängiti H. Visnapuu näidendit *Otepää all*. See tükk kujutab vanaaegset eestlaste sõjalaagrilt Otepää piiramisel. Me näeme,“ kirjutab *Kajas* (nr. 147) *Bernhard Linde*, „rea telke ja hulga sõjamehi, kes oma vanemate juhtimisel tahavad ristirüütelitele anda otsustavat lööki. Aga veel ei ole kõik tarvilikud jõud kohal ning maleva peab ootama. Kõige enam oodatakse *Lembitut-Võidumeest*. Ka *Vene* vägi peab tulema appi. Ta tulebki, kuid tahab lahkuda, kui kuuleb, et *Lembitut* pole veel kohal. Eesti vanemate keskelgi pole valitsemas täielist üksmeelt. Ülerm on valmis võtma vastu ristimist ja tegema rahu sakslastega. Ta vihkab *Lembitut*.

Selliseis oludes areneb tegevus eestlaste sõjalaagris, kuni tuleb Lembitu. Temagi kahtleb alul, mida teha, on ju tema poeg ja vend sakslaste juures pantvangis ja ta on annud lubaduse pidada rahu. Aga siis saab temas sisemise heitluse järele võidu õige isamaalane ja rahvajuhut perekonnainimese üle ja ta otsustab minna võitlusse. Malev on valmis minema „tulle” Lembitu juhtimisel.

Nüüd tuleb lavale vana tark ja kuulutab Lembitule, et võitlusi on veel palju ees. On küll näha vabaduse kuma, kuid alles Vönnu all lüüakse otsustav lahing. Ja selle järele arenebki pilt teissuguseks. Kaovad vanad Eesti sõdurid ja ilmub moodne kaitseväge suurtükkidega, kuulipildujatega, mootorsõidukitega ning lennukitega. Kõrvulukustavad mürsud ja lennukite põrin pää kohal annab pildi moodsast lahingust.

„Vönnu lahingu” lõppedes tuleb lavale veel „Eesti” — nägusa naisena, saatjajaks põllumees ja tööline. Sää! laulab rahvarõivais laulik (A. A r d e r) H. Visnapuu sõnadel — *Maarahva, talupoega vaba maa, jää seisma sa!* Laulu lõppedes puhuvad neli fanfaarimeest lõpusignaali.

Vabaõhuetendust oli jälgima tulnud üle paarikümne tuhande inimese. —

See vabaõhuetendus oli lavastuselt massilisem, kui olid seda meil varem korraldatud etendused laululaval. Seekordse etenduse paremuseks oli seegi, et kogu mäng oli koondatud ühesse vaatusesse ja publikul polnud vaja vaheaegadel külma käes lõdiseda.

Näidend oli eriti selleks etenduseks H. Visnapuu poolt loodud, kuid üldiselt oli see jäänud lüüriliseks ootepildiks, mille puudus täiesti igale näidendile vajaline tegevus, mis oleks massid võitlusesse viinud. Seda näidendi sisemise dünaamika puudust püüdis lavastaja asendada feerilise külje allakriipsutamise ja kulisside taga, kus lõpupildis pidi laululava taga arenema meie vabadussõjast tuntud võitlus Vönnu all.

Teost ennast iseloomustab autori selgelt nähtav püüd olla võimalikult isamaaliselt magus, et sellega asendada oma „mängu” tegevuse puudust ja meeldida laiatele pidutajulistele hulkadele. Patriotilist magusust püüab autor suurendada mitte ükski meie muistsete vanemate kangelaslikkuse allakriipsutamise teel, vaid ka võõraste naeruvääristamise abil. Lembit on kutsunud liitlaseks Pihkva vürsti Vladimiri ja selle liitlase koomiliste omaduste esirinda nihutamiseks katsubki autor võita oma tõelistele kangelastele lisapatriotilist läiget.

Kõnealuse massimängu viimane pilt, Eesti vabadussõja kujutus, on liialt põhjendamata ja kunstlikult külge kleebitud teosele, mis kannab nime *Otepää all*.

Tegelasteks olid värbitud (Paul Sepp'a lavastusel. *Olioni* toim.) peaaegu kõigi meie teatrite häälekamad näitlejad, vähemalt meesosades.

Felix Moor Lehola vanema Lembituna suutis sugereerida seda kangelaslikkust, mis pidi kehastama see osa, kuna see näitleja oli küllalt jõuline ja kaaskakiskuv kangelaslikkust väljendavais momentides. Sama peame tunnustama ka Ed. T ü r k ' i s t, kes esines Saaremaa vanema Olav Aulipoja osas. Eriti viimase hääli oli jõuline, langemata ülepingutuse tõttu karjumisse, nagu peab seda kahjuks tunnustama Sakala vanema Üllemi osa mängija R. Klein'i esinemise kohta. Teise Sakala vanema Uldelembi osaline nihkus oma häälematerjali pingutamise tõttu laulvasse retorkasse, millest kõmas vastu juba tühjus. Kiitvalt täiel määral tuleb aga nimetada A. S u n n e ' t Pihkva vürsti Vladimiri osas.

Teistest tegelastest võib enam-vähem vaikides mööduda, kuna nad millegi erilisega silma ei paistnud.

Tantsuline vahepala, mis pidi nähtavasti päle Pihkva vürsti lõbustama ka arvulist, vahest 10.000-ni (20.000-ni? O. toim.) küüniivat publikut, ei pääsnud mõjule juba oma algelikkuse tõttu. Ka olid tantsijad asetatud laululava eelsele madalale poodiumile, kust need vaevalt küll nähtavad olid kaugemal istujatele. Kindlasti oleks parem olnud, kui see tantsuline vahepala oleks täiesti välja jäänud. Viimast peab ütlemä ka Vanemuist kehastava A. A r d e r i soololaulu kohta, mis osutus selle kunstniku hiigla häälest hoolimata ikkagi veel nõrgaks sellise välja ja kuulajaskonna jaoks. Ehk jälle oleks tulnud katsetada häälekõvendajaga laulu edasiandmist.

A. Tuurand'i dekoratsioonid ei mõjunud kuigi eestipäraselt, olles rohkem idamaiselt kirevad. Kaugelt paremad olid aga N a t. M e y kostüümid, kuid need jälle olid teatavas kontrastis tagaseina moodustavate dekoratsioonidega.

Kogemused on näidanud, et vabaõhuetendusteks ei ole vaja nii suurt „saali“, nagu on seda lauluväli. Teiseks ei sobi lauluväli ka akustiliselt vabaõhuetendusteks, kuna Lasnamäe kõrge kallas on lavast liiga kaugel, et olla häälte kõvendamiseks kaasaaitav. Küll aga leidub meil Tallinnas teine märksa sobivam ja parem paik vabaõhuetendusteks ja nimelt: Toompea kantsi veer ühes nõgulise lagendikuga, mis asub tihedalt Falgi tee veeres. Siin oleks võimalik lavana ära kasutada Toompea kantsi veert, kuna vana kindluse müür moodustab paljudelegi massimängudele sobiva tagaseina ja publiku jaoks jääv nõgu oma tõusuga Vaksali puistee poolsele veerul võimaldab amfiteatrilise kasutamise. Nõgu ise oleks aga küllalt suur mõnele tuhandele päältvaatajale.

Millise jõulise tagaseina aga võivad anda sellises vabaõhuetenduses muistse kindluse müürid, selles võisin mõni aasta tagasi veenduda Poolas Krakovi Vaveli lossi õuel lavastatud vabaõhuetendusel. Olen kindlasti veendunud, et õises hämaruses ja prožektorite valgustuse annaksid Toompea vanad müürid suurepärase tagaseina ja võimaldaksid haaravate siluettidegi mängu. Olen nii mitmelgi õhtutunnil vaadelnud seda vabaõhuetendusteks nii sobivat paika ja mõttes imestanud, et ükski meie lavastajaist pole avastanud seda suurepärasest vabaõhuetenduste kohta, mis võimaldab ka oskuslikule valgustusmeistrile palju ulatuslikumalt näidata oma kunsti, kui on see võimalik lauluväljal."

See, Bernhard Linde ettepanek, tulevikus arvestada vabaõhuetenduste ettekandeks Toompea rajooni, väärib tõsist tähelepanu.

Sama massimängu kohta kirjutas R (i c h a r d) J (a n n o) *Postimehes* (nr. 148):

VÕIB otseselt ütelda, et Henrik Visnapuu on õnneliku tähe all valmis teinud oma vastse vabaõhudraama *Otepää all*. Hariliku, saalis mängitava näiteteose ülekandmine vabaõhuetenduse tingimustesse on alati suurte raskustega seotud. Tekib paratamatult ülepäästamatuid tõkkeid ja takistusi, mille soodus lahendamine käib paremalgi lavastajal üle jõu. Hoopis iseasi on kirjutada näidend eriti vabaõhu nõudeid arvesse võttes. Sel puhul võib etteadlikult ära hoida palju lavastusraskusi ja pääasi — saab ära kasutada taevaaluse lava avaraid võimalusi, täit tähelepanu pöörata sellekohastele eritingimustele ja saavutada sedakaudu vajalist mõjukust.

H. Visnapuu käe all on see (mitmetpidi raske) ülesanne õnnelikult tõeks saanud. *Otepää all* täitis kõiki lootusi päris rahuldaval määral. Näidend sündmustik on kergelt liikuv, laia publiku kohaselt hõlpsasti jälgitav ning taibatav, on ilusaid dramaatilisi sõlmpunkte ja tundeid kanneldavaid, liigutavaid stseene. On palju liikumist, masside mõjukat ringimässamist, võitlust, tantsu, heli- ja valgusefekte. On vajalisel määral tundeapatost ja rahvuslikus mõttes üllastavat, vahustavat sangarideoloogiat. Kõik need momendid on tarvilikud, et vabaõhuetendus täidaks oma otstarbe ja pääseks vajalisele mõjukusele.

Draamastuudio, kel nii mitmelgi korral repertuaari valikul on olnud hädad närv, on seekordki näidanud, et teda juhtis etteaimav vaist: *Otepää all* haarab publiku täiel määral, kümneisse tuhandesse ulatuv vaatajaskond jälgis läbi kesköö suure pinevusega mängu käiku, kiiduavalduisi sadas mängu keskele — see kõik räägib küllaldaselt omaette. Muidugi leidis nüüdki mõningaid paljunõudlikke ja vaimuteritsejaid, kel oli kohe nurisevaid märkmeid põuest puistata, kuid kes on kunagi enne leidnud täiesti üksmeelset hinnangut!

Teadagi tuleb näidendit võtta igas suhtes v a b a õ h u m ä n g u n a. Teisuguste mõõdupuudega lähenedes tekib loomulikult palju ütlemist nii näidendi sisulises kui kompositsioonilises mõttes. Kuid, nagu juba eelpool märgitud, vabaõhumängul on oma erinõuded, eritingimused ja nende kohaselt tuleb H. Visnapuu vastset teost pidada kõigiti õnnestunuks.

Mis puutub ettekandesse, siis oli lavastaja näinud nii suurehulgalise osavõtjaskonna distsiplineerimisel kui ka tehnilise teostuse mõttes rohkesti vaeva ja see vaev kandis vilja. Massistseenid õnnestusid rahuldavalt, efekti oli palju. Eriti haaravalt pääsis mõjule mängu lõpuosa, lahingdemonstratsioon Võnnu all. Pärislõpp, meeleolulisele sümbolilikele rajatud, jäi siiski pisut kahevatuks ja magusaks, oleks olnud paras lõpetada lahingu müriseva võidutriumfiga.

KUNSTNIK KONRAD VILHELM MÄGI A. 1908
Sünd. Hellenurmes 1-sel dets. 1878, surn. Tartus 15-ndal aug. 1925

Rud. Paris : Konrad Mägi

ED. ROOS'I KIRJASTUS. TARTU, 1932. KORREKTORID: ED. ROOS JA M. LUBI. KAAS R. PARIS'ELT. LK. 284 SUURES ALBUMI KAUSTAS HAAL PAPERIL, VÄRVILISED REPRODUKTSIOONID KRIIDLIL. HIND KR. 15

See on parimaid ja kaunimaid raamatuid, mis Eestis seni üldse trükitud. Seda eeskätt trükitehniliselt ja oma maitsekalt koostamiselt. Tundub alul uskumatunagi, et säärane raamat on meie oludes välja antud. Trükitud aga on teos kogu ulatuses tehnilise juhataja J. Sirel'i hoolikal juhatusel Tartus. Osa klišeid on Kultuurkap. Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsuselt, Riigi Trükikojalt, R. Espenberg'ilt, Eesti Opetajate Liidult, O.-ü. Noor-Eesti Kirjastuselt ja Olionilt. Kõik teised on valmistatud ühes Tartu tsinkograafias kirjastaja tellimisel. Raamatus on üldse 85 hääd reproduktsiooni, vinjetti, fotot jne., neist 11 mitmevärvilist reproduktsiooni K. Mägi töödest.

Pidi olema väga palju armastust ilu vastu, ilutunnet ja ohvrimeelt eesti asja nimel, armastust, maitset, ränka tööd, majanduslikke ohvreid — kirjastajal Ed. Roos'il. Ja endastkimõista kõike muud kui kahju — autoril. See on tema kaua-aegse töö tulemus. See on hää raamat, neid väheseid, millega võime tõesti olla rahul. Kes Konrad Mägi monograafiaga algusest lõpuni tutvunud, on üleöö saanud ilusa kooli. Ta ei kahetse seda kunagi.

K. Mägi kuju on elavalt meele veel igapähele, varises ju ta maamulda alles 8 a. tagasi. Ta oli meie parimaid, „isikupärasemaid ja teovõimsamaid tegelasi kunsti alal“, nagu autor õigusega ütleb, kõrgetasemeline eesti meister.

Sellise armastusega, nagu suhtus Mägi oma otsinguile ja tööle, tema biograafia autor ta mälestamise jäädvustamisele ka sõnas, ja selle kirjastaja, kes on töötanud andumusega kaasa ka stiililistes küsimustes, — sellise armastusega peaks iga eestlane, kes tahab kanda kultuurinimese nime, lähenema raamatuärile, et nõuda säält seda ainulaadset teost, tegema enesele otse auasjaks ta omandamise küsimuse.

LAVA- JA SPORDIHARRASTUSTE PÄIVILT A. 1898

Istuvad vasakult: E. Talvik, M. Pukits, V. Jentson, K. Mägi, F. Suit, A. Luik, Seisavad: L. Leismann, K. Jungholz, K. A. Jentson, A. Meibaum, E. Sooba

Väljaande hind on näiliselt kõrge: kr. 15. Kuid vähegi tundes väärtusi ja selle teosega seoses olnud kulusid, peame ütleva: see hind on äärmiselt ebaõiglane kirjastajale. Ta ei oleks patustanud lugeja ega küllap siiski ka mitte enda vastu, kui oleks määranud hinnaks kr. 25—30. Vähemalt ses ulatuses, nagu seni, oleks raamat ostmist ikkagi leidnud — muidugi mitte nende poolt, kes kõiksutavad sõnu kultuuri vajadusest, kuid kelle endi kultuurilikkus sageli ei ulatu kaugemale kõrtsileti esisest. Siis oleks kirjastaja kahju väiksem olnud.

Aga kuhu jäävad meie raamatukogud? Neil vaja täita oma riuleid kriminaal- ja armastusromaanidega, milledeft tublid hinnaalandusedki mõeldavad...

Korraldav, sundiv käsi peaks astuma vahele, et mitte teha kõrgeväärtusliku ja väga tarviliku algupärase eesti raamatu ilmumist edaspidi üldse võimatuks, kuna kirjastajat publiku tuimus pidurdab.

Kus on need, kes saavad riigilt korralikud toetused äraelamiseks, kui nad ei taha riigile vastu anda niigi palju positiivset, et ostavad kaaskodaniku poolt kirjastatud eeskujuliku raamatu!

Isik, kellest võiks oleneda meie ehituskunstipalge tulevik

14-ndal dets. 1930 kirjutas *Vaba Maa* (ins. Aug. Wellneri andmeil) artiklis *Noor-Eesti sünnipäevilt*:

„G. Suits oli poiste üldtunnustatud juht, ja see vara arenenud noormees oli tööpoolele teistest enam kui päävõrra üle; omas juba siis suure luuletaja aupaiste ja selle poolest suutis temaga võistelda ainult Rudolf Lesta, kes hiljem vahetas luulehobuse rahukohtuniku punase laua vastu.

Suits, Aavik ja Lesta olid esteedid ja vaimuaristokraadid...”

See oli aastail 1902—1904, mil asutati Eesti noorsoo salajane kultuuripoliitiline ühing *Eesti Külvaaja* ja *Noor-Eesti* kirjastuse elkääja — kirjastus *Kirjanduse Sõbrad*, mis andis välja paar albumi *Kiired*. Tänapäeval vähesed teavad, et praeguse suurr kirjastuse *Noor-Eesti* rajajaks ühes G. Suitsuga ja esimeseks osanikuks oli sama „luuletaja aupaistega” R. A. Lesta, praegune Tartu-Võru Rahukogu alaline liige. *Oloni* lugejad teavad, et see kirjanikusulg ei ole täitsa käest pandud.

Peatugem pikemalt R. Lesta elukäigu ja elutöö kirjeldusel — alljärgnevail põhjustel.

R. L. sünd. 1-sel (14) okt. 1885 omaaegse Tartumaal ja Tartus tuntud seltskonnategelase Jaan Lesta pojana *Piiril*, mille põldudest algavale Tähtvere mäeseljandikule paistab Tartu siluett ja õuele õhtuti linna kuma. See asjaolu ja ühtlasi tema kadunud isa hoolitsus talu hoonestamise eest mõisalikuks, pidi vististi saama esimeseks äratuseks R. L. päratisele andumisele „kunstiadeusele ja esteetikale ja eriti ehituskunsti teadusele ning isegi loovale ehituskunstile — esinemiseks ideekavanditega meie tänapäevasele seltskonnale elvuse tekitamiseks ning üleriikliku ja üldrahvusliku ehituskultuuri taganõudmiseks.” Kuigi R. L. oli nendest põhi-nooreestlastest ja *Noor-Eesti* liikumise algatajate triumviraaadi liigetest ainuke varanduslikult kindlustatud tol ajal, tuli tal elutarga isa soovil võtta eeskujuks mitte 1½ a. temast vanemat kooliinginaabrit G. Suitsu elukutse valikult, vaid — Jaan Tõnissoni: ülikoolis Tartus õppis ta õigusteadust, ainult paralleelsest sellele kunstiteadust ja esteetikat, ühtlasi katsetades edasi kirjandusliku loominguga kauni-vaimse kirjanduse alal, püüdes näit. sulatada Juhani Aho kirjanduslikku stiili inglise graafiku Beardsley'i väljendustehnikaga omas proosaluuletuses „*Sinijärve saarel*” ajakirjas *Linda* a. 1905, ka värsiluuletuses *Minu kullakase sinisilmad*. Luulealal debüteeris ta 6-nda kl. gümnaasistina Petrarca soneti *Kui rinnast hoovab ohkeid* tõlkega, millele toimetaja Ernst Enno oli hindavalt lubanud *Linda* terve esilehe-külje. Hiljem esines ta *Noor-Eesti albumis I*, kuid sattus vastuollu teda võõrili mõistnud arvustusega, töötades küll pärast seda edasi, kuid hoidudes nüüd avaliku esinemise eest. Kuid edaspidiseks avalikkuse ees kirjanduse alal mitteesine-mise pääpõhjustajaks sai R. L-le siiski see, et ta nooreestlaste kultuuripoliitilisest programmist oma erialaks valis sellise, mis nõudis paar aastakümnet pingutavat õppimist ja asjasse süvenemist: mainitud programmist valis R. L. enesele ainult meie plastilise ja eriti ehituskunstiilise kultuuri vabastamise provintsiaalgermaani-lisest maitsest ja suunast, seades asemele Lääne-Euroopa ja nimelt Prantsuse-Itaalia vastavat kultuuri ja maitset ning püüdes viimasele alusele rajada eestlaste rahvuslike plastiliste kunstide ja eriti ehituskunsti ning monumentaalplastika edaspidist arengusuuna.

Lõpetanud õppimise Tartu ülikoolis 1912-nda a. kevadel ning teinud Moskva riigiülikoolis õigusteaduskonna lõpueksami esimese järgu diplomiga, asus ta kohe Peterburi, et anduda ehituskunstiadeuse õppimisele ja uurimisele. Oma õigus-teadlase diplomi kasutas ta kohtuteenistuseks. 1913-nda a. alul nimetati ta — esime-se eesti rahvusliku intelligendina — Peterburi kohtupalati kohtuametite kandidaadiks. Vastu kurikuulsa Krašeninnikov'i hoiatust „kaks korda aeglasema kar-jääri” pärast Peterburis kui Moskvast, kuhu temale võimumees esimesel esitusel soovitanud tagasi sõita, omalt poolt lahkesti pakutud nimekaardiga Moskva kohtu-palati vanema esimehe nimele. Määratud Peterburi kohtupalati „kaardiväe rep-artamenti” (ainult tsiviilseesse) püsis R. L. sääl palgalises teenistuses kuni 1917-nda a. sügisele revolutsioonini, sekretäri kohustetähtjana. 1915-nda a. algusest pääle,

kohtupalatis palga saamise ja teenistus-õiguse alalhoiuga, toimus nüüd R. L. ümbernimetus sõjaväeametnikuks-tiitlinõunikuks ja nimetus vene pääintendantuuri-keskvalitsuse vahetult alluva varustusbaasi abiülemaks ja tegelikuks juhiks Bologoe-Polotski strateegilisel liinil ehitatud varustusgarnisonis. Viimast eestlase ja isegi venelase kohta maailmasõja ajal nii harukordset nimetust soodustas mitte nii väga R. L. ülemuse-senaatori Ognev'i soovituskiri pääintendantile, vaid rohkem soovituskiri ühelt keiserkoja liikmelt, kes töötas ise maalikunstnikuna-asjaarmastajana ja kes oli huvitatud sellest, et pääintendandi kindral Suvajev'i kaudu saaks „ära kasutada kolleegiumisekretäri R. Lestat kohtuministeeriumist päle sõja võidurikast lõppu — tegelasena sõja-mälestusehituste ja monumentide püstitamise alal,” „kuna tema ehituskunstiteaduse ja monumentidkunsti tundmise alal evib eruditsiooni, mida aga oleks tarvilik täiendada ka sõja ajal, kontakti alalhoiu teel Kunstide Akadeemia professorikonna ja raamatukoguga.” Nimetatud üksiku paigalseisva väeosa ülemusena oligi see kontakt R. Lestal väga külluslikult võimalik — kõigi kolme režiimi ajal. Nimelt oli R. L-ale teinud lõbu garnisonis oma „suurt protektsiooni” ära kasutada rahuaegset võimatut distsipliini harrastavate polkovnikute tõgamiseks, eriti viimaste paha ümberkäimise pärast intelligentsete sõduritega: vastupidiselt teiste ülemuste käitumisele käitus R. L. oma alluvatega, eriti intelligentidega humaanselt ja soodustavalt, mispärast oli salakaebeid temale. Salakaebajail Peterburis tagajärgi ei olnud, kuigi tegelikku järelevalvet teostas mitte kindr. Suvajev ise, vaid Peterburi sõjaväeringkonna intendantivalitsuse ülem kindral Kirschfeldt, kelle sõpra, samaringkonna korterivalitsuse ülemat kindr. Hausmann'i juba a. 1915 R. L. kord üsna teravasti oli riivanud garnisoni ehituste asjus ehituskomisjoni liikmena. Tagajärg kaebustel aga oli R. L. kasuks revolutsioonistes frondikomiteedes, kus tema nimi a. 1915 päle „oma meeste” nimekirjas seisnud, nagu temale 1917-nda a. märtsirevolutsiooni üks delegatsioon seletanud, samas talle teatades ka tema valimisest oma asutuse ülemaks, garnisoni ülemaks, kõigi teiste garnisoni asutuste vanemaks.

Järnenud enamluse päivil õnnestus R. Lestal pääseda kodumaale ühe tänuliku sõduri-inteligendi kaasabil, kelle kohta oli resoluutsem kaebus läinud a. 1915 Peterburi, kuid kes R. Lesta vahelesegamise tõttu oli vabanenud kahtlustustest ja kes nüüd hiljem sõjaväes suureks võimumeheks oli tõusnud.

Eestis tuli R. L-1 alata kohtuniku karjääri otsast päle: sellest rahukohtunikuametist, millest ta 1914-ndal a. lahti ütles paremate väljavaadete tõttu: a-st 1921 kuni 1924 oli ta rahukohtunikuks Valgas... Praegu on ta 8-ndat aastat Tartu-Võru Rahukogu alaline liige.

Valgas R. L. ühtlasi töötas edukalt Läti-Eesti piiriküsimuse alal, evides rahvuslikke teeneid: võitis — rahuajal! — Eestile tagasi Lätilt maa-ala Valga all 9 kilomeetrit pikuti, hulgas Valga-Tõrva kivitee...

KOHTU-TÖÖ koormatusele vaatamata on R. L. ikka oma puhketundide ja tervise arvel töötanud edasi noor-eestlaste erikultuur-programmi teostamise alal. Selle töö tulemusena on tal valminud või valmimas osa põhjapanevast teosest, mida võiks nimetada nii meie kaunivaimse kirjanduse seni puudumata eriala — „ehitusesteetilise ehituskunstikriitilise — rajajaks kui ka meie ehituskultuurile ja ehituskunstnikkonnale suunanäitajaks ja nimelt — iseseisvale Eestile nii hädavaajalise üleriikliku-üldrahvusliku esindusarhitektuuri soetusel alal.” Peab mainima, et selle teose loominguks on õigupoolest R. Lestale hoogu annud mitte niivõrd vahest teised noor-eestluse ideoloogid kui just kadunud prof. P. Põld: kui R. Lesta veel Tartus üliõpilane oli ja kadunud Põlluga, toleaeegse vanema üliõpilasega ühte akadeemilisesse organisatsiooni kuulus, soovitas viimane Eestile loostada õpikut keskkoolidele kunstiajaloo ja esteetika üle, väljudes rahvuslikust seisukohast.

R. Lesta mainitud teos ongi nüüd ennekõike sõnas ja pildis hoolikalt kunsti-pedagoogilise kõrvalülesandega süstemaatilisel koostatud kriiteeriumide ideale „riikliku ja üldrahvusliku esindusarhitektuuri alalt ja nimelt Lääne-Euroopast *par excellence*, Prantsusmaalt ja osaliselt antiiksest maailmast ning Itaaliast.” Selle kõige tutvustamist toob aga autor lähedale tänapäevasele Eestile selle võttega, et arvustab mainitud kriiteeriumide valgustusel Tallinna Toompeale seitsme sajandi jooksul loodud provintsiiaalseid ehitusi ning valgustab seda ühtlasi oma algupäraste ideeka-vandite-kriteeriumide najal. Ühtlasi peab autor silmas väikerahvuse äärmiselt väik-

seid ehitusvõimalusi, püüdes igati kokku hoida ja koondada paari riiki ja rahvust esindavat täisväärtuslikku ehituskunstiteost, milliseid ta soovib meie päälinna püstitada. R. L. on veendunud, „et on võimatu üleriiklikku-üldrahvuslikku ja seega üldtähtsuslikku ehituskunsti rajada provintsiaal-germaanilistele ehitustraditsioonidele, küll aga hääle põhi-Lääne-Euroopalisele.” Alles sellise ümberajamis töö äratagemise järele võib unistada eestlaste rahvusliku ehituskunsti tekkimisvõimalustest — säärane on R. Lesta seisukoht. Toompea ajaloolist välisilmet soovib ta siiski ära kasutada historisimi põhimõttele — eeltööna loova Läänelise ehituskunsti tarvituselevõtul meie päälinna tippraajoonis. Viimast asjaolu tuleks silmas pidada neil arvustajail, kes R. Lesta ekslikult näevad põhimõttelist „vana” kummardajat. Tema kirjutused *Olonis* ei luba teda pidada põhimõtteliseks „vana” kummardajaks, küll aga seda Toompea ja üldse Tallinna suhtes.

R. LESTA isikus on meile tõusnud suurte teadmistega varustatud ehitusteest ja ehituskunsti kriitik, kelle töödele vastavad võimud ja tegelikud arhitektid ja insenerid ning just ka meie kunstnikud peaksid pöörama tõsist tähelepanu. Vähe on ju üldse neid, kes oma tööle andub täie armastusega ja otsekui palvetades, nagu seda teeb juha aastaid R. Lesta (nagu tähendas Rasmus Kangro-Pool *Päevalehes*). R. L. oma Toompea ehituskunsti arvustavates teostes ei ole mitte ainult kriitik-asjatundja, ta on samas — kaunishing, suure fantaasialennuga varustatud isik. Sääljuures on ta rahvuslane. Määratud võimalusi saaksid kunstnikud ammendada tema „fantastilistest” kavadest, eriti kujurid, kas või Kalevipoja ja rahvalaulude ning ajaloo aineil. Neil tarvitseks ainult natuke aega võtta ja siiveneda R. Lesta ettepanekutesse. Siis saaks tehtud suur eeltöö Tallinna ehituskunstlikuks kaunistamiseks. Praegu meie loov ja teguvõimne kunstnikkond otsib ja kobab, otsekui pimeduses, ei pääse aga kaugemale kevade, sügise, aktide jne. kujutlusest. Otsitagu kontakti R. Lestaga ning suhtutagu sellesse mõttesse täie tõsidusega, teades, et see, mis eemalt paistab olevat teostamisvõimatu omapärane luuleharrastus, ongi vahest just see, mis annab tulevastele põlvetele võimaluse näidata Eesti uhkele minevikule mitte ainult Vabadussõja seisukohast väljudes, vaid just silmas pidades ka meeste tööd kultuurfrondil.

Palju kibedust peab tundma meil igauks, kes on pannud käe ennastohverdavale loovale tööle kodumaa kasuks. Nii ka R. Lesta, keda seni ei ole võetud nii tõsiselt, nagu see tarvilik ja loomulik peaks olema. Seejuures ei saa aga ka salata, et säärases üldsusele kasuliku isiku „varju” jäämises ei ole igakord süüdi avalik arvamine ja need, kes avalikku arvamist teevad ja selle tegemiseks aitavad kaasa — sageli langeb osa süüist ka sellise isiku enese arvele, kes ei saa edasi ega tagasi kõigi oma ilusate kavatsustega — tänu osalt enesele. Nii jälle R. Lestagi, kes on valinud oma töodes raskesti seeditava stiili, nii et lugeja peab vaevlema, kuni ta taipab, mida keerulise lausega ütelda on tähetud jne. Samasse seisukorda viib autor iga toimetaja, kel aega isegi vähe ja kes seepärast vihastab, kui saab raskesti loetava läkituse ning nagu see üsna loomulik — lööb käega „kõrgelennulisele” ilusale ideekavandile ning heidab selle paberikorvi. Seejuures ei etenda väikest osa artikli ulatusküsimus: R. Lesta selle küsimusega üldse ei arvesta ning on siis toimetustele pahane päälegi, et need artiklit ei loe ega avalda. Ka lugeja seisukohast ei tule pikk, keeruliste väljendustega kirjutus asjale enesele kasuks. Et saavutada kontakti lugejaga, tuleb ka artikli autoril arvestada lugeja soovidega ja seisukohtadega. Ses mõttes on R. Lesta oma senistes avalikkudes esinemistes pautustanud iseenese ja oma elutöö vastu. Ja sellest on kahju. Muidugi vabandab teda töökoormatus oma otsesel kutsealal.

Andes aegajalt ruumi R. Lesta artiklitele, oleme veendunud, et seisame ilusa asja eest. Meie ei taha seega veel ütelda, et kõik on meile vastuvõetav, mida autor propageerib. Kuid teame, et R. Lesta ei ole üksnes ehituskriitik ja esteet — ta on ka poeet, kelle unistussigi on huvitav nautida. Et ta poeet on, seda tõendab ka tema romaan värssides, millest osa on meil olnud võimalik näha. See on impressionistliku käsitlusviisiga teos *Eugen Onegini* värsimöödus kodumaa elust ja meeleoludest. See töö on oma stiilikerguselt täieliseks kontrastiks tema ehituskriitilistele, kompaktsetele artiklitele — testamendile, mis kirjutatud ajast ettejuudnuile.

MÉRÉVILLE' PARGI ÜLDVAADE

Gravüür

Kaunimaid inglisstiilis parke 18-nda sajandi lõpust

Aedade võlu

INIMENE armastab loodust, veel enam aga armastab ta aeda, eeskätt aia tululikkuse pärast. Kuid inimene pole rahuldunud ainult aia kasuga, ta otsib aiaist ka ilu, istutades sinna võõramaiseid ilupuid *) , luues varju ja valguse mängu, värvide ning lõhnade gamme, vete sosinat, tasakaalu, harmooniat, korrapäraseid klumbe ja lillepeenraid, ehitades sinna aiamajakesi ja lehtlaid.

Ilusaim, mida suudame luua ning mida kestvaalt armastame — on ilus aed. Pole tähtis ainult maja, tähtsam on maja ümbrus. Kasvada üles keset õitsvaid puid ja lilli, kuulata lindude sillerdust, puude varjus hankida niiskeilt kohilt mängimiseks tigukarpe, õngitseda vesistust kalu, — see on kõik õnnistus, mis lapsepõlvest jätab hinge kuldseid, kustutamata muljeid. Ei kuskilgi pole noorte neidude kõnnak painduvam ja noormeeste hääll palli mängides kõlavam. Kastanite roosad barrikadid, lillatav sirelite müür, kuumad päälelõunad lõhnavate nelkidega ja mesilaste suminaga, õhtud õhetava ehaga, kus iga sureva värvi jaoks sünnib uus lõhn! Tõesti, aia ilu on võratu ja sellised luulelised pildid loendamatud. Aed teeb inimese alles tõeliselt inimeseks. Pääle ilu leiame aiaist kõike muud: tööõõmu, tervist ja kosutust, aia omanik on oma aia õnnelik ori. Hommikul ärgates kuldnokkade vile ja käosulaste hõisetega on aed kui valguse ja värvide nägemus. Säälin terve väike maailm, üha paljunev, sündiv ja surev maailm, mis loob uusi vorme, kõigi oma nähtavate ja nägematute, kahjulike ja kasulike olestega.

Selline laulev ja lõhnav seltskond arendab meis ilumeelt, paneb meis värisema rõõmud ja lohutab kurbadel tundidel, millest kaks inimest, keda juhhib kokku saatust, saavad elus osa.

Õõ jõudes jääb see väike maailm, varjude värisedes ja taevas tähtede kilgendades, magama, kogumaks nagu uut jõudu uueks päevaks ja uueks tööks.

28-ndal mail 1932 kirjutas *L'Illustration*'is (nr. 4656), artiklis *Charme des anciens jardins*, Ernest de Ganay :

Ei ole aiakunstist ilusamat kunsti. Milliseid aedu ei ole küll inimese fantaasia ja teadus välja mõtelnud! Säälin on sümboolsed hiina aiad, jaapani muinasjutulised kääbuspuudega aiad, marokko riaadid, alpi aiad, itaalia terrassid, kuhu väsinud rändaja võib end käsipõsikili toetada, joobudes läbi tumerohelise lehestiku hõõgavaist apelsiinest. Le-Nõtre'i taimestikuline arhitektuur, romantilised aiad, milline võlu on teis, milline arhitektuuri klassiline joon ja vormide küllus ning luuleallikas! Tundub, nagu viibiksid

*) Vaadatagu V. Lao artiklit 1932-se a. *Olioni* lisa *Lahtised Lehed* nr. 1, lk. 15—17: *Kodumaa tähtsamaid ilupuid ja põõsaid*.

antiiksete Hellase jumalatega ja sädelevate, šarmantsete, vaimukate jumalataridega haljendaval ja õitsval Parnassil, unustades kõiki selle maailma tühisusi ja hädi, milles igapäev vaevleme.

Eks koosne aiakunst teadusest samavõrd kui luulest, uudsusist, mälestusist, loogikast ja fantaasiast? Ei ükski põld ega tegevusalala pole enam avatud mõistuse kaalutlusile ja fantaasia lennule. Aiakunst esineb veel enam delikaatsena sellepärast, et ta ei oska mööduda tervest hulgast kunstnikest ja teadlasist. „Aegade kunst sulatab endasse kõik teised kunstid,“ kirjutab väga õigesti ja tabavalt üks 18-nda sajandi armastusväärseid autoreid *Marquis de Lezay Marnésia*, kes meie päivil võrdlemisi unustusse vajunud, ent kelle esseed: *Essay sur la nature champêtre*, mis väga meeldiv ja nauditav poeem, milles põhjapanevad seadused Prantsuse klassilistest aedadest a. 1787, — tuleks lugeda ikka ja ikka jälle uuesti. Kõik teised kunstid ja võiks lisada: enam kui üks teadus on liitunud aegade kunstiga; seda on ka juba *Lezay Marnésia* lasknud ridade vahelt välja paista. Vaadeldes kena aia ees, millel oma kuulsusrikas minevik, seda võrdlematut koori, seda Parnassi, kuhu oleksid kutsutud kunstnikud ja teadlased. Siin on aegade arhitekt, ehitus- ja loomingu meister, insener kutsub välja vete imesid, peegelse uinuvaid ja uinunud pilte või purskavate vete pidusid, botaanik on püüdnud oma teaduse, mis üha rikastunud ja rikastub — tulevatele sajandele ja aednik vaheldamisi kord kärbib, kord vabastab põõsaste ilu ja loendamatu vormilist õite maagiat, skulptor, — raidur puistab siia vahele meisterteoseid: kujusid, ülespoole sööstvaid või ettepoole sirutuvaid gruppe, terme, või oivalisi büste ning, nagu antiikmeister, kunstikauneid amphoraid. Ses taimestikulisel müsteeriumi loomises on ka maalikunstnikul oma osa täita. Eks töötanud ju ka *Le-Nôtre* esmalt *Simon Vouet* ateljees.

Ent eeskirjust üksi veel ei jatku. On vaja ka veel näiteid. Tuleb tähelepänekuid tehes käia läbi vanad, väärtuslikud meie päivini säilinud aiad. Neilt saame elavaid ja võrdlematuid õppetunde, ja tuleb kiirustada, sest ajahammas on hävitamas seda taimestikulist loomingut.

Kesk- ja renaissance'i aiast ei ole säilinud, nõnda ütelda, mitte midagi. Hääbunud on ka *Karl VIII*-nda aiad, kui tulevase *Grand Siècle*'i (suur-sajandi) aegade tõeline teerajaja. Mainitud aiad asusid *Blois*'is ja *Amboise*'is. On tõsi, et *Blondel* võis a. 1760 samal maa-alal näha vanade aegade moderniseerumist. Tuleb siinjuures tähele panna, et uued aiad, losside eeskujul, mis samuti ikka oma sel samal vundamendil teinud läbi mitmeid ümberehitusi ja kujunemisi, järgnevad sedamööda, kuidas seda nõuab mood. Nii ongi *Fontainebleau*'s, *Chantilly*'s, *Dampierre*'is. 17-nda sajandi maitse järgneb 16-nda sajandi omale. Vahel isegi säiluvad jäljed esimesest stiilist, nagu *Bombon*'is, kus renaissance'i kanaalid ümbritsevad *Louis XIV*-nda parterre.

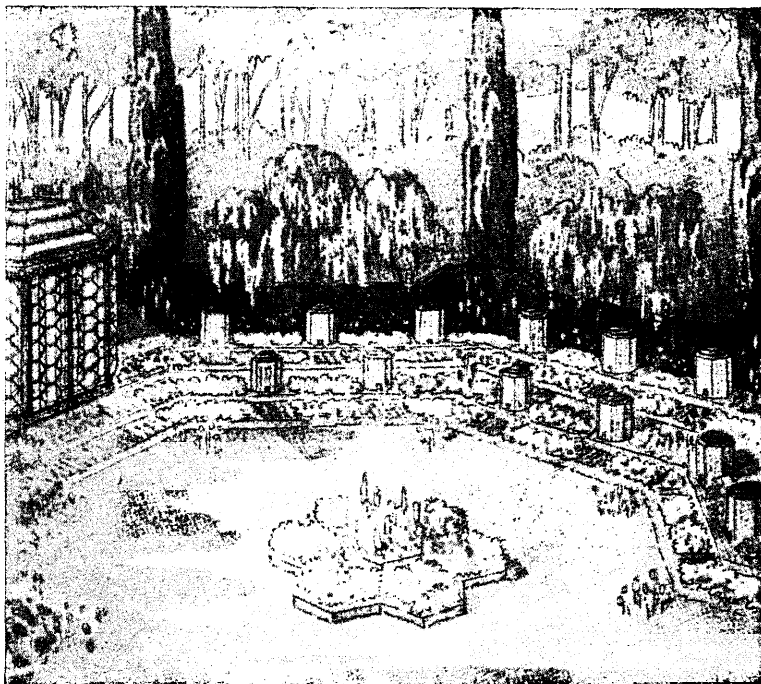
Kujutelma renaissance'i aedadest võime saada ainult *Du Cerceau* köidetest: *Les Plus Excellents Bastiments de France*. Vaatleme eriti *Ane't*, *Gaillon*'i ja toda nii kütkestavat *Valery't* mis oli kaua aega *Condé* printside jumaldatauks.

Külastame nüüd ka seda XVI-nda sajandi võimast enesepeegeldust, mida, meie päivil *Villandry*'s võttis uuesti oma kätte ja viis ka õnnelikult lõpule *Dr. Carvallo*. Tornitipult võetud foto annab meile otse hallutsineeriva illusiooni *Du Cerceau* gravüürist. See pole liialdatud ülistus! Teost, mis alles viimistlemisele jõudmas, peaksid nägema kõik tõsised aegade harrastajad.

Henry IV-nda ja *Louis XIII*-nda valitsusajast on vähe näiteid. Tuleb mainida seda imeteldavat *Carrouges*'i, mis, teda kord külastatud, jääb unustamatuks. See on kui haldjate loss, oma terrassidega olemaks väärt nende völmislavaks! *Esquelbecq* põhjas näitab parterre samast ajastust ning on oma harulduselt väga väärtuslik ja huvitav dokument.

Prantsuse aedloomingu teoste arv on väga suur, mainitagu sest suurest loomingust vaid esimesi *Tuileries*'id (s. t. enne *Le Nôtre*'i-aegsed), esimest *Saint-Germain*'i, esimest *Meudon*'i, *Choisy't*. (Vaadatagu *Ollon* nr. 5/6, 1932, lk. 164 ja *Ollon* nr. 2, 1933, lk. 81.)

Aegade kunst olles kõige ilusam, on ühtlasi ka hädaohlikuim kunst. Ta näib kättesaadav olevat kõigile ja igaiüks peab end siin meistriks. Kuid pole ras-

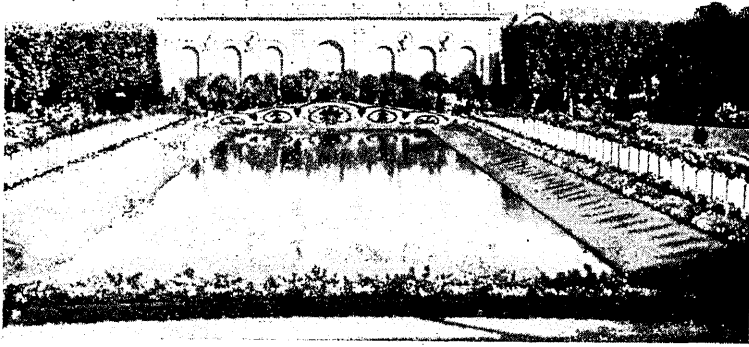

MUINASJUTULINE „MESILATE-STILIS” AED Arhitekt-peisažist A. Duchêne

kemat ja seadusepärasemat kunsti, kui aiakunst, olgu meil kas tegemist aiaga à la française või à l'anglaise.

18-nda sajandi koidangul, natuke pärast Le Nôtre'i surma, koostab De z a l - l i e r d'Argenville aia jaoks à la française kindlad juhtnöörid, annab suuna muutumatulle seadusile ja fikseerib oma töös: *Théorie et pratique du jardinage* (1707) iluaianandusele sama ranged, vääramatud mõõdud kui on arhitektuurilgi. Vaevalt poolt sajandit hiljem peab Jacques-François Blondel a.1750 *L'Ecole des arts*'is kuulsuse omandanud loenguid. Loengute materjal on hiljemini kogutud: *Le Cours d'architecture* nimelisesse teosesse.

Kuid mainitud on siiski õhukesed, lühikesed tekstid, võrreldes uute juhiste, mille, uue pitoreskse vormi saabumisel 18-nda sajandi lõpul loovad niipaljud teoreetikud, kui kärgatas a. 1761 *Nouvelle Héloïse*'is Jean-Jacques Rousseau pikselöök, mõistes hukka ebakorrapärased aiad. Siin on ka Watelet, Girardin ja Carmontelle ja see ovaline Ligne'i prints, kes nagu mängledes annab oma kütkestavas teoses: *Coup d'oeil sur Beloeil*, asjatundlikumaid retsepte, peites näiva frivoolsuse all täielikku vilumust. Tõsine, soliidne, tarmukas, vaba kõigist asjaharrastaja nõrkusist, seisab siin teiste hulgas oma teosega: *Traité de la décoration des dehors, des jardins et des parcs* — hertsog d'Har-court. Hiljemini lisab romantism veel mõned nimed ja jooned. Ja 19-nes sajand aina rikastub käsiraamatuid, millest mõned on otse suurepärased: M a i - s o n s, François Mansart enne Louis de Vau't, — Vaux-Fouquet arhitekt, kes oma apotheoosi arhitektuuri ees ilmutas maailmale geniaalse aedniku Le Nôtre'i nime.

ORANZERII JA
BASSEIN

Prantsuse stiilis
aed Espenay's,
jõon. a. 1807
Isabey

MOODNE AED
Klassilises stiilis
Bagatelle's

L'EVECHE AED
MEAUX'S

Loetleda Le-Nôtre'i teoseid, see on loetleda sama palju võite luuaiaanduses. Kahtlemata jääb Versailles seni ületamatuks *chef d'oeuvre*'iks, kuid me ei tohi sellepärast veel mööduda teostest, mis saanud vähema imestuse osaliseks. Saint Cloud, näiteks, võib olla ta suurepärasemaks vallutuseks, mis saavutatud võrdlemisi raskel pinnasel. Dampierre omab võrdlematu ja võrratu elegantsi. Montjeu Burgundis on kui aia nägemus — nägemus, mille ees tunnetame ilu rabavat ja kütkestavat mõju. Geenius on surunud oma kustutamatu märgi noile parterridele, mis kuuluvad Prantsusmaa ilusaimate hulka. Ja mis ütleme Chantilly'st?... Ei muud, kui kordame Sébastien Mercier'i (*Tableau de Paris* — 18-ndast sajandist) nii tabavaid sõnu: „Ma ei tunne midagi ilusamat Pariisi ümbruskonnas, kui on Chantilly. See on ilusaim pulm, mida kunagi pühitsenud kunst ja loodus.“ Ja kas pole ka Valgenceuse Senlis'e lähedal balustrite jalal uinuvate vete-, varjukate ning tagasihoidlikkude perspektiivide org, üllatusita ja edevusetä, kus diskreet-selt vahelduvad aastaajad, — kas pole too Valgenceuse miski Chantilly kaja? Lõpuks kui palju kordi oleme peatunud Meaux's Dominique de Ligny piiskopi aias, mille proportsioonid nii laitmatud ja veatud! Samuti Reimsi juures vaikset hääbuvais Louvois aedades...

Le-Nôtre pändas oma geniuse sädelevuse tervele poolele sajandile, vähemasti sellele osale, mis järgnes ta surmale (1700). Enam kui üks à la française looming avaldab meile meistri viljakust ta tööpõllul. Senisäilinate seast vaja vaid külastada Ménars'i Blésois'is, Villarsaux'i Mantois'is. Bellevue ja Choisy on kahjuks hävinud. Linna ilusamad promenaadid kuuluvad sesse ajastusse. Le Peyrou Montpellier'is, La Fontaine de Nimes'is ja kui palju toredaid peenmaitselisi aedu sõbadena provintside südames: Vaire või jälle Jallerange Franche-Comté's, Montjoly Auvergne'is, samuti Provence'i aiad: Barbantane, Fonscolombe, Lenfant ja Bouc, mis kunagi oli nii pillavalt tore; Languedoc'i aiad: d'O, La Piscine'i aiad ja veel palju teisi siiani säilinuid.

* * *

Päälle 1750-nda a. ja Louis XV-nda valitsusaja lõpust alates tuleb esile uus, ebakorrapäraste aedade mood, mis mõjutatud teatavast triumfeerivast angloomaaniast. See on täielik revolutsioon aedade kunstis, sama sügav kui too, mis hukutas vana poliitilise režiimi. Siit päälle vabadus, vaba joon ja sõltumatus. Ei ole enam korraldatud parterre, kuulekaid ja rangeid kaskaade, distsiplineeritud puie ridu.

Võidavad poolehoidu looduslikud salad ja lehestikud, puie individualism, looduslikud veed ja avarad niidud, kus pehme suvise tuule paitades õitsevad tuhanded lilled, kingukese templitega, tõeliste või jäljendatud varematega. Egiptuse, india, keskaja, aafrika, druidide, hiina ehitused — kohtade ja aegade kaos, lokkav metsikus ja toredus. Kõige selle määrasid muide juba ta kujunemisaegu surmale teoreetikud või jälle poeedid, säilitades visalt oma Prantsuse maitse. Le-Nôtre'i, tema kooli sumbutamine, see oli selle aja aednikkude alatiselt meeli valdav mõte, ühtlasi aga ka nagu miski sisetunde piin. Le-Nôtre'i nimi, kõigele sellele vaatamata jäi kaua jumaldatuks loovate vaimude juures.

Kuigi kõik pöörati pahempidi, jäid kõngud peaaegu kõik püsti, välja arvatud vaid Le Raincy ja Guiscard ning mõned tähtsusetud parterrid, nagu Méréville, Ermenonville. Neist on Méréville läinud dekadentsi teed, Ermenonville on aga säilinud eelromantikaage aiana *par excellence*. Raffineeritumaina ja viimisteldumaina on säilinud ka Trianon. See on lelu, mis mihuslikult ühelegi ei sarnle, delikaatne, mõõdukas ja pitoreskne aedade ülevas vitriinis.

Teised jälle üllatavad. Selline on Désert de Monville, tema kuulus torn-elamu ja Hiina paviljong, üks selle *genre* üksikuist, mis jõudnud meieni, teised jälle siravad laiade horisontide vahel: Morfontaine, jaotatud tänapäeval kaheks: Morfontaine ja Vallière — Morfontaine, tolle aja kohaselt à l'anglaise, Vallière metsikum ja pitoresksem. „Morfontaine'is,“ — kirjutab Vigée-Lebrun, „ma alati eelistasin seda pargi osa, mis pole kujundatud à l'anglaise. See on mete päevade Vallière, kuhu laskub helk ovalisist Valois järvist, mis on ilusaimate taevaste ilusaimad peeglid...“

Tõlk. V. Lao

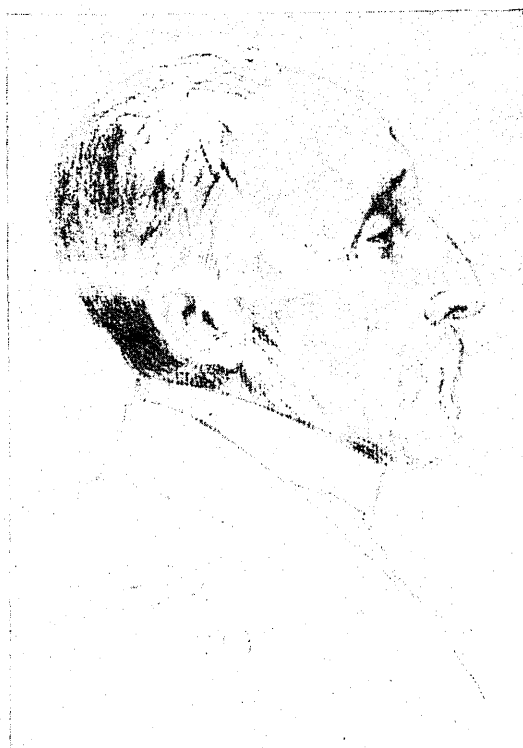
KUNSTNIK NIKOLAI VLADIMIRO-
VITS SULTANOV (1850—1908)

Kunstnik Ernest v. Liphart'i töö aastast
1906

KUNSTNIK ALEKSANDER ALEK-
SANDROVITŠ KISELEV (SÜND. A
1855)

Kunstnik Ernest Liphart'i töö aastast
1907

KUNSTNIK MIHAIL PETROVITŠ
BOTKIN (1834—1914)

Kunstnik Makovski töö

KUNSTNIK ERNEST V. LIPHART
(1847—1926?)

Kunstnik Mihail Rundaltsev'i (sünd.
1871) töö

L. VAKSEL: PIANIST Aastast 1854

L. VAKSEL: JALUTAV PAAR

Eestimaa kultuuri-varaaidast

A. 1919 omandas Haridusministeerium ühelt Peterburi endiselt kollektsoonäriilt kogu raamatuid ja paar albumit joonistusi. Nii need raamatud kui ka albumid anti hiljem ülikooli kunstiajaloo kabineti raamatukogule.

Üks nendest mappidest sisaldab Kunstiakadeemia liikmete — vene kunstnike viskeid. Koosolekute ja istangute ajal kunstnikud tegid viskeid, joonistasid üks-teist, ja kõike seda keegi hakkas armastusega koguma ning koostas nii enesele huvitava kollektsiooni. Osa sellest kogust, ilmunud ajakirjas *Столица и Усадьба* nr. 42, 15. sept. 1915, ongi nüüd Eestis. Siit leiame rea kunstnike meisterlikke portreid — akadeemikute Lipharti, Rundaltsevi, Bobrovi, Makovski j. t. töid. Suurem osa kujundatud isikutest on juba surnud, mainitud tööde kaudu aga näeme neid väga elulistena. Siin on hulk Tartus sündinud kunstniku Lipharti töid. Ka tema ise figureerib siin, joonistatud Rundaltsevi poolt.

Suurt huvi pakub üsna mahukas mapp, täidetud papile kleebitud joonistustega, portreedega, karikatuuridega, ja vihik 55 nummerdatud karikatuuriga. See karikatuuride ja žanrivisandite kogu on — Leo Nikolaevitš Vakseli (1811—1885) *oeuvre*.

L. N. Vaksel oli ihu-kaardiväelane, sai sõjas haavata ja läks erru. Elades vahel omas mõisas, kord päälinnas, ta töötas joonistuse ja osalt ka kirjanduse alal. Ta ei saanud kunstiharidust, kuid ta oli sünnilt varustatud andekusega ning evib õiguse kuuluda vene karikaturistide hulka. Tsaristlikul Venemaal, tiitlite ja valitsuse kumardamise päivil, mis iseloomustab Nikolai aega, oli karikatuuril üldse vähe eeldusi arenemiseks. Seepärast pole ime, et sellal, kui 19-ndal sajandil Euroopas leidis nii palju geniaalseid karikaturiste, võime Venemaal näha vaid paari nime. Teemad piirdusid tahestatamatult tuttavate mõisnikkude ja tšinovnikute ringiga. Tundub, et kunstnik kasvas kokku selle ümbruskonnaga ja andis selle tegevusele toitu. Vakseli peaaegu igas karikatuuris näeme reaalse tõe jälgi, mingi joon kriipsutab alla koomilist külge, kuid viib lõppeks ikkagi kujundatud isiku tõelise portree-karikatuuri juure. Sama muigega ta on joonistanud ka oma portree — ratsutava mõisniku. Väga tüüpiliselt on haaratud üksikud žestid, kõnnak, liigutused on elavad ja tõelised.

Suurem osa portreedest ei ole varustatud allkirjadega ja seepärast langeb ära nende ikonograafiline tähtsus, sest raske on neid siin identifitseerida.

Nimet portreede ja karikatuuride kohta leidub ka märkus samas *Столица и Усадьба*: 1916-nda a. nr. 66.

Julius Genss

Aleksis Kallits

ARMULAUL

Su palitu on jünesnahast kraega,
selle jänese nahast, kelle vend
rehe taga maha tinutas.

Sul on poiss, silmadega, mis kaetud kaega,
selle kaega, mille läbi nähes ta Sind
halvaks peab, Sind, kes oled terve, hea,
kõlbline, ja jookseb liiderlikkude perra.

Anna andeks, Sinu jalad
kodukoetud sukkadega
armsamad kui akadeemilised kalad
värvitud suunukkadega.

LAUL SUUNURKADEST

On olemas suunurgad,
mida raiunud valu.
On olemas valu,
mis raiub suunurki.
On aga olemas suunurki,
mis nuumatud
tütarlapse igatsusunedes.

Teie suunurgad on kastetud verre
ja sisse müüritud
silmade naeratuse sinimerre.
Kui näen te suunurkude
igatsevat värisemist,
siis tunnen hinge keelte
kannatavat kärisemist.

Kui näen te suunurki
varsti pärast seda paistetuses,
siis tean, teid, uhket, suudelnud
mees — peremees.
Aga mina oma valu
sirge seljaga
kannan hauani.

KIRE LAUL

Mu kirk kui sääsk lendab sinu sääride,
floorsukatse susanud valusa noka
imeb magusat verd, langeb rohule hauda
kui merd sõitnud paastunud kaua
madrus sadamas joovastuna naisenduses.

On minu kirk tuhat näljas piisonit,
kes preerias kevadvõitlevad leitnud
ainsa rohulible eest, sada hullu hunti,
kes ees haedes jänespoega
üle lumise välja tulisilmil kaevad.

Mu kire mäed raskemeelsed looklevad
Mont-Blancini oma Munamäe pehme
rahva verise maa suitsutare eest
ja soo-laukail harkis jalul üle aja
seisva Gaurisankarini.

Mu kõhmal näol mängleb puna ootuse.
Sul valmiva rukki lõhnased juuksed...
Sänglen põllule nii. Läbi voogava vilja
näen sääl sinu sukki hilja.
Häbis värisedes astud siia.

Oo, hallutsinatsioonid oopiumi suitsus!

Aleksis Kallits

ARKTIKA

Jääne Arktika,
maailma katus jääst,
koht torme tallata
kaugel me maast.

Üksik ja kõle,
virvleva tule
süütasid põhjavöös
talvisel ööl.

Tähti siis loitis,
öö oli tumm.
Hinge mu köitis
valguse lumm
külge karmi taeva
kauge Arktika!

Nüüd ma igatsen
järele ta.
Seisatan, vaadates
sinna, kus põhjamaa
ja jääne Arktika,
maailma katus jääst,
koht torme tallata,
kaugel me maast.

Leo Mõtus

MOSKVA

SVERDLOVI PLATS

Vaade Suurelt Teatrilt

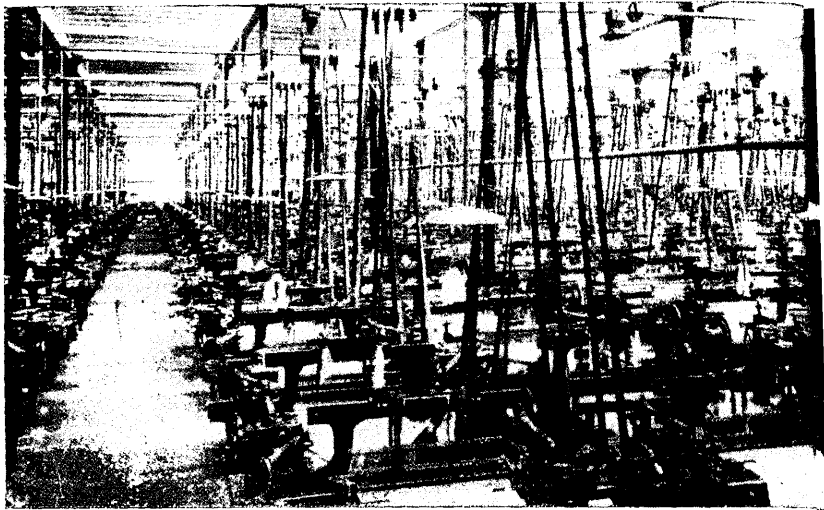
Kiri Nõukogude Liitu tõrvajaile

Väga austatud daamid ja härrad!

OLLES n. ü. „teadlik“ tööline, kellele saatus on võimaldanud näha natuke muudki maailma isamaa kõrval, sünnitab mulle üha suuremaid piinu vaikimine selle mahategeva ja ühekülgse informatsiooni asjus, mille kaudu meil meie idanaabrit, Nõukogude Liitu kirjeldatakse. Meie ajakirjandus otse kubiseb hirmu- ja õudusejuttudest Venemaa kohta. Kõige mõrasema väljendused maapagulaste lehtedest segunevad endiste ohvitseride, palvevendade ja teiste sarnaste sentimentaalsete nutulauludega ja kõmumeeste fantaasiasünnitustega — igapäev serveeritavaks supiks kõmunäljasele rahvale. Isegi väljaulatuvaimad N. L. saavutused muutuvad meie ajakirjanduse valgustusel karikatuuriks. Eks ole N. L-s likvideeritud tööpuudus, venelase l a i s k u s e produkt, kuna venelase töö olevat mitukümmend korda vähem produktiivsem meie töölise tööst? Eks ole ju Dnjeprostroji ja Magnitogorsk välismaa inseneridelt, kallid raha ja ülearuste pingutustega demonstratiivseiks ja sõjalisiks otstarbeiks ehitatud narrused?

Eks ole ju N. L. see korralage maa, kus isegi endised mõisnikud ja kirikuõpetajad töötama peavad, kust isegi vägev Vatikan endale makse ja Kreugerid ega Rockefellerid endile monopole korjata ei saa, kus ainult verejanused kommunistid silindreid kannavad, šampanjat joovad, iseendi luksusjahtidel Havaii ja Tahiti vahel purjetavad ja kriisist tehtud rahadega Rivieerasse suvilaid kokkuostavad? Eks ole ju N. Liidus isegi üks peen, elegantne poleeritud miljonite tegemine võltsitud bilanssidelt hoopis raskemalt karistatav roim kui näiteks alatu, barbaarne hobusevargus? Eks ole ju koletu kommunist üks endine „röövel“, üks rumal mužik? Kuid eks valitse Stalin Venemaad vähema palgaga kui valitseb tema mõne kodanliku, „demokraatliku“ naaberriigi aulik juht oma maad!?

Olgu! Hüva! Lepime selle kõigeaga nagu oleksi see nii. Usume koos teiega, et need vähesed Einsteinid, Tagored, Barbussed, Calderid, Rollandid, Borahid, Shawd, Sinclairid (Upton), Dreiserid ja muud väiklased inimesekesed, kes isegi Nõuk. Liidus midagi hääd näha söandavad, on lihtselt samuti arust põrunud tüübid kui seda oli näiteks dr. Audova Venesse mineku momendist saadik. Ignoree-

SUURTÖÖSTUS NÕUKOGUDE LIIDUS

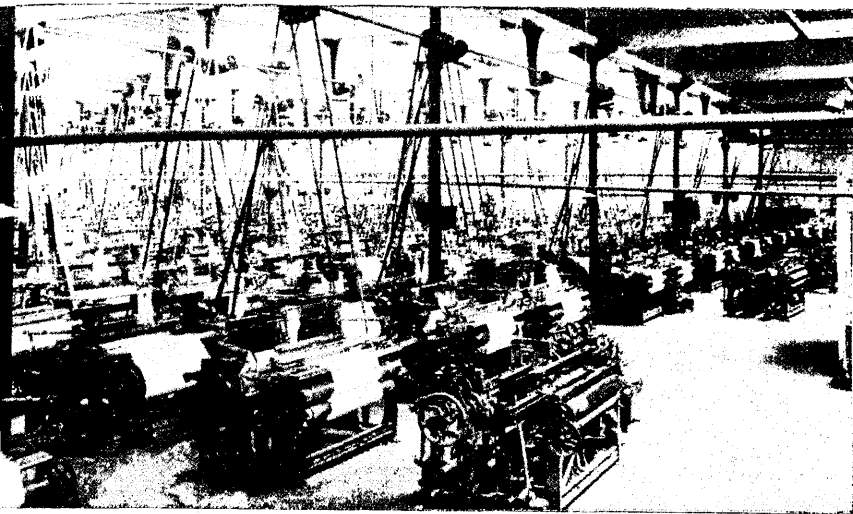
rime koos Teiega nende arvamisi ja hinnanguid N. Liidu kohta. Sellest hoolimata julgen aga ennustada, et Nõukogude Liit ei ole veel oma viletsusega sarnasesse sügavusse küü닌ud kui see viletsus, mis tuleb, missugusele Teie täiel hool vastu astute, ja julgen tähendada, et juba tänapäeval on raske sarnast viletsust Nõuk. Liitu isegi fantaseerida — kui see, mis eksisteerib Teie ideaalseis, kodanlisel riigel reaalsel kujul! Miks räägite Teie avasuil N. L. viletsusest, püüate aga salata maha viletsust ja karjuvat häda iseendi kodudes? Miks ei võrdle Teie metsiku N. L. Solovkit näiteks, tsiviliseeritud Prantsusmaa Guyanaga? Miks need sensatsioonid kaheldava nälgihäda puhul Ukrainas, aga vaikimine kapitalistlikus Hiinas nälgunud ja nälgivaist miljoneist, neist sadadesse miljoneisse ulatuvaist kolonisaalrahvast üldse, kes elavad vitsahirmust, misjonäride armuõpetusest, põletatud viinast ja peotäiest riisist kui luukered ja surevad miljoneis enneaegsesse, ülekohtusesse surma? Miks teete Teie igast vastuhakkamisest N. L. sensatsiooni, vähendate aga viimase Londoni nälgimarsi sadade tuhandete osavõtjatega 2000-liseks kommunistidejõugu märatsemiseks? Miks ei suuda Teie leida võrdlusi N. Liidust reaalsele, tänapäeval eksisteerivaile kupeldajate paradiisidele Rio de Janeiro ja Buenos Airesis, kohutavaile mülkaile New-Yorgis, Londonis ja mujal, korruptsioonile ja kuritegevusele Chicagos jne.?

Miks ei pogrommita tänapäeva N. Liidus üks rahvus teist? Miks ei ohverda kõik teisedki riigid endi eelarveist protsentuaalselt sama vähe relvastamiseks, kui N. L.? (Kust seda nii kindlasti teate? G. N.) Miks ei või kodanliste maade töölised muutuda samavõrd *l a i s k a d e k s*, et tööpuudus siitki kaoks, töölised aga nälga ei sureks? Miks ei või Mussolini näidata oma likvideeritud tööpuudusele, oma tõusnud rahvaharidusele, oma rajavaile saavutusile kelkivate šestide, miljonite univormide ja veidikese (? G. N.) kuivatatud raba kõrval?

Võiks küsida tosinad sarnaseid küsimusi — ja vastuses saabuda alati samale resultaatile: isegi Teie hirmu ja õuduse juttude Venemaa ei vasta oma hirmu ja õudusega kaugeltki Teie endi maade reaalsele varjukülgedele!

Küsimine: Miks on see nii?

Vastan sellele küsimusele otsekoheselt, julgelt ja ausalt: Minu arvamisel on siin süüdi asiolu, et Teie elate egoistidena võimu ja iseendi mõnude saavutamiseks — ja, järjekult, peate endi sõnadest hoolimata masside kultuurilist ja sotsiaalset arengu tõusu teisejärguliseks teguriks, ainult abinõuks Teie otstarbe saavutamisele!

VAADE MASINATERUUMI

Järeldusena, nagu näete, valitseb kodanlisi maid — reaktsioon, Nõukogude Liitu aga progress. Jah, kindlasti progress!

Aga vaatleme asja uuest küljest. Oletame, et Venemaad valitseb tõesti nälj ja viletsus. Kas põletatakse aga säääl selle suurendamiseks puuvilla ja vilja, kas toidetakse säääl tarbeaineid rottidele, kas hukatatakse säääl puuvilja, kas uputatakse säääl kohviube ja piima, kas on sääälsed nälj ja viletsus kuritahtliku egoismi ja spekulatsiooni saavutised?

Ei! Nõukogude Liit teeb määratuid, ausaid pingutusi kultuuri, tsivilisatsiooni ja tehnika tõstmiseks. Ja kui venelane sellejuures kannatab, kannatab ta täpsalt samuti kui ta kannatas keisrile sõides, kui tööline kannatas Teile Paanama ja ori vaaraole püramiidi ehitamisel, kuigi selle v a h e g a, et Nõukogude Liidus kannatab ta kogu rahva ja maa parema tuleviku hääks, teisis mais aga üksiku ettevõtja tuleviku hääks!

Või salgate, et Teie suurettevõtete loomisel ei ole olnud vajaline tööliste kannatamine, et Paanama ja Suez kaanalid ega Mussolini soodekuivatamine ei ole nõudnud higi, vaeva ja ohvreid töölistelt? Et pilvelõhkujate ehitajail ei tarvitse magada ülekoormatud ruumides või lageda taeva all, et viljakasvatajat ei ähvarda nälj Teie mais?

Demagoogid mustavad tänapäeva N. L. maapäälseks põrguks, kus valitseb ainult nälj, pimedus ja hüsteeria. Naliised narrid näevad säääl jälle paradiisi, kus ei leidu häda ega puudusi. Arenenud, aus inimene aga mõistab Nõuk. Liitu nii, kuidas ta on, jälgib huviga ja osavõtuga ta arengut ja katsetamist ja, võib-olla, õpib kord N. Liitu isegi armastama.

Narrid ja demagoogid on kaduvad, arenenud inimene ja tänapäeva N. Liit — aga jäävad püramiididena seisma, vähemalt ajaloosse.

Ma ei taha käesolevaga kuidagi otsustada, kas Nõukogude Liidu tee progressile on see õige tee, kas sääälne süsteem on see vigadetu ja õiglane süsteem, kas sotsialism on üldse teostatav ehk kas tema teostamiseks on vaja valida revolutsiooniline tee. Ma keeldun käesolevas üldse põhimõteteliste küsimuste käsitlemisest, kuna see on minule, kui tööliisele, raske ja võõras ala.

Argu aga keegi arvaku nagu oleks ma eelolevad sõnad õppinud papagoina pähe kustki pörandaaluste brošüürist, kihutuskoosolekult või kommunistlikest kurseselt ja nagu asuks ma nüüd nendega välja kui kellegi palgaline agitaator. See ei ole õige! Rääkides Rio de Janeirost, Londonist, Leningradist, Roomast, Hiinast,

EHITATAV GRAND HOTEL MOSKVAS

Dreiserist ja Shawst, rääkides kõigist eelpool mainitust räägin ma ainult sellest, mida ma ise olen näinud ehk vähemalt kindlasti tean. Võin, järjeklikult, vastata kõigile kirjutuse sisulisile väitele tekkivaile küsimusile, võin täiendada neid väiteid kõige üksikasjalisemate detailidega ja, vajaduse korral, tuua isegi tõendusid ja tõendajaid nende detailide tõepärasuse juure.

Kui kedagi peaks eriti huvitama väljendus karjuvast hädast kodanlikes riikides, võin tuua tõendusid sellegi küsimuse suhtes isiklikkude kogemuste põhjal. Suudan seda teha veenvalt paljude üllatavate faktide esitamisega, kui keegi ainult sellest huvitub ehk selles — kahtleb! Ja, endastkimõista, kui mulle seda — lubatakse.

Viljandis, 14. I. 1933.

Rudolf Reier

TOIMETUSE JÄRELSÕNA. — Väga raske oleks R. R-il „üksikasjalisemate detailideni” tõestada oma kirja väiteid. Kuidas peame näit. uskuma, nagu tarvitsaks Venemaa — isegi proportsionaalselt riigi territooriumi ja rahva arvu seisukohalt — raha relvastamiseks vähem kui kodanlikud riigid? Pigemini usume, et kui Nõukogud millekski nii meelsasti raha raiskavad, siis punaväe „löögiõu säilitamiseks” ja kihutustööks välismaal. Kui autor meid siiski püüab veenda vastupidises ning vahest katsub seda tõestada mingisuguste andmete varal, siis on see lugejale juba puru silma ajamise katse ning naer, käsi suu juures. Siis ei jää R. R. enam asjalikkuse piiridesse ega saa meie teda kuigi tõsiselt võtta.

Ei pea paika ka autori väide, nagu ei oleks praegu Venemaal rahvaste vaheid mingit vaenu. Vaen Venemaa mõningate rahvaste vahel võib just suurenenud olla. Meie, välismaalased ei saa aga selle kohta lähemaid andmeid. Võimalik näide paljude rahvaste esindajate ühisest „võimulolekust” valitsuses ei tõesta veel riigis rahvastevahelise rahu olemasolu, on ju Venemaal ikka valitsenud muulased, selle vaid vahega, et näit. tsaariajal ei pääsenud mittepravoslavnõj ni hõlpsasti riiklikku teenistusse. Mõistame R. R. seisukorda: ta võib oma väiteid tõendada andmetega, mida ka kommunist ise ei saa võtta puhta rahana, on ju propaganda paisanud ühte patta tõe ja ebatõe. See on kurbloolus, kuid siin ei ole midagi parata seni, kuni maailm keeldub uskumast, et temale tõtt avaldatakse. Selleks kahluseks põhjuseid ometi tohiks olla. Sellega ei ole öeldud, nagu ei püüaks kommunist maailma usaldust võitma hakata. Kuid kõrvalise isikuna R. R. igatahes tõtt ei tea.

Võiks vahest autori igale väitele vastata: noore inimese naiiv jutt, ja pääleegi piasiasjadest.

Miks venelased ei põleta ega uputa oma kohvi, puuvilja, puuvilla? Venelastel ei ole mingit üleproduktiooni ühelgi alal, ainult inimmaterjali on neil ülearu palju. Oleks kommunistil veel mingisugunegi „ülearune” viljakõrs, siis läheks see välismaale, et aga säält saada valuutat ja ühtlasi teostada dumpingut ning külvata segadust kodanlikes riikides. Kumb talitusviis on ausam — kas kodanliku „spekulandi” oma, kes pigemini põletab oma vilja, kui et hakkab iseenast laostama, andes jumalamuidu ära oma vilja, või — see talitusviis, kus ideeliste tööliste organisatsioon kimbutab hindade mahasurumisega ja selle tagajärgedega oma venna töölise elu kodanlikus riigis! Vahest kumbagi talitusviisi ei tule õigustada ega eelistada. Ilus oleks, kui töölisriik oma ausat mõtlemisviisi näitab ja tõestab tegu-

dega, et kommunistlik kord on ideaalne, on õiglane, vennalik. Meie ei näe aga seda! Meie ei saa uskuda, et Venemaa saab näit. põllutöömasinaid, suhkrut jne., mida meile on sisse veetud, produtseerida nii odavalt, nagu ta seda kõike tegelikult müüb. Otstarb pühendab abinõu? Tuleviku nimel peab praegune põlv kannatama? Kuna meie teame, millised metsikud kodutute laste karjad Venemaal ringi ütvavad (mida venelased ise oma filmide kaudu ei salga), siis ei saa meie rääkida ainult praeguse põlve tulevikust: kommunism külvab kannatusi ka t u l e v i k u s, mille nimel öeldakse töötavat. Kui aga otstarb pühendab abinõu, siis just seega R. R. paiskab põrmu väite, nagu ei oleks Nõukogude Liidus hirmuvalitsust või, nagu ta ütleb — „röövleid“. Just siis on selge, et kommunist valitseb terrori najal, valitseb ja katsub selle varal maailmas kommunismi õhutada. Terror ongi olemas ja sellela polekski mõeldav praegune riiklik kord teispool traataeda. Et seda teada, selleks ei ole tarvis ühes R. R-ga Venemaal sõita oma silmaga säälsset elu nägema. Selle elu olemasolu tunneme siingi.

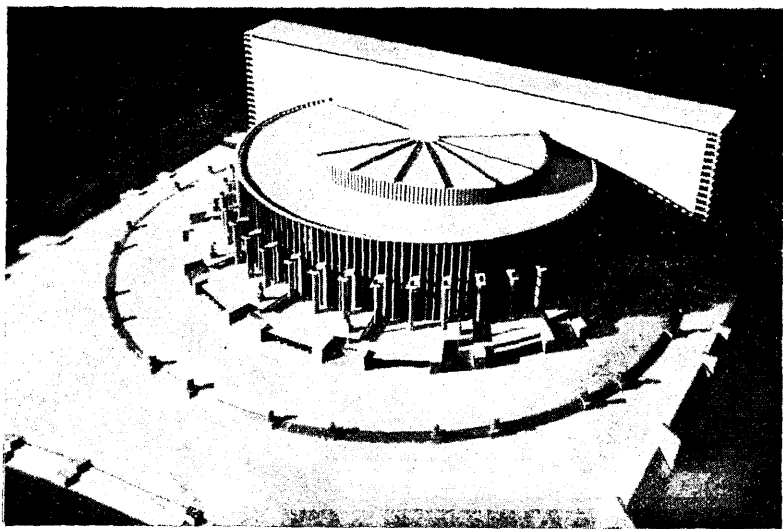
Õelgem lühidalt: R. R. tahab olla neid õilsaid hingi, kes püüavad inimesi veenda „südame ja mõistuse“ kaudu. Midagi ei saa ta oma sõnadest toestada muud, kui vaid seda, et Venemaal on tõepoolest uusi vabrikuid ja ehitusi püstitatud. Ja püütud elu mehaniseerida nii palju, kui võimalik. Kuid kas elu pöörane mehaniseerimine lõppeks siiski on inimkonnale just õige ideaal, see on suur küsimus. Kus algab progress, kus regress? Seda ei tea R. R.

Jonnakalt asetab R. R. lugejale sedalaadi küsimuse: „Miks ei või olla elu uhke Hiinamaal? Ärge mustake Hiinat! Ta on ilus!“ Miks mitte. Aga linnupesti ja mädamune meie ikkagi seepärast sööma ei hakka. Kuupääl on kulda? Inimese madalaid instinkte on võimalik taltsutada, sest Venemaal ei ole ju enam pogromme? Võib olla, et ei ole, aga võimalik, et on siiski. Ühe rahva vastu kindlasti enam ei ole, sest juudi-pogrom tähendaks mässu valitseva süsteemi vastu. Seni, kuni üks inimene on loom ja on puuris, ei lähe teine, tark inimene puuri ust avama ega hakka ka asjata sellest unistama, millise toreda seltsimehe ta enesele saaks, kui loom vabastatakse ja ta sellele saab maha pidada ilukõne: ta teab, et vabadusse pääsnu loom hävitaks unistaja ühes kogu tema tulevikuga.

R. R. lõppeks annab mõista, et ta kogu oma kirja on kirjutanud nii — tõrmitsemiseks, õilsatest mõtetest aetuna: „põhimõtteliste küsimuste käsitlemisest“ ta keeldub, sest see on „raske ja võõras ala“. Ta ei ütle, kas ta soovib kommunismi ja kas ta näeb selles õiget ühiskondlikku eluvormi, ta vaid äkki enam ei suuda kanda piinu, mis talle valmistavad kallaletungid jne. meie ajakirjanduses Nõukogude Liidule. Ei olegi tal vaja oma soovitusi ütelda välja, selletagi näeme, et ta on sattunud raskele ja võõrale alale.

Ideeline kommunist, eriti see, kes ise Venemaal pole kestvalt elanud, võib muidugi pahaks panna seda, miks ei nähta Nõukogude riigi elus muud kui musta ja veripunast. Ausasti võib samuti ka mittekommunist ühel päeval eneselt küsida: Aga vahest on kommunistlikus korras ka midagi positiivset ja eeskujulikku, ärgegi teda pimesi alahinnakem, ehk sünnib siit valgus maailmale? Kui ka meie vene korda omas kodus ei tunnusta, ehk võime ometi meegi, kodanliku riigi kodaniku, mõnes asjas võtta õpetust ja näpunäidet õilsa ja ilusa ning üldsusele kasuliku praktiliselt teostamiseks enamlastelt? Miks mitte. Kuid R. R., kellele olemine tulnud vastu vaba Eestil vaba sõna põhimõttel, elab praegu ise Eestis ja on näinud „natuke muudki maailma oma isamaa kõrval“. Kas meil ja mujal ei leidu midagi, mida tuleks ka kaitsta õilsal hingel? Kas see ei või olla näiteks r a h - v u s l i k u tööliste kaitsmise küsimus? Sellele ei tule R. R. Lubab tarbekorral inetusi esile tuua kodumaalt ja mujalt, mitte aga Nõukogude Liidu kohta. Meie ei soovigi, et ta peaks hakkama unistama Nõukogude Liitu või Eestit, aga meie ei saa seda pidada õigeaks, kui meil tikutakse kaitsma kõike, mis meist tegelikult kauge ja meile võõras. Aeg on juba tulnud teisiti mõtleamiseks.

R. R. on ja jääb veel aastaid nooreks inimeseks ning võõra mõju — ja võimalik siiski, et ka võõra kirjanduse — piirkonda. Elu ja maailma senine nägemine on teinud temast vaid „teadliku“ tööliste, s. o. ühiskonna ühe k i h i kaitsja — ühekülgiselt, sõnades. Ta ei oleks õnnelik, pääsedes kestvalt tegeliikku ellu Nõukogude Liitu ega oleks rõõmus, kui näeb, et ka tulevikus inimene ei saa olema õnnelik,

TEAATRI KAVAND
Nõukogude arhitekt Friedman

SVERDLOVSK

silmas pidades Nõukogude laste seisukorda. Kuid see ei huvitagi teda: ta on vaid „teadlik” küsimuste esitamises. Ja täis protestivaimu. Ja võib olla täis kibedustki seniste elukogemuste najal ümbruse mõjul.

Iga küsimus, kui see tuleb teatud elamuse mõjul, loob inimeses, eriti noores kääriava pinna. R. R. on tark küllalt, et mitte ette rutata kostustega oma küsimustele. Tema taolisi küsivaid noori on palju, eksitus oleks, kui vaikime nende olemasolu maha.

Küsitakse muudkui, küsitakse teatud aastates — eneselt ja teistelt. See on ka säärane ajajärk, kus noormees, nagu laps ei tunne veel selle või teise asja ja nähte õiget otstarbet ja nime: eluga ei ole ta veel küllaldaselt tuttav.

R. R. ei ole loodetavasti unustanud, milliseid kontsessioone on Venemaa andnud välismaa „morganitele”. Mäda on tänapäeval kõikjal. Ka kommuniste sunnib rahapuudus tehingutele välismaa ja kes teab, vahest ka sisemaa „vereimejatega” (ja hiljem mõnele nendest protsesse lavastama). Milleks näha citroneid vaid Eestis, ning nende olemasolu Nõukogude Liidus kuulutada ebausutavaks!

R. R. ei taha ometi meid ka uskuma panna, nagu saaks Nõukogude Liidu kõrgem ametnik tegelikult väiksema palga kui mõni „tema naaberrigi aulik juht” ja nagu ei oleks palga vahesid Venemaal! Sääln on isegi kõrged palgavahed (eriti välismaa spetsidel, võrreldes riigi oma eriteadlastega). Milleks aga kõrgem palk, kui see ei võimalda erinevat elu! Jutt üheõiguslusest sellelt seisukohalt on lausa üleaarune. Mis on lubatud komissarile, ei ole kättesaadav lihttööliisele, meistriile jne.

Nõukogulased ei elavat välismaal miljonäridena? Oleme küllalt lugenud ja ka ise näinud (näit. Austrias ja Saksamaal), kui uhkesti ja kodanliku riigi kodaniku seisukohalt otse vürstlikult elavad võõrsil Nõukogude kodanikud. Jah, raudteel ei tohi „väiksemad” Nõukogude vennad sõita teises, esimeses ja rahvusvahelise vaguni klassis — teadagi, millisel põhjusel. Kui R. R. seda ei usu, siis on arusaadav, miks ta vastupidiseid väiteid peab Nõukogude Liidu mustamiseks. Nägime, kuidas raha loopisid vene tegelased pansionides Innsbrucki juures Iglschis, Weiser Hirschis Dresdenis. Kas see ei olnud vene töölise raha, mis sääln elu nautides otstarbetult välja anti mitmekordselt kõrgendatud arve põhjal? Võeti kõva raha kommunistilt igal sammul.

Luksusjahtidel vahest Vahemerel ja Vaikses ookeanis nõukogulased ei sõida (kuigi seda uskuda võiks, *incognito*-elus on mõeldav kõik, kui aga raha on ja oled võõra nimega passiomanik). Igatahes aga ärge unustagem, et ka nõukogulased on surelikud, inimesele omaste voorustega ja nõrkustega, ilusate sõnadega, žestidega, poosiga ja — tegudega telgi taga. Võib leida fanaatikuid, kes tõesti kindralitena söövad sõdurisuppi. Kuid keisrite ja kuningategi hulgas on leidunud ja leidub praegu tagasihoidlike eluviisidega, n. n. demokraatlikke monarhhe. Ja nad on väga populaarsed. Neid austatakse sundimatult. Sama nähe valitseb kindlasti jälle ka Venemaal, selle vaid vahega, et kui sääl „kodanik“ oma punast tsaari avalikult arvustama hakkab, siis tutvub ta ka kohe G. P. U.-ga. Ainult tuusad võivad leida armu Venemaal (nagu Trotski j. t.) ning vastuhakkamisel kaaskomissarile elu kaotamise asemel pääseda Venemaalt väljasaatmisega. Inglismaal selle vastu iga kodanik võib avalikult politseiniku kaitsel arvustada maksvat korda, ta ei tohi vaid tegudeni minna.

Nii, nagu on Nõukogudel oma kõrgem klass kõrgemate ametnike näol, nii on ka sääseil eluviisidel ja võimalustel kindlasti suur vahe. Küll välise riietuse järele tänaval võime kohe ütelda, kes on oma, kes välismaalane. Kuid otsuseid ei langetada tänavapildi seisukohalt, nagu uhke vabriku- või klubihoone veel ei tõenda, et elu on uhke ja vaba ehituse seinte vahel. Pariisis ja Viinis parfüüsi moode tänaval üldse ei nähta. Kuid, kas on sellega tõestatud, et Pariisis ei valmistata ega kanta vastavates salongides ränka raha maksivad tualette!

Norralastel ei võinud olla mingit põhjust valetamiseks ning valitsusele võimalike diplomaatlike sekelduste kaela toomiseks, kui norra ajakirjandus juhtis tähelepanu pr. Kollontai uhkele ja pillavale eluviisile. *Quod licet Jovi, non licet bovi?* R. R. ei usu seda, et kodanlised ajalehed avaldasid tõtt?

Palja eelarvamisega ei saa kedagi veenda. Palja eelarvamisega ei või R. R. ka süüdistada ajakirjandust sihiliikkuses. Ikkagi on tarvis nentida tõikasid. Tema võimalikud *i s i k l i k u d k i* tähelepanekud ei lükka ka veel midagi ümber.

Nagu meie ei tarvitse uskuda, et R. R. kui Nõukogude kaitsja peaks olema ise kommunist, nii ei tule ka käesolevaid ridu võtta kui mingisugust vaenuavaldust meie naaberriigi vastu, samuti nagu meie ei taha seega ka kaugeitki mitte kaitsta kodanlikku maailmavaadet kui sellist ja üksnes seda õigustada. Oleme vabad inimesed, soovides edu kõigele, mis kannab eestlast ja kogu inimkonda lähemale tõelisele, tõkestamata vabadusele ja kultuurile. R. R-il ei tohi ka seepärast olla mingit põhjust ühekski protestiks Nõukogude Liidu töö ja tegevuse arvustamisel Eesti ajakirjanduse poolt. Kui avaldataksegi vahest tõele mittevastata tarvitsemaid ja lausa „demagoogilisigi“ asju, siis ei tule R. R-il ega teisel temataolisel kurjustajal ja protesteerijal seepärast pahameelitseda: on ju teada, et tõde, liiati isoleeritud Nõukogudemaa kohta, on raske saada. Seisukorra nii olles ei saa ka ausamalt vastaselt nõuda, et ta pigemini vaikigu, kui ta just kiita ei saa. Kogu maailma ajakirjandus, Venemaa vaenlased ja sõprade oma, otsib tõtt Venemaa kohta. Võib olla, et tehakse seejuures palju ülekohtu sellele maale. Oleks aga imeline, kui kodanlus näeks enamuses vaid inglit. *I n i m e n e* kannatab kõikjal. Ja kõige rohkem õilis, südamlilik, laialloomuline vene filosoof ja kuldsoo, õnnetustehunnik ise. Vahest enamlane aitab venelast tuua maha pilvedelt ning võõrutab tema hetkekski igasuguste isemide võluvallast? See oleks teene venelasele, väga kalli hinnaga saavutatud, aga teene. Kuid kui sajangid ei ole lihvinud vene hingest luulevaimu ega teda kõrgete paleuste lumiste kõrguste regioonest suutnud tuua alla oma tõelist elu kohen-dama ja korraldama, siis vaevalt sünnib see ka nüüdse raudseimast raudsema sundküüdi korras. Venelane on valmis surema, et aga jääda haletsevaks unistajaks. Säärast rahvast võõral kastreerida katsuda ei olegi seepärast kes teab milline keeruline ülesanne. Palju keerulisem on seejuures see olukord, millesse satub valitseja ise, kui tema tarkus otsa lõpeb ja ta väsib tundra sääseparvede suminas. Nii laialdasel maa-alal, nagu seda on Venemaa praegugi, ei suuda kindlasti ka vihane ja julm kommunistlik režiim kõiki operatsioonialuade viia: Venemaa on nagu muinasjuttude hüdra, kel ühe maha rajatud pää asemele tekib kohe teine.

Teadlikke, ideelisi kommuniste on küllap võimalik kasvatada nõukogudelastel siiski vaid välismail, kus ollakse asjast tegelikult eemal. Siis Vene kommunistide ääretu raske, meeletu töö kahel suurel rindel: sise- ja välismaal.

LEO VAKSEL'I (1811—1855) KARIKA-
TUURIDEMAPIST

Allkirjata

Välisminister Ivan Sergejevitš Maltsev
(aastast 1836)

Allkirjata

Allkirjata

Ratsasõidul. Leo Vaksel'i autoportree

Meil oleks põhjust imetleda kommunistide võimeid, töötahet ja kõike muud, kui ei oleks katsejäneseks venelane. Sünniks kommunistlik pööre näit. Inglismaal, — siis kapituleeruks kergesti kogu maailm. Kuid vaevalt on mingi säärane pöörang mõeldav. Ja seepärast ei ole ka maailma avalikus arvamises tulnud mingit murrangut Nõukogude korra senisel arvustamistel. Elu keeb ja tõttab oma rada ning — vihastab noort R. R-i, kel töötuna vahest aega mõelda üleolevalt kõige ülla puudumisele sessinatse kurjas maailmas, kus ei jäeta rahule kõrgete sihtide taotlemisel end teiste elu hävitajaks alandanud ideelisi kommunistlikus riigis, ja alatasa hurjutatakse neid piiri tagant poripildumisega ja korrale manitsemisega inimlikkuse ja vabaduse teele. Ja kus eksitakse, avaldatakse ebaõigeidki andmeid ja ollakse — sõnaga erapoolik ja sihilik, maalitakse laimuseinale plebsi madalate instinktide kōiditamiseks — äri nimel.

Kurb, vilets, armetu, mõtete- ja ideedelage on see vana, kogenenud maailm siinpool traataeda. Nii tühine ja roimarlik sääljuures, et kas või nutku noor inimene oma jõuetuses tahta seda kõike muuta teissuguseks ja sootuks teissuguseks.

Miks ei ole me prohvetid, kelle sõna maailm hinge kinni pidades jälgib? Miks ei saa jagu aus, ideeline, õiglane kommunist ühest tühipaljast küla-kulakust ega suuda talle selgeks teha, et teda, kulakut-kehvikukest ennast olemaski pole ja jällelikult ta midagi endale ka tahta ei või kõhutäiteks — kõik kuulub kõigile?

Pääle kommunismi põhimõtete on maailmas veel midagi muud, mida ei tunnusta kommunism ja mida ta, ühtki abinõud valimata, kisub diktaatorlikult maha kui tema meelest ebaõiget. Maailmas elab ennekõike inimene. Selle olemasolu praegu (aga mitte iseenda) on unustanud enamlane. Ta on siiski unustanud, et igal inimesel on omaette oma isiklik siseelu ja pühadused, mida temalt revolutsiooniga, vägivallega võtta kuidagi ei saa ega tohi.

Meie ei ütle sugugi, nagu oleks kõik, mis näeme endi ümber kodumaal ja võõrsil, üllas, õiglane, häa, eeskujulik. Ja meie ei kiida seda, kui meie ajakirjandus kellegi vastu sihilik on. Oleme igasuguse, ka ajakirjanduse ja erakondade demagoogia vastu. Meie ei ütle ka, et Venemaal on ainult nälg, viletsus, armetus, kodutus, elu eest julgeoleku puudus GPU olemasolu tõttu jne., ei ütle. Uus Venemaa, nagu näitavad juuresolevad pildid, on kahtlemata laiska meest piitsaga tõhe sundinud. Ja tööliste haridust tõstnud. Aga ta on sama mehe alla surunud täielise tööorja seisukorda, nii et tema juures ei saa enam kõnetki olla kodanliku riigikodaniku isiku pühast vabadusest. See vabadus Venemaal on ainult paberil. Ja ta puudub paraadilgi, nagu see pole teisiti mõeldav sundelu olukorras, diktatuuri piitsa all. Nagu on vähe väljavaateid marsallikepi saamiseks igal ühel kodanlikus riigis, nii on samavähe väljavaateid selle evimiseks igal töölisel Venemaal. Isik on see, kes tõuseb ja paneb enese maksma.

Kui meie ja teiste maade ajakirjandus on „sihilik“ kommunismi vastu, siis kindlasti mitte vaid kodanlust kaitsta tahtmise, vaid just ka seepärast, et hoiatada inimesi, massi langema õnnetusse järskude elumuudatuste teostamise läbi. Kui oleks elu kuldne uues Nõukogude kuues, siis soovitaksime rahvale kohe punast kuube vastu võtta. Kuid meie näeme, et iga kommunistliku sargi omanik tahaks sellest meelsasti vabaneda, pääseda eluga üle piiri välismaale — kodanlaste keskele, kus valitseb spekulant-ärimees, kurnaja-kulak, mõisnik, president, riigivanem, kuningas, keiser... Võib olla, et ei igatse välismaale nõukogude noor, kes vana, kodanlikku maailma ei tunne ega temast tea vähimatki. Ta ei tea tahta! Ta ei aimagi raudse diktatuuri maal, et on olemas maailmas maid, kus inimesed on vaba ja kus teda karistatakse vaid halva teo ja riigikorra vastu üleskihutamise eest.

R. R. on kirjutanud oma kirja enne pörandaaluste juhi V. Teppich-Kasemetsa paljastuste ilmumise hakkamist *Päevalehes*. Tolle kauaaegse ideelise kommunisti ja punaväelase kirjutus on — tugev valang külma kainestavat vett iga kärsitu hingega noore, maailma parandada tahtva inimese salajasemasse südamekäärdu. Loodetavasti ei nimeta R. R. selle mehe kirjutusi provokatsiooniks! Tõsi, ka T.-K. võib mõningates pisiasjades eksida ja kibeduses vahel unustada erapooletust, kuid üldiselt tohiks ta teistkida puhast tõtt Nõukogude elust. Peab arvama, mida kõik mees on üle elanud, et saada ideeliseks kommunistiks ja tegelikult lahingu-meheks punaväes ning — pettudes, pettudes, pettudes lõppeks pöörduda tagasi vanaadele koduradadele löödud hingega inimesena.

MORDVALASTE RAHVUSTANTSE

Союзфото

V. T.-K. poolt enese ja vene rahva Kolgata-tee elu kirjeldus on ränk hoop neile, kes seni hääsoovlikult on jälginud sündmusi Venemaal ning vahel pääd raputanud kodanliku ajakirjanduse avalduste puhul kommunismi aadressil.

T.-K. paljastuste ilmumine ei ole nähtavasti veel lõpul. Seepärast on varane teha lõppotsuseid tema kirjutuse kohta. Kuid juba ilmunud osa — mida võiksime osalt nimetada ka piasjade registreeringuks — annab palju materjali mõtlemiseks. Meie ei tea, kas T.-K. üldse tahab oma otsustavat sõna kommunismi kohta ütelda. Võib olla, et ta jätab lõppotsuse tegemise legejale. Olgu kuidas kellegi muljetega on, T.-K. on julgesti tõtt ütelnud neile, kes peavad „äraandmiseks” ja ülekohtuks Nõukogude varjuelude kirjeldamist.

Nõukogude elu vahest tahaks näha paljud, kuid ilma saatjateta ja ainult — näha. Tuliselt näha Venemaa praegust elu võis tahta ka Shaw. Ja nägigi, mida temale näidati, ja kiitis. Kuid oma elu kommunistlikuks siiski ei muuda! Pilgutab vaid silmi ning muheleb omas mugavas briti kodus ja võtab meelsasti vastu kodanlaselt raha, ingähelt oma töö tasuks. See ei keela tal targutamast ja teravmeelitsemast kas või kommunismi kasuks. See on edvistus, see on narrus, aga inimesed on rahale ustavad.

Meil, kel pole põliseid traditsioone, sajanditevanust tsivilisatsiooni ja sajandite jooksul haritud hingeelu, meie ja vaid teised meitaoilised siitpoolt traataeda võiksime ka langeda säärasesse püüsesse, nagu seda on kommunism. Kuid meid, eestlasi hoiatab tugev enesealahoiv instinkt ja kibedad, sajandite jooksul saavutatud elukogemused. Nüüd tahame olla vabad ega lase end kiskuda õhkkonda, mis võib meilt riisuda selle vabaduse, mis puudub näit. vene töölistel. (R. R. ei usu, et neil vabadus puudub!?). Selle vabaduse nimel ei taha meie enam kuilda filosoofitsemisest avosj'idest ja õhulosside idealismist. Selle vabaduse nimel meie ülikooli rektor peab leppima töölise korteriga. Nii ütleb iga haritud inimene, kes tuleb välismaalt. Käinuna võõrsil peaks R. R. (ja ühes temaga paljud eesti noored) kodumaa pinnale jõudes kogeleva: „Kui vaesed alles oleme meie!” Ja otsima vastuseid küsimusele, miks on see nii.

R. R. on näinud merd. Võimalik, et ka Leningradi all. Meri tekitab mõtteid ja fantaasia lendu. Merede avarus! „Meri, mu meri!”

Ei või panna imeks R. R. küsimusi, etteheiteid kodanlusele, Eestilegi... Las tormitseb endamisi noor hing. Teisi, elu tundjaid, see ei nakata.

„Meri, mu meri!” lausus kord ka noor Tuglas (kes nüüd kirjutab rahvuslike kultuurorganisatsioonide ajalugu), lilleke käes, selg mere poole, nagu selle „lutsemise” nii uhkesti-tabavalt on jäädvustanud karikaturist Otto Krusten.

Shaw Moskvas

Eelmise kirjutuse puhul. Toim.

BERNARD SHAW kõmuline matk Nõuk. Venesse oma 75 a. sünnipäevaks ja ta hiljem avaldatud väited säälsete olude kohta leidsid elavat vastukaja Läänes. See oli pilge suuremalt jaolt: leiti, et too terav kriitik ja ironiseerija, kes seni oli armastanud naeruvääristada teisi, oli seekord muutunud ise naeruväärseks. Ja et ta väide — pole tähtis, millist seisukohta evida; pääasi, et see on olemas — seekord kõige valusamalt riivas teda ennast.

Järellainetus pole veelgi raugenud, ja alles hiljuti avaldas H. Dana, kes kaasa tegi Shaw vastuvõtu pidustused, *The American Mercury's* huvitavaid üksikasju tollelt matkalt. Need muudugi ei lükkä ümber väiteid venelaste erakordsete pingutuste suhtes vastuvõtul ja endi olude tutvustamisel, küll aga selgitavad Shaw suhtumist sellesegi, mida talle serveeriti. Olgu siinkohal väljatõstetud mõned iseloomulikumad:

Venelased olid ärevuses. Juba seepärast, et ei teatud Shaw seisukohta; seda oli ta aastate jooksul mitmeti muutnud, kuigi oli viie-aasta kava vaimustusega tervitanud. Kuid Shaw ei saabunud Moskvasse endise küünilise Mefistona, vaid hääsüdamliku jõulutaadina, ja leidis end otsekohe sõbrana sõprade hulgas. Juba jaamaesisel ühte noort iirlast kohates, kes oli tulnud Venesse kümneks päevaks, kuid otsustanud jääda kümneks aastaks, Shaw hüüdis: „Oleksin Teie vanuses, teeksin samuti!”

Shaw esimene käik pääle hotellj saabumist oli Lenini mausoleumi juure Punasel platsil. Seisid kõrvuti kaks pääd, üks domineeriv kirjanduses, teine poliitikas. Shaw vaatles Lenini korjust tükk aega. „Täitsa intellektuaalne tüüp,” leidis ta lõpuks. „Ta esivanemad pole kuuesaja aasta jooksul nähtavasti tarvitsenud töötada.” Viimase järelduse tegi ta Lenini kätest. Järgmisena külastas ta Kremli. Kui osutati Lunastaja kirikule kui mingi koletisele 19-ndast sajandist, mis oli lammutamisel, teeskles Shaw pahandumist: „Teil pole ometi tarvis ökonoomilist viisaastakut, vaid esteetilist.” Veidi hiljem vanemaid vene kirikuid 13—15-ndast sajandist vaadeldes, mis olid säilitatud täiesti puutumatuina, leidis Shaw ometi, et venelased polegi tõelised kommunistid. Isegi Henry VIII-as ja Cromvell olevat talitanud paremini, kui nad kloostreid hävitasid; venelased olevat kommunistid ainult pööleldi.

Nii reageeris Shaw tihti viisil, mis andis ta saatjaile alatasa põhjust pää-murdmiseks ning jahmatamiseks. Seda põhjustas ka ülesastumine samal päeval, kus ta vanale suurele suurtükkile ronis ja rahuapostli poosi võttis. Kongressi suure saali minnes palus ta luba proovida saali akustikat ning tõusis käbedasti juhataja poodiumile. Kehitas valget habet, avas suu, kuid oraaik sõnade asemel lasi kuuldavale mingi melodilise toru.

Selle asemel leedi Astor algas säälsamast kõnet: „Olen vanameelne. Olen kapitalist. Olen kommunisti vastane. Teie kõik olete koletised minu meelest!” „See on küll esmakordne, mil neile siit seda üteldakse,” arvas ta hiljem. Venelased siiski ei pahandanud, pigem tegi neile nalja leedi julgus.

Õhtupoolel Shaw külastas puestikke ning sattus lõpuks Kultuuri ja Puhkuse parki, mis on tööliste jaoks, kus aga tundus olevat vähe puhkeaega ja mitte palju kultuuri. Niipalju siiski, et Shaw nimi neile midagi tähendas. Vähemalt reageeris hulk ringiuitava Shaw nime kuuldes sellele pika, venitatud „aa”-ga. Samal õhtul väsimatu Shaw läks teaatrisse. Sisseastumisel aplodeeriti ja näitlejad tulid kõik välja lavale, kandes punast lippu ingliskeelse päälkirjaga: „Andekale meistriale, B. Shaw’le, soe tervitus tulekul Vene pinnale”.

Järgmisel hommikul Shaw avaldas soovi näha vangide elu ning läks Bolševosse, laagrisse, kus elavad kodutud lapsed, eriti need, kes on tabatud varguselt. Shaw’l paluti kõnet pidada neile väikestele vargapoistele, mis viimaste suureks lõbuks ja G. P. U. ametnike pahameeleks algas järgmiselt: „Kui olin laps, ohi minulgi kombeks varastada, kuid tegin seda nii kavalalt, et keegi mind ei tabanud. Varas pole see, kes varastab, vaid see, keda tabatakse. Teie kõik pidite olema üsna viletsad vargad jne.” Hiljem Shaw külastas n. n. „inimeste kohut”, kus roimareid koheldakse Nõuk. Vene süsteemi järele. Kohtunikuks juhtus olema naine.

Shaw leidis, et seesugune kohus pole niivõrd karistamiseks kui kurjategija hari-
miseks: „Te nimetate seda inimeste kohtuks, pigemini peaks hüüdma seda int-
meste kooliks.”

Ta külastas ka töölisi töö juures. Lõunasöögil kogunesid need ta ümber ja
palusid teda kõnelda. Küalaline tõsteti platvormile, mis oli kõnepuldiks, ja nagu
50 aasta eest oma varasel sotsialismi ajajärgul, Shaw leidis end kõnelemas veelkord
from the cart's tail, nagu ta seda nimetas. Talle oli tutvustatud mõningaid töö-
lisi, kes saanud Lenini aumärgi kiire töö eest, ja Shaw sõnas: „Inglismaal tööline,
kes tuleb toime oma tööga kiiremini kui ta kaaslane, ei saa auraha, vaid naha
pääle. Kui meie töölised toodavad rohkem, siis võimaldab see mõnel aktsionäril
ainult jääda kauemaks Rivieerasse; kui teie töötate kiiremini, võimaldate teostada
rutem viie-aasta kava — teie töö on sotsialismi ülesehitamine. Tagasi läinud,
püüan inglise töölisi veenda selles.”

Ühel eimel kirjanikkudele ja kirjastajatele Shaw ütles, et tema kirjanikuna
ei saa kirjastajate juuresolekul vabalt kõnelda, sest viimased eksploateerivad kir-
janikke. Lunatšarsky püüdis veenda Shaw'd, et Venes on olukord vastupidine.
„Hüüva!” hüüdis Shaw, „tulen siia elama!” Eine lõpul püüdis keegi selgitada, et
Shaw on vene rahva sõber, kuid viimane paiskas vahele: „Ei! mina ei ole ühegi
rahva sõber. Säätan endale õiguse kritiseerida iga rahvast — venelased kaasa-
arvatud.” Ta lasi end ka helifilmida. Kõne (mida ta muide algas fraasiga —
Your Majesties!) sisaldas muu hulgas järgmisi mõtteid: „Ei tea, kas kunagi saab
elama inimest, kellele tulevik annab nii suure tähtsuse kui Leninile. Kui tema
algatatu katsel on edu, siis avab see uue ajajärgu maailmas, ja kui tulevik on
seesugune nagu L. teda kujutles, võime sellele kartuseta vastu vaadata.”

Oma sünnipäeva puhul pidas ta kõne ametühingute saalis. Algas oma reisi-
kaaslaste nokkimisega, kes olevat kapitalistid, kuid ainult proletariaadi süü läbi.
Mainis liialdatud vaadet Inglismaal õudsete olude kohta Venes ja kirjeldas, kuidas
ta nutvad sugulased lahkumisel teda koormasid toidukorvide, sullepatjade ning isegi
telgiriitega, kartusest, et Venes pole katustki päa kohal. Vene revolutsiooni kohta
tähenndas, et Marxi teooria järele see oleks pidanud algama mõnel tööstusemaal,
näiteks Inglismaal, ja mitte põllumajanduslikus Venes. „Inglise töölised peaks
häbenema, et nad pole teejuhid venelaste asemel. Kui viisaastakul on edu, peame
meie Läänes käima selle jälgedes tahes või tahtmata.”

Shaw külastas ka Maksim Gorkit. Ta vestles häätatlikuna, kuid Gorki is-
tus valju ilmega. Viimane viis jutu Shaw kirjavahetusele Tolstoiga, kuid see pöörd-
us tagasi Gorki oma teoste juure. Shaw tegi visiidi ka Leninile lesele Krupskajale
ning viimasel õhtul oli tal jutuajamine Staliniga. Tavalise vestluse aja — 20 mi-
nutit — ütetas Shaw 2 tunni võrra, mille üle ta oli väga uhke. Reporterid piina-
sid teda päälle jutuajamist. „Tahan ütelda teile midagi Stalinist,” lohutab ta neid
lifti astudes, „Stalinil on mustad vurrud —” Lift tõusis ja ajakirjanikud jäid am-
mulu sui vahtima. Stalin oli jätnud Shaw'le hää mulje. Ta kõneaineks olnud pää-
miselt Cromvell, keda ta tsiteerinud alatasa. Siis Churchill ja Chamberlain, nende
vaenulikkuse tõttu Venemaa vastu — Shaw soovitas Churchill'i Venesse kutsuda,
ja Stalin tundunud kalduvat arvamusele, et see ettepanek oli tore.

Lahkudes Venest Shaw lausub Litvinovile: „Lahkun lootuste maalt ja pöörd-
dun tagasi meeleheite maadele”. Saanud üle piiri, hoidus ta lausumast midagi
halba Vene kohta, olles Dana arvamisel veendunud, et halb suurendatakse ja hää
surruks vaigitakse. Ja ta ütles ainult hää: „Kapitalism on langenud. Kui olete
kord näinud enamlust kohal, pole mingit kahtlust, et kapitalism on määratud ka-
dumisele”. Selle pärast tungiti talle kallale, eriti kodumaal ja Ameerikas. Ing-
lastele vastas ta: „Venes on kõik hästi, ja meie oleme kõik vale teel. Parem meile
on jälgida Vene eeskujut nii palju kui võimalik.” Ameeriklastele sõnas ta rahuli-
kult: „Ameeriklased on kõige rumalamad inimesed maailmas praegu”. Ja nime-
tas neid „armsateks vanadeks narrideks” oma raadiokõnedes. Ta leidis, et pahed
Venes ja Ühendriiges liiguvad vastupidises suunas: Venes need vähenevad, Ühend-
riiges aga kasvavad alatasa.

Nii Dana. Nagu näha ei ole Shaw juures oluliselt midagi muutunud. Pu-
ritaanasena kaldub ta oma hinnangus alati äärmustesse, iirlasena rühb endalegi
ebamäärase sihi poole; sellest siis ta küüniline kriitika ja lapsikuina tunduivad

võtted. Oma sotsialismi üle naerab ta vahel isegi, rääkimata sotsialistidest, kuid see puudutab mõnulevaid inglasi, kelle suhtes ta on leppimatu. Ta ei ütle ju ka midagi täiesti uut, kuid ta esitab seda nii, et see huvitab. Kas või rumalusenagi tunduvana vahel. Viimane oleneb ta haruldasest humoori meelest. Mida aga tihti ei taheta mõista. „Iga mõte peab virgutama, kas ta arukas on või mitte.” Kuid äge vastuvaidlus ta „rumalustele” annab tunnistust, et neid siiski väga tõsiselt võetakse. Kui ta leidis palju naeruväärset vene äärmiste entusiastide juures, siis valmistab talle seda suuremat rõõmu naeruvääristada Vene kibedamaid vastaseid Läänes.

G. Vahrberg

Shaw külaskäik, vaadatuna enamlisest vinklist

Muidugi erineb kommunistide seisukoht Shaw Moskva külastamise asjus. On huvitav kuulda, mida ütleb selle kohta enamlane. Toimetusel on käepärast Moskvast ilmuv ingliskeelne kommunistlik *Moscow Daily News*. Selle lehe 8-nda augusti (1932) numbris lastakse kirjutada J. F. Hecker'il Londonist artikkel *The October Revolution Has Shown the Way Out of Capitalistic Anarchy*. Bernard Shaw and Lady Astor *Discourse on the USSR — Oktoobri revolutsioon on näidanud väljapääsu kapitalistlikust anarhiast*. Bernard Shaw ju Lady Astor *dispuuteerivad Nõukogude Liidu üle*, kus muuseas toetatakse Ameerika *American Institute of International Affairs* presidendi mr. Sherwood Eddy'le, kes külastanud Euroopa riikidest näit. Inglismaad, Saksamaad, Sveitsi j. t., ja kes rääkinud Venemaa üle B. Shaw'ga ja parlamendiliikme Lady Astoriga (kes ka *Olionile* kaastööd teinud. Vaadatagu 1931-se a. *Olion* nr. 9: *Viscountess Astor: Riiginaiete ülevaateid*. Mis oleme saavutanud 10 a. jooksul. *Naisliikumine ja tulevik*). Viimane on soovitanud mr. Eddy'l esitada Shaw'le kaks küsimust. Kuna see on artikli huvitavam ja olulisem osa, siis avaldame tõlkes küsimused ja vastused.

Lady Astor soovitanud küsida:

1. Inglismaal tõendatakse, et Teile Venemaal on näidatud vaid ilusamaid ja Nõukogude korraldatumaid kohti.

2. Mis võivad tänapäeva Inglismaa ja Ameerika Venemaalt õppida?

B. Shaw vastanud:

1. Venelased on minule näidanud kõige paremat, mis neil oli. Seda ei tule imestada, sest ka Lady Astor viiks oma külalised mitte kööki, vaid saali. Mina olin see, kes valis kohad ja isikud, keda näha tahtsin. Venelased oleks nõiad, kui nad oleks saanud minule olukorda teisiti näidata, kui see on tõeliselt.

2. Ingliseid ja ameeriklased saaksid Venemaalt õppida seda, kuidas end vabastada parlamendist, mis ei ole muu miski kui kõnemasin. Meie n. n. riigimees-
tel ei ole aega mõtlemiseks, sest nad kas räägivad parlamendis või koguvad omale hääli. (Tõeliselt just Venemaal ka nüüd veel kogu päev räägitakse ega saada seetõttu kuigi palju tõe d teha, tõendavad meile Venemaalt tulnud usaldusväär-
sed inimesed. *Olioni* toim.). 30-ne minutiga teeb venelane rohkem kui meie 30-ne aastaga.

Edasi ütleb Shaw, et tema, Shaw, õigupoolest olevatki Vene revolutsiooni isa, sest juba a. 1914 on ta kirjutanud essee *Common-Sense about the War (Tõde sõja üle)*, kus ta soovitanud reameestele ohvitserid maha lüüa ja koju minna.

Selle kohta ütleb Lady Astor:

Ameeriklased ei tarvitse võtta Shaw'd tõsiselt, sest ta on süütu nagu laps, nagu mina näen temast. Aga ta võib olla väga tige, kui ta oma probleemidega tegeleb. Mis ta üldse teab tõelisest maailmast!

Inkariigi varemeil

Chan-Chan'is

PERUU JA BOLIIVIA — kui palju saladusi varjavad need maad muistsete indiaanlaste riikide kohta. Ühelgi Lõuna-Ameerika maal pole liikumas rohkem legende ega leidu rikkalikumalt muinasesemeid vanast indiaanikultuurist kui Peruu.

Eurooplasele on Peruu rikkaliku kullamaana tuntud, kuid vähesed teavad, et siin muiste kuulsad chimu-indiaanlased elasid ning vägevad päikesejumala pojad Inkad valitsesid.

Chimu-indiaanlaste riigid, arvult kaks, asetsesid peruu rannikul 400—500 kilomeetri põhja poole praegusest Peruu päälinnast Lima'st. Inkade võim ulatas Ekvadorist kuni poole Cili riiki, Peruu ja Boliivia kaasa arvatud. Valge rassi sisetungil varises kokku nende riiklus ning hävines täielikult nende omapärane, täiesti välismõjuta arenenud kõrge kultuur. Maa pärisrahvas paisati tagasi elutingimusesse, millised valitsesid 2000 aastat tagasi, ning tänapäev näeme Boliivia ürgmetsis ja Peruu liivalagendikel tolle kord nii kuulsa rahva riismeid kiratsemas, elunatukest edasilohistamas — vastu lootusetule, paratamatule väljasuremisele.

Ülainimetatud riigid olid enne valgete sissetungi Lõuna-Ameerikale umbes sedasama, mis Euroopale antiikajal Kreeka ja Rooma. Chimu-indiaanlased andsid kunsti, Inkad — riikluse.

Lima'st umb. 500 klmtr. põhjapoole asetseb väike Hispaania linna Trujillo. Veerandtunnilise autosõidu järele linnakesest kerkivad liivakõrbest sadanded väiksed savipüramiidid Püha mäe jalal. Olemegi Chan-Chan'is, chimu-indiaanlaste tähtsama linna varemeil, armutult põletava päikese leilis.

Määratud varandused langesid siin saagiks hispaanlastele. Aastail 1577/78 andis Chan-Chan'i tsentris asetsev Huaca de Toledo, kõrgemate matusepaik, veelgi lisavara, rikkalikumagi, mida Peruu kunagi annud hispaanlastele. Nimelt murti hauakambrid lahti, indiaanlaste muumiad pilluti välja, kuldpeekrid, jumalate kujud, vööd ja diadeemid — võeti kaasa.

100 aastat tagasi tuli Trujillo linnapää juure indiaanlane, ning jutustas kuue meetri pikkusest kuldkujust, *el pescador*'ist, kuld kalamehest, mille asukoht temale teada. Suurte lubaduste ja töotuste varal läks linnapää korda saladust indiaanlastelt välja meelitada. Kuju leiti tõepoolest ning jagati viide ossa. Kaks sai hispaania kuningas, kaks osa Lima asekuningas, kuna ühe osa pidas linnapää enesele. Indiaanlane saadeti tühjade kätega minema. Ta oli veel teisest, suuremast kujust kõnelanud, kuid nii nurjatult tüssatuna, keeldus ta peidukohta kättenäitamast. Ei aidanud ähvardused ega piinamised, indiaanlane vaikis otsekui haud. See kuju on tänapäevani leidmata.

Savipüramiitide üle domineerib kaks suurt kahekordse seintega kvadraadivormi ehitust. Need on linna kindlused, kus indiaanlased sõja ajal varju leidsid. Seintes pole ühtki avaust. Nähtavasti tarvitati ülekäimiseks redelit. Kvadraat-ehituse sees asetseb miniatiürlinn, mille kitsaid tänavaid ning tillukeisi elamuid võib praegugi veel näha. Kindluse keskel on suur saal, mille seinad kaunistatud saviornamentidega. Kahekordse müüri vahele oligi rajatud eelmainitud Huaca de Toledo, suursuguste matusepaik. See on püramiiditaoline ehitus, mille keskeist mitmeastmeline trepp viib alla püha allika juure. Ehitus on kahekordne: vanemad haud all, hilisemad ülal.

Püramiidi ümber vedelevad luud, millistelt riisutud viimne rahu: kullahullustus pole luidki rahule jätnud.

Linna õitseajal ulatas linna indiaanlastest elanike arv 100.000-ni, kuid eurooplaste tulekul oli linn tühi. Chimu-indiaanlased olid conchucodele Inkade vastu võitlemises abi annud, mille tõttu hiljem Inkad Chan-Chan'i vallutasid ja elanikud viisid vangipõlve.

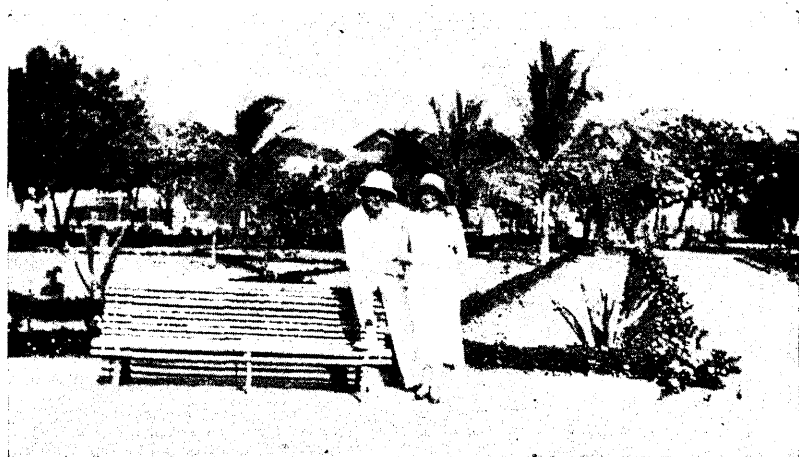
Chimu-indiaanlased olid tublid põllumehed. Nad kasvasid maisi ja *yuka*'t, ameerika magusat kartulit. Nende maisi-õlu *chicha* oli kuulus omalt peenelt maitset. Koduloomadena peeti koeri ja merisigu.

SANTA CRUZ DE TENERIFE

Jaan. 1933

Eesti konsulaadi sekretär Hullis, Inglismaal, hra Albert Tattar abikaasaga Kanaaria saarte-teenkonnal ja

RUFISQUE'IS, LÄÄNE-AAAFRIKAS

Jaan. 1933

Chimu-indiaanlased olid ka kuulsad merimehed ning nende kõrkjast ja suhkru-
rupilliroost punutud paadid *caballitos* on tänapäeval veel tarvitusel Čiilis ja Peruus.

Eriti kõrgel astmel seisis inkade kunst, näiteid millest aga on säilinud tänini
vaid keraamika ja sõjariistade kujul. Maa oli rikas kullast. Seepärast valmistati
kõik kõrgeväärtuslikud kujud puhtast kullast. Et aga valgete kullapalavikul ja
saagihimul piire polnud, siis sulatasid nad kõrge kunstiväärtusega kujud kokku
„õiglase jaotamise“ mõttes, millega hävitati määratud kunstitööd ja kunstiväärtu-
sed.

Chimu-indiaanlaste keraamika üllatab meid värvirohke koloristikaga. Potti-
dele ja vaasele modelleeritud kujud ja päänud ulatuvad plastika tippsaavutusenii. Need
on sageli groteskid, ja haruldaseit reaalsed. Leidub päid, millistest kunstiväärtus
läheneb kreeka Apollo ideaalile.

Rauda ei tuntud, sõjariistad valmistati miskisugusest karastatud vasest, mille
täpne tehniline koosseis hävines ühes chimu-indiaanlastega. Pärastpoole pole kel-
legil korda läinud seda järele aimata.

Pärast Inkariigi loomist ja selle vallutamist hispaanlaste poolt hävinesid
chimu-indiaanlased. Kuid nende keelt kõneldi veel 17-nda sajandi lõpul Ülem-
Maranon'is.

Inkade riiklus

OMA hiilguse ja kuulsuse tipule jõudis Inkariik 16-nda sajandi alul 12-nda
Inka Huayna Capac'i valitsuse ajal, kes võites chimu-indiaanlased ja õitsva Quito,
kõik need maa-alad oma riigi külge liitis. Sama Inka valitsuse ajal jõudis riigis
kultuur ja tehnika samuti kulminatsiooni punktile, eriti aga inkade omapärane
riiklus ja seadusandlus.

Inkade riigikorda nimetatakse harilikult sotsialistlikuks, kuid see sarnaneb
rohkem kommunismile, sest palju ühist on muistse indiaaniriigi korral praeguse
Nõukogude Venemaa riigikorraga.

Riigi kodanikud jagunesid kolme seisusesse, õigemini — kasti. Ülal valitses
Inka, päiksejumala poeg, absoluutse monarhhina, kaitstud mitmetuhandemeheli-
sest, samuti päiksejumalast põlvenevatest preestritest, ohvitseridest ja ametnikest.

Abielluda tohtis Inka ainult oma õega, sest ainult päiksejumala tütar oli vää-
rikas abikaasa Inkale. Kõrvalnaisi võis aga Inka pidada niipalju kui soovis, harili-
kult osutusid nendeks preestrinnad, püha tule alalhoidjad, kelle arv ulatus mitme
tuhandeni.

Kuld, mis leiti riigi piires, kuulus Inkale, kes sellega pidi kaunistama templeid
ja omi paleesid.

Raha ei tuntud. Igaüks, kes ei põlvenenud päiksejumalast, pidi töötama —
keskseisus põllumehena, alamseisus mäetöölisena. Kõik produktid, mida andis
maapind, samuti tööproduktid, kuulusid riigile. Viimaseid jagas tarvidust mööda
välja riik. Keegi ei tohtinud vahetada elukutset. Rikkuse kogumine oli keelatud,
kuid nälgida ka kedagi ei lastud. Söök-jook, elamu, riie oli riigi poolt.

Lapsed, lesed, raudad ja tööjõuetud peeti ülal tööväimeiliste poolt. Ei olnud
rikkaid, ei liikunud ka ümber kerjuseid, kõik olid rahul või mitterahul.

Maapind oli jagatud kolme ossa: esimene kuulus jumalatele, teine jagati välja
rahvale, kolmas osa aga pidas ülal valitsejaid.

Abielu oli sundusliik. Vanapoiisi-põli oli kõvasti keelatud. Sai kodanik 24 aas-
tat vanaks, pidi ta abielluma. Temale anti tükk maad ja maja tarvilise sisseseadega.
Kui sündis poeg, siis anti tükk maad juure. Kui sündis tütar, siis anti maad
juure poole osa võrra vähem.

Eraomanduseks maad ei antud. See kuulus riigile. Kord aastas kontrolliti
ametnike poolt põllumehetööd ja korda. Laiselda keegi ei tohtinud. Selle vastu
eksinule esimesel korral anti peksta, teisel korral paigutati ta ümber teisele maa-
alale, kolmanda eksimuse korral aga saadeti mäekaevandusesse tööle.

Ennekõike töötati päiksejumala, siis leskede, raudade ja tööjõuetute, ning
alles viimset järjekorras Inka hääks, kes ise ka pidi põllutööd „tegema“.

Ei võinud elada keegi nii, nagu ta soovis; joomine oli kõvasti keelatud, isegi
liigsöömise eest karistati. Kirjatähte ei tuntud, kirjutamist asendati miskisuguse

kirjulindi sümbolistikaga. Vaatamata sellele töötas post hästi. Olid rajatud suurepärased teed, milliste pikkus ületas 3000 kilomeetrit, alates Ekvadorist ja viies 4000 meetrit kõrgele Andi mägedesse. Iga viie miili taga asus jaam. Käskjalad jooksid edasi-tagasi, andes üle postiteateid küll suusõnal, küll signaalega.

Inkariigis oli kõik korraldatud kavakindla plaani järele, vähemagi nähte kohta leitud seadus, kohtud töötasid kiiresti ja hästi.

Eriti valjule kontrollile allus abielu. Seetõttu oli perekonna elu kõrgel. Vähiamatki abielulist eksimust karistati rängalt.

Inka, keda rahvas muidu harilikult ei näinud, ilmus isiklikult abielutoimingut sõlmima. See sündis avalikul turuplatsil. Inka pani siin pruutpaari käed kokku, lausus ühe ainsa sõna ning vaatas noortele naeratades otsa. Sellega oligi abielu sõlmitud.

Abielurikkujat karistati surmanuhtlusega, noore tüdruku vägistaja mõisteti surma kepi hoopide läbi. Kes aga julges ligineda preestrinnale, see põletati elusalt ühes perekonnaga ja loomadega; maja põletati maha ning maja asemele külvati soola. Vaevalt leidub veel teist riiki, kes oleks püstitanud sarnase seadusepüramiidi abielu kohta ning mida sääraselt respektiiriti kui Inkariigis.

Selline elu sotsialiseerimine oli võimalik päritava aadliklassi tõttu, kelle jumalikkusse kindlasti usuti.

See oli töökas ja usin rahvas, kuid liikumatuks ja tuimaks tehtud masinliku kollektiviseerumuse läbi, mis lämmatas iseduse ja isiku teguvõime.

Võib-olla, et see oligi mõjuvaks põhjuseks, et mitme miljoni elanikuga Inka-riik varises kokku saja hispaania jalgväelase, seitsmekümne ratsaniku ja kolme suurtüki ees!

Inkariigi traagiline lõpp

A. 1525 suri inkadest vägevaim — Huayna Capac, kes surmavoodil jagas riigi kahte ossa: Peruu sai poeg Huascar, Quito aga võoraspoeg Atahualpa.

Viis aastat valitses rahu poolvendade vahel, kuni järsku tungis Atahualpa poolvennale kallale, võitis Huascari sõjaväe ning mõistis venna surma. Inkariigis tekkisid tülid ja hõorumised. Selle kasutas ära hispaania veltveebel Pizarro, kes 170 mehega vallutas Inkariigi.

Sama fantastiline kui sõjakäik inkade maale, on Pizarro elukäik.

Ta sündis Paanamas vallalise teenijatüdruku lapsena ning käis poisikesepõlves seakarjas. Kuid maast-madalast elas temas seikleja vaim: poiss põgeneb seakarjast, paotab enese salaja laevale ning sõidab Paanama'sse. Hiljem teenib ta siin sõjaväes, on aga juba 50-aastane, kuid ikka alles veltveebel. Sääb tuleb ühel ilusal päeval lõunast keegi hispaanlane ning jutustab muinasjutulistest varandustest kauge lõunas, paradisiikul maal, kuhu pole saanud ühegi hispaanlase jalg. Pizarro ei saa enam rahu, ta peab need varandused kätte saama! Ta organiseerib kaks ekspeditsiooni lõunasse. Need ebaõnnestuvad, Paanama ei taha Pizarro plaanist midagi enam teada. Kuid see ei kohuta meest. Ta sõidab üle ookeani Hispaaniasse ning oskab kuningalt välja nõutada uue ekspeditsiooniloa ja toetuse. Talle lubatakse 170 meest saatjateks, ning a. 1531 algab Pizarro nende meestega õnne-teenkonda. Ta maabub San-Mateos'is ning tungib oma salgaga metsikusse lõunasse. Juhuslikult kuuleb ta, et Inka viibib 50.000-nde mehega Cajamalcas. Kuid see on 900 kilomeetrit eemal, metsikute Kordiljeeride taga. Aetuna ääretust saagihimust ja auahnusest, tahab ta välja tungida Inka asukohta, saagu siis, mis saab. Teravd kaljurahnud kisuvad alt hobuseraad. Kuid ta ei jäta edasitungi. Templiseintelt rebib ta hõbeplaadid ning laseb hobused rautada hõbedaga. Temal on vaid ainus eesmärk: Cajamalca!

Ning ühel suvehommikul näeb ta all orus, oma ees Cajamalcat päiksekullas sätendavat. Ta on õnnejoovastuses. Samas näeb ta aga ühtlasi lumivalgeid lugematuid telkide ridu mäeküljel. See on Inka 50.000-meheline sõduritelaager. Viivuks jääb Pizarro mõttesse. Siis valmib tal sama hulljulge kui saatanlik plaan: tarvis Inka elusalt kinni püüda. Siis ei julge indiaanlased hakata vastu, sest Inka on jumal ja ta võib ainult vägevama jumala kätte vangi langeda.

Täies sõjakorras, trompedihelide saatel, marsib Pizarro oma salgaga rahulikku linna ning paigutades mehed korterisse saadab Inkale teate, et viimane järg-

misel päeval tuleks linna turuplatsile läbirääkimistele. Käskjalga ärasaates, asub ta oma põrgulise lõksu ülesseadmisele. Ta toimetab oma mehed üksteisest lahuks peiduurgastesse. Kuna mäed samas, otse linna all asetsevad, on kerge mehi peita koobastesse ja kaljurahnude taha.

Järgmisel päeval, 16-ndal sept. 1532 ilmub Inka ennenägemata hiilgusega, kuuetuhande mehelistest hoovkonnast saadetuna rahuläbirääkimistele. Kuid sõjariistuta, sest rahuläbirääkimistel ei tohi neid kanda. Inka on vürst ja rüütel ega kujutlegi, mis on pettus või sõnamurdmine, sarnased mõisted on talle võõrad.

Inkale astub vastu dominikaani munk, ühes käes Kristuse kuju, teises piibel, ning paneb vürstile ette alistuda ristile ja Hispaania kuningale. Inka küsib: „Kus on teie jumal?“ Munk ulatab talle piibli. Inka lehitseb seda, ei leia aga säält midagi. Ta vihastub, viskab piibli maha ja hüüab: „Teid kihutan maalt välja!“ Samal silmapilgul kisendab dominikaanlane: „Kristus, karista!“ See on märgusõna Pizarrole. Ta tormab meestega välja peiduurgastest. Algab armutu mõõkadega raiumine. Inka langeb vangi ning Peruu saatust on otsustatud!

Pizarro nurjatusil pole aga piire. Ta lubab vabastada õnnetu vürsti, kui viimane laseb kokku tuua nii palju kulda, et täituks suur tuba. Kullakuhjad ähvardavadki tõusta laeni, see on isegi Pizarrole ootamatu, ta kaob salaja, et oma sõna mitte pidada. Vürsti laseb ta surma mõista. Ning 29-ndal aug. 1533 surmataakse kolmasteistkümmes (13!) ning viimne Peruu Inka Atahualpa.

Peruu, september 1932, 400-aastaselt Inkariigi hukkumispäeval.

J. Mady

TARTU NAISJURISTE

Vasakult: pr. O. Ilus, pr. S. Furmansky-Glickmann, prl. L. Hütsi, pr. H. Reiman-Poom, pr. N. Gabrel-Horn, pr. M. Viirman-Kanemägi, prl. V. Anderson, prl. A. Antonova, pr. Poska-Grünthal. Pildil ei ole kõik Eesti naisjuristid, Tartust puudub ka näit. prl. O. Olesk, prl. J. Einer, pr. S. Piroja j. t.

VAHEL õhtuti astusin kioski, ostsin omale toitu. Putkanaine punetas leti taga, tüdinud nagu läks professionaalselt lahkeks. Ta mõõtis mulle, mida palusin. Ma vaatasin ringi, silmad liikusid limonaadipudeleilt šokolaadikarpidele. Mu tähelepanu köitis kaljanõu kõrval taburetil magav mees. Teda ma nägin õhtuti alati. Toetus küünarnukiga lauale, pale peol, uinus.

Tema oli putkanaise mees.

Vaatlesin teda igakord vargsi. Ta põsed olid kahvatud nagu ta vurrudki. Teda vadeldes ma mõtlesin: neil pole vististi lapsi. Mees on teinud oma päevatöö, tulnud koju. Kuid tuba tundub naiseta tühi, kodu kõle, mees kobib üksindusest siia. Veedab oma vabatunnid kaljanõu kõrval. Naise läheduses. Nad on pandud ühte, ta elab siin oma perekonnaelu. Kõrvalises nurgas käsipõsakil kahvatuna magades.

Mõne inimese elu on imelik.

Kuid mul polnud kalduvust laskuda juurdlema elu kurbadesse sügavustesse. Viskasin seekleid letile, kõndisin oma poismehelikkus vabaduses näijasena korteri poole. Vehkisin pimeduses toidupakiga, vilistasin. Märtsi sulajääd rabisid jalge all, tähed põlesid pehmes udus pää kohal. Tundsin rõõmu: nüüd varsti tuleb kevad!

Ma ei rõõmustunud asjata. Kevad tuli, tõi mulle armastuse. Tütarlaps nõjatus õhtuhämaruses mu käsivarrele, me kõndisime pargis. Vanad mustatüvelised toomingad hakkasid juba valendama, läksid õitsema. Tuttavaid tütarlapsi juhtus teel vastu. Ma ei kergitanud neile kübarat. Armastus teeb pimedaks. Mõödudes nad läkastasid vihast lämbudes. Ma olin ühega õnnelik.

Me otsisime üksikuid pinke, et suudelda.

Ühel hilisõhtul läksime kahekesi kioski, tal oli janu. Ta rüüpas tagasihoidliku ahnusega rahutult kihisevat jooki. Ma vaatasin ringi. Taburet kaljanõu kõrval oli tühi. See oli vanamoeline pink, keskel südamekujulise auguga. Nüüd sain näha. Putkanaine oli leinakleidis, uus riie andis ta näole piduliku ilme. Ta oli punane endiselt, kuid kurbtõsine. Mees oli surnud.

Istusime õhtuti vanemate vanas aias. Üks lind oli ilmunud siia meile laulma. Keskkööseti nägime aia koda naist laskuvat tänavat pidi linnatagusesse kaugusse. Liikus mustas riides nagu nunn. See oli putkanaine. Ta ei läinud koju, läks palverännakule mehe hauale. Kalmistuni oli neli kilomeetrit. Taevad õhetusid niitude kohal kahevahel: laskuda unne või virguda juba virvendama uue valgusega. Lesk tegi õitseva öömaastiku imeliseks. Ma hoidsin unist tütarlast enda najal, mõtlesin: taburet on tühi. Mees ei tule enam sellele tukkuma. Naine käib nüüd istumas mehe juures. Nad katsuvad jätkata oma ühist perekonnaelu.

Kella kahe paiku lesk tuli tagasi maakaugusest linna. Me vaatasime üksteisele märkuandvalt, ei kõnelenud sõnagi. Olime unised. Järgmisel päeval mu selt-siline päris:

„Kui mina sureksin, kas sina käiksid ööseti mu haul? Vaatamata väsimusele ja unele?“

Ma ei tahtnud kuulda surmast. Painutasin õitseva oksa ta punastele huultele. Enne suule, pärast pärjana pähe.

Ühel päeval läksin kioski. Astusin sisse pühaliku kartusega nagu kabelisse. Mõtlesin, saan näha naist, kelle pool elu varisenud hauda. Tõstsin silmad talle nagu süüdlaselt. Enda lohutuseks nägin, et temas on nüüd elu rohkem kui kunagi varem. Ta elas nüüd nagu kahe eest. Ta silmad põlesid lihava näo halvastiteeseldud nukruses kirglikelt. Ta kurtis end õnnetuks — oma paksuse pärast. Stunas halba ametit, putkas istumine on ajanud ta rasva. Pole mahti jalutada.

Hilisõhtul istusin seltsiliselega pingil pärna all. Lesk läks aia takka läbi maakaugusse. Mu tütarlapse silmad saatsid teda osavõtliku kurbusega. Mu suunurgis mängles täna naeratus. Ma mõistsin: putkanaine tahtis nüüd noorenda peenepehaliseks plikaks. Tehes ööseti pikki jalutuskaike mehe hauale ta käis oma rasva maha. Ta valmistus pruudiks teisele, mõtles elule, mitte surmale.

Mu tütarlapse suured silmad olid niisked. Ta seadis putkanaise mulle eeskujuks.

Pedro Krusten

Michel de Montaigne

Avaldamine viibinud. Toim.

PRAEGU on *Bibliothèque Nationales*'is Rabelais' näitus *Cantagruel*'i 400 a. ilmumisaja mälestuseks. Ning 28-ndal veebruaril oli ka 400 a. *Esseede* autori Michel de Montaigne'i sünnipäevast, sest 28-ndal veebruaril 1533 nägi maailmavalgust see tüübilisemaid ning huvitavamaid kujusid prantsuse kirjanduse renessansipäivist. Tema elu algab ning lõpeb sama sajandi raamis: ta suri 13-ndal sept. 1592.

Montaigne on prantsuse kirjanduse esimene „*moraliste*” (kuigi see nimetus tunnustati alles hoopis hiljem): kirjanik, kes uurimisesemeks võttis vaimse inimese. 16-ndal sajandil oli üldse huvi selle vaimse inimese vastu. Anti välja sententside, maksimide kogusid. A. 1500 ilmus Erasmusel Rotterdamist kogu mõtteid kreeklasilt ning roomlasilt. Leidus apoftegmid kompilatsioonena.

Montaigne'i esseed eelkäijaks oli niinimetet „*leçon*”: mingi dissertatsioon vaimse elu süzeel, illustreerit näitega, mõttega, apoftegmidega. Ka Montaigne'i mõni esseed evib esialgsel kujul *leçon* ilmet. Ent hiljem hakkab enam esile tulema autori enese isik, isiklikud arvamised, autobiograafilised andmed. See pole enam lihtne *leçon*, see on juba Montaigne'i esseed. See on isiklik esseed, vaba ning elav vestlus lugejaga.

Sellele vaimsele inimesele võib läheneda mitmel viisil. Montaigne ei võta teda mitte ideaalina, nagu ta olema peaks. Ta võtab teda reaalsena, nagu ta on, et teda sellisena kirjeldada. Sellekski on mitu meetodit. Võib võtta seda inimest

rusest, kõigi oma aja seltskonnaga ning kommetega. Seda teeb La Bruyère. Või siis võib võtta inimest iseendas, tungides, enesesse, sisimasse — introspektsiooni teel. Seda teeb Montaigne. See on temale ainuõige vahend ning sellepärast ongi tulemused nii suured.

Montaigne'il on kõik eeldused introspektsiooni tarvitamiseks, ning harjumus, oskus selleks juba lapsepõlvest. *Esseede* III-nda raamatu 13-ndas päätükkis loeme, et Montaigne tihti nägi ning eraldas sõprade seisukorda paremini, kui nad seda tegid ise, sest „lapsepõlvest pääle olles harjunud peegeldama oma elu teiste omas, olen omandanud selles oskuse, ning sellele mõeldes läheb mul vaid vähe asju kaotsi enese ümber. Uurin kõike; seda, mida mul oleks vaja vältida, seda, mida vaja järgida.” Ning Montaigne'il on voores, päämine voores selle meetodi tarvitamises, mis annab selle tulemusile tema parima väärtuse: siirus, julgus olla siiras. Sama III-nda raamatu 5-ndas päätükkis ta ütleb: „Lõpuks, olen ette võtnud sõandada kõike ütelda, mida sõandan teha, ning mulle ei meeldi isegi mõtted, mis kardavad avalikkust. Halvim minu tegudest ning omadusist ei näi mulle mitte nii inetu, kui ma leian inetu ning ara olevat seda mitte sõandades tunnustada.” Vale on Mon-

perekonnast. Kirjanik on esimene, kes jätab oma nime, Eyquem, nimetades end vaid oma maa järgi Michel de Montagne.

Kirjanikult endalt kuuleme, et ta sai oma isalt väga originaalse kasvatuse. Talle püüti tema ülesanded kergeks teha, liiga kergeks, mis on kindlasti aidanud nii mõndagi loomupärast joont temas süvendada ning teinud ta ebakõlvuliseks raskemate ülesannete jaoks. Isa tahtis sellele pojale (kes oli kolmas) anda eriti hääd kasvatust ning haridust, kutsudes tema kasvatajaks sakslase, kes ei osanud sõnagi prantsuse keelt ning kõneles lapsega vaid ladina keelt. Nii õppis Montagne, mändides, ühegi raskusega ning grammatika õppimiseta kätte selle keele, mis sai temale emakeeleks. 7 aastaseni ei osanud ta muud keelt, sest ka isa ise, ema, teenijad, kõik pidid niipalju omandama ladina keelt, kuipalju neil lapsega tuli rääkida. Ning kõige selle koduse hellituse tagajärjel tundus Montagne'ile Bordeaux's Guyenne'i collège'i võrdlemisi pehme kord vanglana. Tema oma ütelse järgi pole ta ka midagi hiljem nii hästi omandanud kui ladina keelt, sest kõigeks muuks tuli tarvitada pisut pingutust, sundust. See ladina keele oskus oli talle suureks kasuks: esmalt oli see talle koolis suureks hõlpuseks, teiseks avas see keel talle rikkaliku lugemisvara. Poisikest haarab lugemiskirg. *Esseede* esimese raamatu 26-ndas peatükis ta ütleb, et esimene huvi raamatute vastu tärkas tas Ovidiuse *Metamorfoose* lugedes. Seitsmeaastasena loobus ta kõigest muust lõbust nende lugemiseks. Kõik Laucelot'd, Amadis'ed ning muid sedaliiki raamatuid ei teadnud ta isegi nime järgi mitte. Ning Ovidiusele järgnesid Vergilius, Terentius, Plautus, itaalia komöödiad jne., sest teaatri vastu tundis Montagne alati huvi ning koolis mängis ta ühes ladinakeelses tragöödias pääosa.

Üksainus asi Montagne'i eluloos pole mitte päris kindel: kus kohal õppis ta õigusteadust. Arvatakse, et ta tegi seda tol ajal kuulsas Toulouse'i ülikoolis. Päris kindel see aga pole.

Tema hingeelus ning arengus omandas tähtsuse autori viibimine nõunikuna Bordeaux' linna parlamendis. Ta tutvus sääli Étienne La Boétie'ga, kes oli temast mõni aasta vanem, intellektuaalselt ning moraalselt Montagne'ist kõrgemal. Montagne'i arengule see tuli suureks kasuks. Nende vahekorid arenes suurimaks ning kaunimaks sõpruseks, mis sai vaid kesta neli aastat: siis viis taud La Boétie, jättes Montagne'i teda igavesti leinama. *Esseede* esimese raamatu 28-ndas peatükis *Sõprusest* ta ütleb: „kui küsitakse: miks ma teda armastasin, ei saaks ma seda väljendada muul viisil kui vastates: sellepärast, et see oli tema; sellepärast, et see olin mina“. See sõprus oligi vististi mõistuslikule, äärmusi vältivale Montagne'ile suurim, sügavam ning haaravaim elamus, aegadest kustumatu ning ületamatu.

Sellise sõprusega kiindumuse, pigem küll isaliku kiindumuse elab Montaigne läbi veel oma vanas eas tema imetleja ning austaja Melle de Gournay vastu, kes aitas trükkida toimetada pärast Montaigne'i surma tema taasparandet teosed üeüks trükiks.

Sääli tõmbus äkki Montaigne kõigest avalikust tegevusest tagasi, tõmbus oma raamatukokku, mis asus lossi tornitoas, ning andus lugemisele, mõtiskelule, vaatlusele. Kuid laseme kõnelda siin seda tuba ennast, sest seinad ning lagi olid täis Montaigne'i lemmiklauseid, mõtteid, mis andsid üksinduses seltsi, julgustasid ja virgutasid mõttekäiku. Üks selline ladinakeelne kiri lausub: „Issanda aastal 1571, 38 aastasena, viimasel veebruaril, oma sünnipäeval, Michel de Montaigne, juba ammu tüdinud õukonna orjusest, parlamendist ning avalikest kohustusist, tundes end veel võimes, tuli puhkama õpetet neitsite rinnale.“

Sinna lossi-ossa eraldus ta kõigest muust. Mõned pärastised mõtted *Esseedes* heidavad valgust sellele otsusele. *Esseede* I-se raamatu 39-ndas ptk. ütleb ta üksindusest, et meie hing on meile seltsiks. Temal on olemas, millega meile päale tungida ning millega kaitsta, millega vastu võtta ning millega anda: „Ärgem kartkem sellepärast stagneeruda igavasse tegevusetusse. Üksindus näib rohkem mõtet ning õigust evivat neile, kes on annud seltskonnale oma aktiivsema ning õitsvama ea, jälgides Thales'e eeskujul. Küllalt on elat teistele, elagem enesele vähemasti see eluõpp.“ Ning nii tihti *Esseede* seas võime leida, et autor pole mitte lood praktilise elu jaoks. *Esseede* teise raamatu 17-ndas ptk. ta ütleb: „Mina astusin ka edasi, ning sammuga, mis mulle meeldis. See tegi mu lõdvaks, kõlbmatuks teiste teenimiseks, parajaks vaid enesele.“

Ning mis oli selle tornituppa sulgemise, kõigest riigi- ning seltskonnaelust tagasitõmbumise vili? Selle vili oli *Essais* I ja II, mille Montaigne a. 1580 Bordeaux'sse trükkis saadab. Sama aasta juunis ta läheb pikemale reisile arvuka kaaskonnaga nagu tol ajal oli kombeks. *Essee*de III-nda raamatu 9-ndas ptk. ta ütleb: „See uute ning tundmatute asjade ahne huvi meelelaad aitab toita minus reisi-misiha, kuid siin aitavad kaasa ka muud asiolud. Meelsasti hoidun kõrvale oma maja valitsemisest.” Sest ta leiab, et käskimine ning omade kuulekus võivad küll mõnu pakkuda, on aga liiga ühetoone ning elutu lõbu. Ta leiab end kohasema olevat elama teiste varast, kui see oleks võimalik ilma kohustustundeta ning orjalikkuseta.

Peaaegu aasta kestis reis, mis tutvustas Montaigne'i Lõuna-Saksamaaga, Sveitsiga ning osaga Itaaliast. Kõigis neis huvitus Montaigne vähem monumentidest kui elavaist inimestist, keda võis ta vaadelda ning neile oma tähelepanekuid jagada, neist uusi järeldusi tõmmata. Hiljem dikteeris ta oma sekretärile õhtuti vahel prantsuse, vahel itaalia keeles *Reisi pävikut*, mis sisaldas enamasti seda, mis ta nägi, kui ka igapäevaseid hoolsaid märkmeid oma tervise kohta. Võttis ta ju reisi-igi ette osalt tervise pärast (ta pödes perekonna päritavat haigust — põie kive). See käsikiri on hiljem kaotis läinud. Reisile tõi enneaegse lõpu asiolu, et Itaaliasse saabus Montaigne'ile teade (Roomas külastas ta paavsti ning sai Rooma kodaniku nime), et ta on valit Bordeaux linnapääks (isa, Pierre Eyquem, oli ka seda olnud). Kuna Montaigne on kahevahel, sest mingit erilist rõõmu talle see valik ei valmista; vastuoksi: ta on küttteks tema vabadusele, saabub kiri Henri III-nda poolt, et ta asugu võimalikult varssi oma kohustuste täitmisele. Nii on Montaigne uuesti avaliku elu rangides. Korralikult ning tunniliselt täidab ta oma kohused, egas muidu teda valita veelgi edasi a. 1583. A. 1585 tahteti valida teda veel kolmandaks ajaks, kuid seda ta sündida ei lasknud. Selle oma teenistuse lõpu kohta süüdistetakse harilikult väga Montaigne'i. Üldse süüdistetakse teda, et ta võis osa võtmata püsida sõdade ning taudide mõllus, ennast hoides ning üldsust mitte teenides. Montaigne teenis aga üldsust rohkem enesehoiuga kui kõik ettehejtjad koos. Nimeit oli juunis a. 1585 taud lahti pääsenud. Montaigne polnud mitte Bordeaux's sel ajal, vaid Libourne'is. Talle saadeti kiri, et ta tuleks uue linnapää ametipidustusile. Montaigne ei riskinud end taudi lähedusse anda, saates 30-ndal juulil viisaka kirja, mis on praegu veel säilinud, leides, et tema isiklik juuresolek pole mitte tingimata vajalik ning 31-sel juulil pani ta ameti oma õult. Siis andus ta taas kolmeks aastaks oma endisele vabale ning mõtisklevale elule oma lossi tornitoas, kust a. 1588 laskis Pariisist trükist ilmuda uue väljaande (vahepäälgi oli tulnud uusi väljaandeid esseedest, kuid oluliste muutusteta. Uus 1588-nda a. väljaanne sisaldab aga olulisi muutusi, ning kahele eelmisele annab autor lisaks veel kolmanda raamatu.

Montaigne'i esseede käsikiri on Bordeaux' linna raamatukogus. Kes aga tahab sellega tutvuda otsekohe, et oma silmaga lugeda autori oma käega kirjutet tihedaid märkmeid lehekülgede ääril — sel pole selleks vaja sõita Bordeaux'sse. Sellest käsikirjast on Pariisis täpne fotografeerit väljaanne.

Kuna Montaigne'i esseed on esitet laialdasest lektüürist, siis on päämise tähtsusega Montaigne'i raamatukogu. Sellepärast ongi õpetlased püsiva hoolega püüdnud selgusele jõuda selle raamatukogu koosseisus, milles autori enese tõenduse järele olevat leidunud tuhat köidet. Tõelise renessansiaja inimesena luges Montaigne' palju, kasutades selleks muidugi oma raamatukogu. Ta ütleb selle olevat ka ühe parema.

Tuhandet köidet sääl vahest polnud. Piisab mõnest sajastki. Ometigi on nüüd teada ka selle koosseis ja et enamik oli ladinakeelseid, selle järel itaaliakeelseid, kõige vähem on prantsusekeelseid raamatuid. Teosed on ilukirjanduslikud, filosoofilised, ajaloolised. Usulise ning juriidilise sisuga teosed puuduvad. Kuid see meid ei kummasta. Korraliku katoliiklasena ei murdnud Montaigne pääd usu-liste probleemide üle. Ning riiklikudki huvid polnud tal suured. Montaigne'il oli hirm kõigi uuduste, muutuste ees ning sellepärast leppis ta sellega, mis oli olemas. Ta on loid. Ta polnud mingi revolutsiooniline vaim, armastas taltat radu. Toreduse kohta ütleb ta, et loobugu kuningad suurist raiskamisest, ühe kuuga on kõik teht, ühegi käsuta: „meie tuleme järel”.

soittuM eh em:Ä soittuM

H. HALLISTE: „OOPERILAULJA IDA AAV-LOO”

Krahvinna Anna de Noailles

*J'écris pour que le jour on je ne serai plus
On sache comme l'air et le plaisir m'ont plu,
Et que mon livre porte à la foule future
Comme j'aimais la vie et l'heureuse nature.*

SURMA paratamattus on taas lõpetanud ühe elu. Seekord ühe sellise, mis levitas endast „lõhnu ning laule” (*Ma vie a répandu des parfums et des chants*). Surm viis seekord kaasa oma lauliku.

Ning ülaltoodud stroof Anna de Noailles'i kogust „Päevade vari” (*L'Umbre des Jours*) sisaldab eneses kõik selle, mida on annud suure luuletaja toodang. Ta on kindlasti prantsuse lüürika suurimaid, kui mitte suurimgi.

5-ndal mail oli Pariisis St. Madeleine'i kirik leinaehtes, kust päale teenistus-teremoonia ning kõnede kandis leinalipuga limusiin Anna de Noailles'i põrmu Père-Lachaise'i kalmistule, sinna, kus puhkab suurim hulk suuri. Mulje jäi, et maeti küll rõhkem krahvinna de Noailles kui poetess de Noailles. Rahvas oli kõigest eemale asetet, assisteerides vaid uudishimulise hulgana. Sissepääs kirikusse oli väheseile ning pärast peetavad kõnedki St. Madeleine'i treppidel olid kuulda vaid sääli asetsevaile kaartidega valituile. Pärgi oli pööraselt palju. Muude hulgas ka Gabriele d'Annunzio't ja Belgia kuningapaarilt. Võib olla oli ka selles rahva juurepääsemattuses pisut õigust, sest Anna de Noailles pole mitte suure massi laulik. Kitsamale publikule oli lohutavaks saatjaks see, kes ise lausub ühes luuletuses: „Milleks oleks mul vaja sõpru? Mul on marmorinimesed, kes kummarduvad minu saatuse üle. Oh õnnetust, ma ei usu surematusse hingesse, kuid mul on sügavaks paradisiiks tuled, mida teie elu on jätnud enese järele ning sõnad, mida olete öelnud (*Kangelased*).

Juba oma esimese luuletuskoguga „Arvutu süda” (*Le Coeur Inmoubrable*), milline auhinnati *Prantsuse Akadeemia* poolt, võitis Anna de Noailles üldise tähelepanu ning hinnangu ja ülistusi muidu kiitusega kitsilt arvustajailtki. Ta on selle vähe-lüürilise rahva kaunimaid luuletajakujusid. Kuna muidu vahest prantsuse luule kipub pigem mingi mõistuse ilukõne kui tulvava tunde välje, kuna prantslased on tundeluuleks liiga mõistuseinimesed, pälvib Anna de Noailles siin otsekohest imetelu. Ent selle prantsuse lüüriku soonis pole päritolult piiskagi prantsuse verd. Ema oli kreeklanna, isa rumeenlane ning luuletaja on sündinud vürstinna de Brancovan. Ta olevat ise ikka oma kreeka päritolu armastanud meenutada ning end meelsasti nimetanud koos André Chénier' nimega. Tema ema, suure muusikaandega kreeka ilu täiuslik kehastus (seda loeme Anna de Noailles'i *Minu elu raamatus*), ent üles kasvanud Londonis inglise kuninganna Victoria hellitava pilgu all, on nähtavasti pärandanud pärastisele poetessile oma jooni. Juba lapsena tundis Anna de Noailles enesel Mistral'i, Sully, Prudhomme'i, Victor Hugo j. t. hellitavat pilku. Ning imeteldava lapsena esitas ema teda läbisõitvale inglise kuningale Eduard VII-ndale. Lapsena tundis ta juba eneses oma kutsumust-saatust: „Mitte kunagi polnud ma oma saatust ette tundmata” (sama raamatu 107-mes lk.).

Anna de Noailles on täiuslikum elu, armastuse, vooruse ning looduse preestritar. Ent — ka surma. Ta on haruldaselt arenenud meelteeluga naine, kes kogu olemusega ripub elu annete küljes, kõigi nautivate meeltega elu hellitlusis. Ent vahest just sellepärast, et ta muud midagi ei usu: „midagi pole reaalselt kui vaid unelm ning armastus. Elage, evige armu, viha ning iha, vaesed elavad olendid, pole midagi muud kui elu.” Terve tema toodang on üksainus joobumus elust, maist maailmast, mis on talle avat kõigi oma annetega.

Ent kõik tema luuletused on ka surma elevil. Nad on rasked surma visioonest ning surma lähenevaist sammest. Surma paratamattus kannustabki vahest luuletajat kõigi maiste andide intensiivsemale naudingule. *Meditatsioon*'is (kogus *Igavesed jõud*) ütleb ta: „Kas ei tea ma ju, et istudes, või seistes ning joostes inime ne on ikka seesama ning korrapärase sureja!” Tal on huvi, hirm, kiindumus

surma, selle kõike ootava, iga hetke taga varitseva vastu, et ta püüab teda uurida, tema nähtusisse süveneda. Surm ahistab teda, hetkekski mitte rahu andes: „on teada küll, et surrakse — kuid kunas?” Ning solvav on talle, et temagi peab siiski tugevamale — surmale — järgnema: „ülekohus lakata olemast on halvem, kui üldse mitte olnud olla.” Ning: „ükski pole sellisel määral olnud seltsiks surnuile.” Tema, see elumeelne naine, kes magaski „vaim praokil”. „Ühel päeval minu tantsiv keha on sarnane neile. Looritan selle ainulise ning üksindase akti, mina, kes pole maailma päivil maganudki üksinda!” Ent luuletaja tunneb end vahvana, otsekuul oma vaateile truuks jäädes: „Surreski ma ütlen, et vaja nautida ning elada.”

Kuid teinegi paratamattus on varitsemas teda — vanadus. Luuletus *Noorus* (kogus *Päevade vari*), mis on üksainus meeletu karje, on taas näitlik, sest selles on luuletaja tervikuna, kogu oma olemusega. Taas ahistav paratamattus: noorus kaob, võttes kaasa armastuse. Ning millise tähtsusega see on temale, kes midagi muud pole ihalenud! Paratamatuste vastu asjata võitlev, paratamatuste vastu kildudeks jooksev hing, ainsa usuga oma keha ning maise maailma ellu. Sellepärast oligi see surmateade nii muljuv, sest surm tundus siin vägivaldsena. „Hirmunud väikse tüdruku ilme,” lausub üks leht. See, kes armastas loodust, tundes taimi ning loomi oma vendade-õdedena, see loodus, kelle silmi on ta rõhkem vaadanud kui inimeste omisse, selle peab ta maha jätma! „Ah, kas on vaja, et ühel päeval need silmad täituvad varjuga ning et ma lähen maale, mis on tuuletu ning roheline, mida ei külasta valgus ega armastus.” Ning teisel: „keegi pole niivõrd armastanud päevade valgust ning asjade armsust, läikivat vett ega maapinda, kus eostub elu.”

Raske on laulikule see kõik sellepärast, et ta ei suuda uskuda midagi veel säiluvat säälpool elu maisi piire.

Anna de Noailles jutustab (*Minu elu raamat*), kuis, tema väikese olles, suri tal onu. Talle sellest teatades lisati: „Onu Jean on taevas!” Väike tüdrukukene vaatab kohe üles. Ei, ta ei ole taevas. Kuhu oleks ta siis asetanud oma suured saabastet jalad, nagu kujutab teda kunstnik pildil? See näis talle veider, võimatu. Muutudes pärast mõni aeg usklikumaks, mis väljendus kõigi asjade pühitset veega piserdamises jne., jäi ta ometi onu Jean'i taevasolemisle uskmataks.

Ning see lapseõlve uskmattus väljendub kõikjal luuletaja pärastises toodangus. Nii lausub ta: „Nad on leiutanud hinge, et alandada keha, ainsat unistuse ning mõistuse asulat, iha, kujutluse ning helide varjulat, kelle kaudu on surnud kõik sellest hetkest, kui ta lamab. Pole midagi, mis elaks üle soontest soojust.” Ning luuletajale on keha see, mis on „jooibunud igavikust”. Iga kirehetk, karje, suvehetk, kõik on täis „magusat ning sooja igavikku!” „Kirg on ainus akt surma vastu.”

Autor tahaks veenduda selle hinge olemasolus, mis teeks surma kergemaks. Ta ei leia aga seda veendumust: „Kui te räägiksite, Issand... Igatsen teie poole... suur valgus, pimestav mõistus! Ent ma ei näe teid, oo mu Jumal! Ning ma laulan tühja lõpmatuse pärast!”

Luuletuses *Surnud* (kogus *Elavad ja surnud*) uurib autor surma, et leida ühtki varju, mis annaks õigust rääkida hingest: „Oo, õnnetud! Ükski Jumal, ükski Jumal ei räägi nende varju kaudu!”

Ent suure poetessi elamusteskaala poleks täielik, kui sääl puuduks valu, kannatus: „valu sees evis minu süda oma igaviku”. See, kes on tunnud täiuslikku rõõmu, see on tunnud ka täiuslikku valu. Tema viimne luuletuskogu kannab pealkirja *Au kannatada* (*L'Honneur de Souffrir*) ning on tervikuna pühendet kadunuile. Luuletaja ise on siin vaid kadumisjärge ootav leinaja, kellele „enim surnud surm on olla üle elamine” (*la plus morte mort est d'avoir survécu*).

Ning surmas lohutuseks saavad siingi luuletajale need kujud, kelle sõnad olnud lohutuseks eluajal. Sest siis kui on ta küllalt töötanud, küllalt nutnud, küllalt täitnud oma südame, läheb ta sinna maale, kus on kõik laulutegijad: François Villon, „hää püha” Verlaine, vaene Henri Heine, et puhata siis väärsena nende kõrval. See, kelle südant ei rahuldanud elus midagi muud kui armastus. Ent päälle surmaga loodab ta võistelda noormeeste südameis nende elavate kaasadega, pannes neid elavaid naisi unustama: „minu põrm on soojem kui nende elu”. Oma raamatuisse, mis ongi kirjutet noormeestele, on ta jättnud „nagu lapsed oma hammaste jälje õunasse.”

See võõra päritoluga prantsuse laulik on armastanud Prantsusmaad üle kõige ning sõna ja teoga tema saatusele kaasa elanud. Kuigi tundis eneses kõiki neid mineviku esimesid, nende kaudu teisi maid, teist olemist, olid tema vanemad juba enne tema sündi paiga leidnud sellel Il-de-France'i paremal pinnal. Luuletaja eelistab kõigile maile Prantsusmaad, mille keel oli talle emakeeleks ning mille luulesse jättis ta oma olemuse parima kustumatuks aardeks.

Anna de Noailles ei tundu kunagi erilist vormi otsinud olevat. Ta luuletused on vormilt väga lihtsad, mingisuguste uuenduslike püüeteta. Ta on nähtavasti jälginud siingi seda loodust, millele tundis ta enese nii lähedase, tundis end osa temast. Ning vormitunnet kandis see kreeklanna juba veres. Sellesse kindlasse vormi valas luuletaja oma rikka, mitmekülgse, eluhetkis rabeleva, iga elamuse kõrgusi püüdleva, selle nii tänapäevaselt hapra hinge, et see kindel, aegade traditsioonest pärit vorm ning habras tänapäeva hing moodustavad sellise terviku, mida võib enamal või vähemal määral pidada luule üldiseks ideaaliks. Üpris peentest nüanssist elatab end see luule. Luuletuses: *Kaua on valge veel täna õhtul*: „Ei söanda astuda, ei liigutada õrna õhku kartusest segada hõngude und.” Ning siiski midagi on muutunud elus. Selle õhtu hinge ei evi me enam kunagi. See seitsme luuletuskogu, nelja romaani (neist on üks auhinnat: *Süütuud ehk Naiste tarkus*) ning veel muude raamatute ja kirjutuste autor meenutab paiguti oma võrdlustekeeke ning ka pisut elumeele poolest eesti suurt, mõne aasta võrra nooremat poetessi Marie Underit.

Reed Morn

Endel Loide

Eesti kunstielu New-Yorgis

TA pulsseerib, ja võib ütelda, et kaunis tugevastigi. Eestlase visa püüdu ja läbilöömisjõudu peab tunnustama. Eestlane murrab läbi — see on juba vana tõde, aga seda veel kord kinnitada ei olegi liigne. Teame juba vanadest meistritest, kes saavutasid tsaristlikul Venemaal suuri tulemusi. Iseseisvuse saavutamisega näis meie vaimses elus ilmnevat midagi takerdavast, allapoole viivat. Aga võib olla ka ainult näis. Väliseestlaste kohta seda ütelda ei või. New-York — see koloss maailmalinnade keskel 8 miljoni elanikuga — on tohtu, et sinna võiksid küll uppuda üsna vabalt mõnituhat eestlast kogu oma kunstiga. Aga kui nad ometi ei upu, vaid nagu kõige rõhuva ja muljuva kiuste siiski esile kerkivad, ja üsna tugevasti, siis näitab see, et eestlases peab olema väga tugevaid positiivseid rassilisi jooni.

Kujur R a n n u s e s t me siinkohal paljut ei kõnele. Teame juba temast, et ta modelleeris edukalt Hooveri büsti, sai kaunis hää arvustuse. See oli ka tunnustatav jõud, suuta esile tõusta määratumas linnas! Ja äärmiselt pineva võistluse juures. Rannusest on kirjutatud, teda on nähtud, temast teatakse kodumaal kaunis palju. Kuid temale on lisandunud nüüd maali-alal mõned väga tunnustusväärased jõud, kellest enam kaugeltki ei saa mööduda vaikides. Nendest esikohal seisavad proua H i l d a R ä t s e p ja härra P a u l M ü l l e r. Hilda Rätsep algas oma õpinguid kunsti alal a. 1922 Tallinnas kunstnik Kaigorodoffi juures. Kuid mitte väga kaua. Tema omapärane tungitsev ja otsiv vaim rühkis üha edasi. Siirdudes a. 1924 New-Yorki, jatkas ta sääles akadeemias oma võimete täiendamist. Aastatega arenes temast tugev jõud. Esimene kord oli võimalus näha teda avalikult 1931-se a. detsembri alul korraldatud esimesel Eesti kunstinäitusel. Tema portreed ja joonistused Eesti mütoloogiast olid üllatavad oma küpse stiiliga ja vormiga. Näis, kui oleks pr. Rätsepa parimaid alu portreede maalimine. Need olid hääd asjad, mis meelitasid silma ja paelusid tähelepanu. Mõodus natuke üle aasta. Ja Hilda Rätsep üllatas uuesti avalikkust. Seekord oli ta siirdunud teisale, otsekui puistates aardeid oma talendi rikkusest.

See oli 28-ndal ja 29-ndal jaanuaril k. a. II Eesti kunstinäitusel New-Yorgis. Uuesti tundisid esile kaks kuju — Müller ja Rätsep. Võtame selle kunstinäituse lühikese ülevaate alla.

Esinejaid oli 10 isikut, aga neid oleks võinud kindlasti olla vähem, näituse üldmulje ei oleks sellega kaotanud midagi. P. Müller oli esitanud 25 õli- ja akvarellmaalinguga. Tema akvarellmaalingud, nagu juba esimesel näitusel, olid nüüdki

sisult ja tehnikalt väga hääd. Kuid Müller jätab veel mulje, nagu oleks ta akvarellvärvides kodusem kui õlivärvides vallas. Tundub nagu meister veel otsiks midagi. Kuid siiski pääseb ta täiusele omas viimases maalingus *Nii saame leiba*. Pilt kujutab kindjat hobusega. Sellest teosest on raske anda kirjeldust. Selles on trotsi, aga tundub raske elu orjust, needust, millega inimene seotud maa külge, millest tal pole loota vabanemist. Vaatad seda pilti ja tunned, kuidas muutub ilmingi sügiseliseks, kahvatuhalliks. Proua Rätsep on Müllerile vastand. Kadunud on ta meeldivad portreed, joonistused — kenad pääd. Ta on seekordsel näitusel kolinud lilledele ja romansside maailma. Aga väga tugevasti. Kuidas kirjeldata tema teoseid — see ei ole kerge! Nad on nii õrnad, nii õhulised, et kardad, kas nad ei murene hingeõhust. Ta värvid on vaevalt nähtavad, mahedad, sulavad. Näib, nagu oleks autoril vääramatu igatsus kodumaa järgi, sest ta paelub ühes endaga kauaks vaatama kodumaiseid rukkililli, viljapäid ... Stiin on lõuendile ja paberile manatud inimlikud igatsused, unelmad! Kordaläinud on tal ka neli idamaist romanssi, väga hääd kaks fantaasiat varemast loomingust — *Õõ vaimud ja Igatsus*.

Pr. Rätsep'alt oli oodata veel enne kevadet oma tööde üldnäitust.

Muide, enne kui siirduda paari andekama juurest teistele kunstnikele, veel paar sõna Müllerist. Mõned kuud tagasi esines ta üleameerikalisel akvarellkunstnike seltsi näitusel, kus ta teosed said üldise tähelepanu osaliseks, ehkki olid just vastandiks Ameerika maitsele. Müller oli näitusel kõigi huvialune.

Vaatleme nüüd teisi esinejaid. L. S e p p oli esinenud suurte teemadega, nagu *Buddha, õhuristleja, Põhjaränd* j. t., aga neid asju vaadeldes hakkas autorist ainult kahju — ei vähematki annet. H. T a r k oli samuti võtnud vaevaks väljapanna rea õli- ja akvarellmaalinguid, kuid tema kohta tähendati tabavalt: näitab rohkem raame kui võimeid pintsli käsitamises. Aga töötahet on olnud, kuigi „hammas selle juures murdunud”. Võrdlemisi rahuldavaks võiks nimetada tema impressio-nistlikult antud randa. G e o r g e S e p p, nagu esimeselgi näitusel, oli seekordki esitanud rea portreid. Kuid ta teosed on seekord ebaõnnestunud, allpool keskpä-rast. Sepp ei ole portretist, vähemalt mitte enam nüüd, sest kauaaegne töötamine restaureerimisalal on jätnud tugevaid jälgi. On püüdnud teostada asju üle jõu. Kuid maastikest olid Sepal mõned hääd! Vähemaist väljapanijaist võiks nimetada R i n k'i paari võrdlemisi kena ja küpse akvarellmaalinguga, M i h k'i, kel näikse olevat püüet, p r l. F e l s b e r g'i visandeid, mis küpsed, aga siiski tuimad asjakesed. P r l. T o b i a s'e'l oodati paremat, aga esines nõrgalt. Ei tea miks. Tal on palju paremaid asju. Detroit'ist oli J ü r i R i i s saanud viis hääd õlimaalingut ja kaks akvarellmaastikku. Meeldivad ja kordaläinud asjad! Skulptor R a n n u s, p a r i-maid ja tugevamaid jõude meie kunstnike keskel New-Yorgis, oli esitanud kahjuks vaid ülesvõttes enda teostest, mille põhjal raske midagi ütelda. Loodame, et kui teostub kolmas eestlaste kunstinäitus New-Yorgis, Rannus sääl taas ei puudu. Muidugi on praegu veel päris lahtine, millal see võib teostuda. Esimene kordaläinud näitus tiivustas teostama teist suure hooga ja innukusega. Selle vastu, sest oli küllalt pikk ettevalmistusaeg, oli rohkem pretensiooni, kuid vaatamata teise esiletulnud puudustele ei tohiks see heidutada järgmise korraldamisest hoiduma.

Ühel ajal teise kunsti-näituse toimumisega esines hra D e r r i c k tõhusa ülevaatega Eesti kunstist ja kunsti ajaloo-st.

Näitust külastati väga arvukalt. Igatahes, võrreldes elanike arvuga, palju-palju elavamalt, kui seda sünnib kunagi kodumaal. Samuti oli väljapandud teoste koguarv väga suur, päris rekordiline, kui arvestada, et osavõtjaid oli vaid kümme isikut!

Järgmise näituse korraldamisel peaks esinejad panema teoste valikule suu-remat rõhku ja tegema süstemaatilisemat tööd.

Üldkokkuvõttes peab ütlema kahe möödunud kunstinäituse põhjal, et Eesti kunst New-Yorgis elab, elab tugevasti, püüdlikut ja, vaatamata mõningaile puu-dustele, väärib täiel määral tunnustust. Üldiselt ei seisa ta kaugeltki madalamal kodumaa kunstist, kuid vaimsel on ta võrratu värskem. On otsimisi, tugevaid kaärimisi ja ideede käsitamisi, ei ole seda lõpmatut halli takerdamist saatamatuses, natüürmorditamist jne., mille käes vaevlevad väga paljud kodumaa kunstnikud, otsekui oleksid nad sattunud kodukäijate küüni, kes ikka kisuivad tagasi loiduse ja apaatsuse radadele. Soovime new-yorklastele edu!

Endel Loide

H. HALLISTE

„PEEP JAIK”
Graniit ja pronks

„Herman Halliste skulptuuritööd“, koostanud Jaan Pert

Meie noore skulptori Herman Halliste senise tegutsemise ja elukäigu ülevaatenähtena ilmus hiljuti teos, mille koostanud Jaan Pert. Meie oludes on igatahes suureks uudiseks, et ühe algava noore üle ilmub korralikult toimetatud mahukas reproduktsioonide kogu sellekohase eessõnaga. Aga miks peabki teoseid avaldatama neist, kes lõpetanud loomingu? Eks just eriti noor vaja talle vastu ulatatud kätt! Noor vajab usku oma võimetesse ning tuge otsinguil. Tal on tarvis leida vastukaja rahvas. Ta tahab saada töövõimalust. Kas oleme õigustatud rääkima üksnes aastates ja kunstlikult ülespuhutud nimega meestest! Kirjanduse alal *Looming* annab otsustava tähenduse üksnes oma ümber koonduda mõistnud kirjanike „elliidile”, mis kahtlemata on eksisamm, annab ju see tunnistust vaid tsunftivaimust. Kas ka kunsti alal peab meil valitsema pääsena vaade, et „noo-

PRL. HASENBUSI VAAS

remast ei räägita"! Säärasele seisukohale ei asu meie kunagi. Otse tervitame J. Pert'i sammu, kes noore kunstniku skulptuurtööde kohta koostas kauni teose. Halliste väärib seda. Omataoline teos ühest noorest ei tarvitse ka ainukeseks jääda. Seni oli Halliste meile vähetuntud nimi, kelle võimeist mõnel pool oldi vastupidiseil arvamisel. Kuid pääle mainitud töö ilmutumist jälgivad nüüd ka laiemad hulgad Halliste kunstilist küpsust.

Trükitehniliselt on teose illustratsioonid väga hästi õnnestunud. Väljaanne on varustatud esperantokeelse resümeeaga.

A. KULKOFF

Kunstnik Aleksander Kulkoff

ALEKSANDER KULKOFF, sünnipärane venelane, kuid siirdudes Eestisse a. 1918 ja abielludes eestlannaga kasvab kokku säält alates eesti kunstiarenguga, eestindub selle sõna otsemas mõttes ja meil ei ole põhjust teda mitte vastuvõtta eestlaseks, kelleks ta ise end peab. Kuna Kulkoff on märgitavaid nimesid me praeguses kunstnike peres, pühendame alljärgnevad read ta isiku ja loomingu tutvumiseks.

Aleksander Kulkoff on sünd. Moskvas 23-ndal dets. v. k. j. a. 1888. Isa oli pangaametnik, kel ei puudunud kunstihuve; ta tegeles omaette joonistajana. Vanaisa oli tegutsenud maalimisega. Aga ka ema poolt (sündinud Abrikosova) on A. K. pärinud kunstikalduvusjoni, kuna selle vendigi on samuti tegutsenud ilusate kunstidega.

A. Kulkoff saab üldhariduse Moskvas, lõpetades siin kommertskooli. Koolis olles juba käis joonistustundidel kunstnik K. Joni juures. Lõpetades kommertskooli, astus *Maali-, raid- ja voolimiskooli* Moskvas, mille lõpetas a. 1914 esimese järgu kunstniku-kutsega.

Kuid lõpetades kunstikooli, tuli tal juulis astuda sõjaväkke; varsti pääle seda algas maailmasõda. Kulkoff astub sõjakooli ning saab s. a. 1-sel dets. lipnikuks. Ta määratakse Soome 106-ndasse diviisi adjutantiks.

A. 1918, mil Helsingi valdavad valged väed, saadetakse välja maalt kõik vene ohvitserid (kes elusse jäeti). Ja säält siis A. Kulkoff saabub Eestisse.

Sõjaväes teenides õnnestus tal muidugi vaid harva maalida. Soomes õoseti töötades valmis tal näit. maaling *Härmatis*.

Kulkoffi kunstnikuks väljakujunemine teostus Eestis elades, alates a. 1918. Esikord ta esines a. 1920 Steinfelsi poolt korraldatud kunstinäitusel Pikas tänavas, pannes välja üle kahekümne teose — suure maalingu *Soomlased metsa raiumas*, maastikke, portreid j. t.

Seejärel ta esineb *Arsi* kunstinäitusel, kuni võetakse vastu *EKKKU* liikmeks, mille kunstinäitusist ta kogu aeg on võtnud osa. A. 1929 korraldas ta Sihtkapitali valitsuse ruumes isikliku kunstinäituse arvuka töödega.

Kulkoff on esinenud ka väljaspool oma teist kodumaad. Nii on ta aksepteeritud ka *Allgemeiner Lexikon der bildenden Künstler*, köide XXII, lk. 634—35, mille koostanud prof. dr. Ulrich Thiem. Võttes osa sihtk. valitsuse maalingute kavandite võistlusest a. 1928 sai ta teise auhinna kavandi eest *Ülestõusmine*.

Kulkoff on neid kunstnikke, kel olnud võimalusi reisida, ja ta on peaaegu igal aastal võtnud ette välismaareise, külastades Saksamaad, Prantsusmaad, Itaaliat, Hispaaniat ning Aafrikat, tootes saadud muljetest maaliskitse, aga ka kompositsioone.

Esikord külastab ta Saksamaad ja Itaaliat a. 1923, jõudes välja kuni Caprini. 1924-ndal a. külastab Pariisi, Marceille't ja teist korda Itaaliat, suundudes seejärel Rivieerasse ja Nizzasse. A. 1926 käib ta Pariisis ja Veneetsias. A. 1926/27 jõuab Aafrikasse, läbistades Alžiiri, üle Sitsiilia kuni Labuatini. A. 1929 külastab ta abikaasaga Aafrikat teistkorda, peatudes Toseuris, Kaeruanis. Sel teekonnal valminud töödega korraldab ta Tallinnas isikliku näituse. A. 1931 siirdub ta üle Viini Hispaaniasse. Parajasti on siin kuulutatud välja vabariik. Ta läbib San Sebastiani, Burguse, Madridi, Brado, Toledo, Sevilla, Granada, Valencia, Barcelona — ja säält sõidab üle Pariisi kodumaale.

On endastmõistetav, et loetletud välismaareisid tugevasti mõjutasid Kulkoffi loomingut: ta on tootnud reisirjelduslikult palju, mida võõrsil näinud. Aga ta on tootnud ka palju kodumaisetel ainetel, portreerinud seltskonnategelasi, tootnud kompositsioone. Viimastest erilisematena olgu märgitud piibliainelised.

Koloriidilt slaavilise kireva värvitemperamentiga, Kulkoff'is on aastate keskes tugevnenud vormitunne, mis ta varemals tõis oli jätnud soovida. Ta on ilmutanud tüüpe, eksootikat, uusi vaateid taotleva koloreeritud joonistajana — isikupärasena ümbrust skitseerivana-nägevana, aga ka ekspressiivse komponistina.

Kuna pääle 1920 ka meie kunstis on märgata ekspresionistlikke sümptomeid, siis võime neid märkida tunduvalt ka Kulkoffi loomingus. Ta on neid me keskmistest kunstnike generatsioonist, kes eriti ilmekalt esindanud ekspresionismi. Selle näiteks on *Kolgatele minek*, *Kristuse pilkamine*, *Pietà*, *Ülestõusmine* j. t.

Loetleme ka mõningaid A. Kulkoffi teoseid, millega ta esinenud kunstinäitustel:

Arsi kunstinäitusel a. 1920 esines ta ligi 30 tööga, näidates portreid (pr. Tellmann, A. Tõnisson, dr. Kügelgen, A. Weizenberg j. t.), maastikke (*Päikesepaisteline päev*, *Keskpäev*, *Sügisene videvik*, *Türisalu kaldal*, *Harjuvärava mägi*, *Kadriorg*, *Loojene päike* j. t.), lilli. *Arsi* 1921-se a. näitusele tõi ta portreid (lauljanna L.-H., Berggrün, Paulberg), *Näokattepidu*, *Tantsijanna*, *Aiamajake*, *Harjuvärav*, *Toompea*, *Interjäär* j. t. A. 1924 *Arsi* näitusel oli tal *Oberbayern*, *Vaikne vesi* j. t.

1925-nda a. *EKKKÜ* näitusel esines ta 4 maalinguga ja ligi 20 joonistusega ning kuivnõelalõikega.

1926-nda a. *EKKKÜ* näitusel võisime näha ta töid: *Kolgatele minek*, *Kristuse pilkamine*, *Pögenemine Egiptusest*, *Uskmatu Peetrus*; joonistusi, 1927-nda a. *EKKKÜ* näitusel aga töid: *Marceille*, *Pariis*, *Veneetsia*, joonistusi. Sama organisatsiooni näitusel 1929 ta pani välja: joonsitusi, natüürmorte, pr. Vuorimaa portree, pr. P. portree, pr. Piperali portree, Maritzate portreed. A. 1929 korraldas ta ka oma isikliku kunstinäituse, esinedes peamiselt Aafrika-aineliste maalingutega ja joonistustega.

1931-se a. *EKKKÜ* kunstinäitusel oli temalt: *Hispaania motiiv* (2), *Härjavõitlus* (3), *San Sebastian*, *Toledo* (2), *Eskis*.

1932. a. ta esines sihtk. v. kevadnäitusel suure Tallinna-ainelise kompositsiooniga *Turg*, mis oli näituse märgitavaid teoseid, ja portreemaalinguga. Sihtk. valits. sügisnäitusel ta pani välja jällegi suure kompositsiooni *Õnn* — isa, ema ja laps, mis oli näituse väljapaistvam töö oma alal, siis küpse *Autoportree* ja huvitava *Kaksikportree*.

Üldse on Kulkoff kümne aasta kestel esinenud väga arvukalt, kaugelt üle 200 tööga.

Tugev kompositsioonene ja asjalik viimase aja portreis, jõuline joonistuses ning kirev ja lopsakas koloriidis — seda on meile Kulkoff, kes me silmapilgu võimalisem ja lopsakam anne.

J. Pert

Prl. Hasenbuši vaasid

SEL kevadel korraldatud RaKü esimesel näitusel esines muu seas geraamiliste töödega prl. H a s e n b u š, kes juhatab a/s Savi geraamika osakonda.

Meil katsetatakse ja valmistatakse mitmel pool geraamilisi töid. Nii kunstikooles kui ka üksikute kunstnike poolt. A/s Savi on asunud aga tootma kodumaiset geraamikat otse massiliselt, ja see tingib viimase töödele ka erilisema tähelepanu, kuna siin tahetakse asuda rahuldama kodumaa geraamika turgu. Kuigi nimetatud tehas on esinenud varem oma toodetega, õigupoolest erilisema tähelepanu esmakord äratas selle geraamika märgitud RaKü näitusel, kus oli välja pandud üsna palju vaase ja muid töid. Prl. Hasenbuš, kes õppinud Pallases ja end täiendanud välismaal, on nähtavasti üsna leidlik omal alal, sest võisime näha iga-suguses kujus ja suuruses vaase, mis kaetud küllalt leidliku ning maitseka ornamentikaga, kus kasutatud eesti rahvariide mustreid ja koloriite, ja põletatud meeldiva glasuuriga.

Me teame, kuis vahest tänamatu on teed rajada oma geraamika alal, sest vaevalt aineliselt see vaev alul saab tasutud. Kuid me peaksime ka siin end panna maksma, kunstiliselt produtsentidena, et siis soetada turgu oma geraamikale.

Huvitav, et meie geraamika tase ongi juba praegu leidnud parema tunnustuse välismaal kui seda kodus. Just meie geraamika on see, mida välismaalt käiakse jälgimas. Prl. Hasenbušil, ühe vabriku geraamika ala juhatajal, võiks olla meile tulevikus veel palju ütelda. Tundub, et ta oma otsinguis praegu on õigel teel. Et ta saavutab veel paremaid tagajärgi kui seni, selles pole vististi kahtlust.

J. P.

Jaht õnne pääle

Mõningaid mõtteid ajavaimust ning selle mõjust inimhingele

TÄNAPÄEVAL on soodus võimalus korraga rikkastuda ja sellega paljude meelest ühe hoobiga õnnelikuks saada. Kes kahtleb selles, et inimene, kes võidab rahalisel loteriil miljoni, või kes pärrib Ameerika rikkalt onult mitmemiljonise varanduse, pole õnnelik? Vaevalt keegi.

Kui keegi on võitnud loteriil või teisel teel ootamatult omandanud varanduse, siis üteldakse tavaliselt: „Tal veab imehästi! Küll ta võib õnnelik olla!” Ning kadedus ronib naabri südamesse, alul nagu arglik ämblik, häbenedes oma roimainstinkti, kuid kasvades ja suurenedes sel määral, kuivõrd süveneb enda alaväärsusetunne teise õnne ees.

On arusaadav, et kadedustunne, mis alatasa tegeleb mõõtmisega ja kaalumisega selle üle, kas kaasinimesel ei vea siiski paremini kui minul, mõjub alandavalt, alaväärsusetunnet süvendavalt kadestajale. Kuidas ka mitte kadestada, kui kaasinimene, kes on halvem kui mina, alaväärsem kui mina (minu arvates!) on õnnelikum kui mina: on ühel päeval ehk vastutusrikkal kohal, austatud, lugupeetud, omalt seltskondlikult seisundilt senisest kõrgemal, isegi kõrgemal minust, kuidas mitte kadestada?

Ja kuigi ennast lohutada igasuguste argumentidega, paha tunne on siiski hinges, ja see sööb, närib, rikub meeleolu nagu jooksja haigetes kehaliikmetes...

Imelik, et inimene on oma olemuselt selline täitmatu olend. Tendents üha rohkem omandada, kõike omandada ei avaldu küll meie väljendusis, sõnades, kuid tegelikult toimime siiski selles suunas. Arusaadav, et selline meie suhtumine kaasinimesele ei mõju kuigi hästi meie elule ja tööle. Ta halvab nii meie kui ka kaasinimese meeleolu. Ja eriti inetu ning haavav on oma „tarkust” ja üleolekut kaasinimesele näidata või tunda anda.

Loomulik on asjaolu, et kui inimene väljakutsuvalt, üleolevalt kaasinimesele suhtub, siis ta kutsub sellega viimase juures välja protesti, opositsiooni. Sest ühiskonnas ei saa keegi oma tahet, võimu maksma panna nii, et ta välja ei kutsuks vastujõude, mis takistavad ja pidurdavad tema asotsiaalset teguviit.

„Sel inimesel on õnne! Mis ta enne ära ei olnud, vaene õpipoiss töökojas, aga vaata nüüd — tehaseid juhtiv insener!” nii kuuleme sageli räägitavaid ühe või teise õnneliku üle.

Kui aga jälgida lähemalt õpipoisi „õnne”, siis näeme, et õnn ei seisnud selles, et võeti õpipoiss töökojast ja pandi tehaste inseneri kohale, vaid edusamm teostus pika energilise töö ja pideva, visa õppimise, enesekasvatuse tagajärjel. Sellele aga, kes võidab loterii päävõidu või pärrib Ameerika onu miljoni, on juhuslikult õnn rüppe kukkunud, saades üle öö rikkaks.

Tavaliselt ei kuku inimesele midagi ootamatult kätte, vaid kõik, mida ta evib, tuleb tal intensiivse tööga ning püsivusega saavutada. Ja tõeliselt ei ole see tähtis, kui palju suudab keegi hankida maiset vara, vaid tähtis on varanduse olemus, saavutuse sisemine väärtus, see väärtus, mis osutub tõeliselt väärtuslikuks kogu inimkonnale.

Sellepärast tõelised edusaavutajad ei ole mitte nautijad, kes vara koguvad ainult enda lõbustuseks, vaid tegetsemiseks sunnivad neid nende võimed.

„Tühi jutt,” ütleb kõhkleja, „kes vastutab selle eest, et see ei sünni mitte isiklikuks kasuks, vaid üldsuse hääks?”

Seesugune ütlus iseloomustab kadedaid, kel endil pole edu, kes talitavad nagu rebane „hapu” viinamarjaga, ja unustavad, et inimene, kel edu on, ei kiida oma tööd, vaid inimese töö, saavutus kiidab iseennast kuivõrd tal on tõelist väärtust.

„Kui ikka inimesel õnne ei ole, mis aitab siis tema töö ja visa püüdmine,” ohkab nii mõnigi meie hulgast.

Hästi, siis alakem jahti õnne pääle. Ärgem pangem käed rüppe ja oodakem, millal ta saabub. Võib olla ta saabub sel hetkel, mil meie pole ette valmistatud, kui meie lambid on õiist tühjad, et teda vastu võtta. Töötagem, rühkigem edasi, et valmis olla, õigemini teda sabast haarata, kui õige silmapilk saabub. Etteval-

mistatult suudame teda kinni hoida ja kasustada, kui tema tund on tulnud. Lootus on hää asi, ja seni, kui meie usus ja lootuses inimeste kohuseid täidame, on sihile jõudmiseks kõik eeldused olemas.

„Kui niiviisi edasi läheb, teen oma eluga lõpuarved. Rohkem ma ei suuda kannatada!” oigab haige, kes põeb paranematut haigust.

„Kui minu palka veelgi kärbitakse, olen omadega läbi. Siis on võimatu elada!” kirub ametnik, kartes palgakärpimist.

„Kui liha- ja võihinnad veelgi langevad, ei maksa enam elada ega põldu harida,” kaebab põllumees.

Nii kaebame sageli, kurdame igapäev, elame, elame, sest pole pääsu. Ja haigus piinab endiselt, palka taas kärbitakse ja liha- ja võihinnad langevad üha madalamale ja madalamale.

Meie loovutame nii mõnegi võimaluse elu parandamiseks, me loobume nii mõnestki mugavusest, kuid elu nõuab endiselt oma osa, ja meie elame. On õigus, et nii mõnigi meist on kaotanud pää ning lõpetanud eluga arved kas nii või teisiti, kuid siiski peame imestama nii mõnegi kangelaslikku suhtumist olukorrale.

Tuleb küsida, kust ammandavad need hingelist jõudu oma igapäevaseks eluks, majanduslikest ei maksa rääkida, need on lõpukorral.

Hingelised jõud! Need on nii mitmekesised, nii mitmesugused, iga inimese juures erinevad.

Kui hiljuti üks saksa ajakiri korraldas ankeedi huvipäraseks selgitamiseks selle üle, mida keegi hädatarviliselt vajab, ilma milleta keegi enese arvates elada ei suuda, siis paistab silma asjaolu, kui vähe inimesed vajavad, et enam-vähem õnnelikud olla, ja mida nimelt nad vajavad, ilma milleta nad ei suuda kujutella oma olemasolu.

Ühel mehel on see sigar ja hää raamat pärast lõunasööki, teisel üks klaas hääd kohvi, kolmandal üks õhtu nädalas veedetud sõprade seltsis, neljandal üks tund naisega, keda ihaldab. Üks daam vajab alati austajat, kellega mõtetes tegeleda, teine daam peab iga nädal kord oma kaela habemeajajal puhastada laskma, et end hästi tunda, kolmas vajab hädatarviliselt üks tund üksindust, keegi ütleb, et ta raadiota elada ei suutvat, kuid keegi ütleb, kui talt tema kaktused võetaks — seda ei suutvat ta taluda.

„Mitte midagi muud, kui üks tund sinuga!” lausub veel keegi, arvatavasti armunud noorur.

Kui vaadelda neid imelikke soove, siis kerkib mõnegi lugeja huulile küsimus, kas tõesti inimesed on nii väiklased, nii piiratud väikekodanlike huvidega? Ja ometi on neis vastusis nii palju inimlikku, nii palju liigutavat ja vapustavat, mis teeb vastuseandjad meile nii lähedasiks sugulasiks, et südamest tunneme kaasa, et liigitame omagi väiklase soovi nende hulka.

Tekib tundmus, et me kõik vajame, üks vähemal, teine suuremal määral, mingit fatamorgaana-taolise pettepilti, mis on niivõrd meie tunnetega seotud, et võib osutada reaalseks.

Oletame, et kui need meie väikesed, salajasemad soovid on nii-ütelda meie nõrk varjatud külg, meilt võetaks, hävitataks viimseni mis pole külm, kaine reaalsus, kas võidaksime selle läbi? Ei usu.

Võiakse väita, et kaoksid vähemalt irrealsed Don Quijote'id. See on tõsi. Kuid kas ei leidu Don Quijote'likkust vähemal või suuremal määral peaaegu igal ühel meist ja kas ei ole need Don Quijote'likud inimesed just rüütlilikumad ning inimlikumad, kui nende kaasvõitlejad, keda arvatakse sellest pahest vabad olevat.

Meie aeg on edurikas, teaduslikult edurikas. Ruumi- ja ajaprobleemid on lahendatud. Raadio, telegraaf, telefon, helifilm, õhuasjandus ja areng spordimaailmas annavad selget tõendust sellest. Ja kui ühel päeval kinotehnika oma toodangut kolmes dimensioonis senise kahe asemel produtseerima hakkab, siis ei saa vististi enam kahelda, et tehnika on oma saavutuste tipul.

Üteldakse, meie aja vaimuse kunstlikult põlema süüdatud tulemeres ei ole ruumi tunnetele, hingelisele elamusele, et kõik, mis on väljaspool kuiva asjalikku mõistust, põleb läbi, kōduneb, laguneb.

Mõistust süüdistatakse elumoraali languses, inimese harmoonilise arengu tõkestamises, hingelise tasakaalu hävinemises, samuti kirjutatakse lugematud enesetapmised tema arvele.

Üteldakse, terve meie ajavaim põeb suurusehullustust, nagu põdes varemalt ainult mõni üksik fanaatik-leiutaja. Meie aeg põeb haigust, mis väljendub igaveses rahutuses, jahis, õnne, kuulsuse ja edu järele.

Jälgigem saavutusi spordi alal. Mis on täna tippsaavutus, lüüakse homme uue rekordi püstitamisega. Tõeliselt pole see enam sport sõna tõsisel mõttes, vaid rekordihullustus, jaht kuulsuse pääle.

Või võtta õhuasjandust. Kui paljud ei ole riskeerinud eluga, et kuulsusepärja kanda, et maailm kõneleks temast, et ajakirjanduses ilmuksid ülesvõtted, et kogu maailma radio, telegraaf, telefon ja kino seisaksid hetkekski tema teenistuses, kuni homme keegi teine ületab ja asendab teda.

Ja rahutuse, rahulolematuse põhjust otsitakse kõikjal, ainult mitte iseendas, kõik on süüdi, ainult mitte meie ise.

Lõppeks on meie olemasolu meile koormaks, sest et oma olemuse sügavuses oleme üksinda ja abitud. Üksinda ja abitud mitte seepärast, et oleme vähe haritud, ei, just vastupidi: kannatame ülihariduse all. Väimliselt ja aistlikult oleme niivõrd haritud, et moraalsetest põhimõtetest lihtsalt üle astume, neid ignoreerime, nagu poleks neid olemaski. Samuti ei tunnusta me meelsasti eetikat, mis piirab meie maitset ja tegevusvabadust. Igaüks tõlgitseb eetikamoistest, kuidas see talle sobib, ja eetika on nagu kannatlik ori, kes tantsib oma isandate tujude järele.

Me püüame teha midagi kunstipärast oma elust, me tahame kunstipärast elada, mõelda, tunda. Igasugune sundus, kohustus, eeskiri — kõik heidame kolikambri, need pole midagi meie aja jaoks, need võisid meie esivanematele kõlvata. . .

Ja ometi unustatakse, et sellises jahis õnne ja naudingu järele, ei peleta me eemale elutõde. Eluraskused, elu ärgipäevane külg ei lase end eemale tõrjuda. Karm reaalsust ei säästa kedagi meist. Ja kuidas astume temale vastu, kuidas saame eluraskusist üle, kui me oleme sisemiselt tükeldatud, killustatud ega ole meis seda tervikut, mida vajab reaal-elu, et garanteerida võitu elukonartuste ületamiseks, et saavutada elu normaalses käigus edu, tulemusi?

„Uus asjalikkus, humaansus, ratsionaliseerimine“, ütlevad targad. Kunstis, literatuuris — kõikjal valitseb asjalik tendents (kahjuks mitte igakord erapooletu!). Mitte hingeline elamus, mitte kunstniku subjektiivne tahe ei ole mõõduandev, vaid ümbrus, mis dikteerib meie loomingu suuna, värvi, sisu, tendentsi.

Ei tarvitseks imestada kui homme kunsti tendents ja suund sootuks teiseks muutub, sest meie aja kiire tempo juures on palju võimalik. On loomulik, et inimese hingelaadi ümberkujunemisega kujuneb ümber suund kunstis ja teaduses. Ja loomulik on ka, et mitmel korral tullakse tagasi peaaegu endise juure natuke teistsuguse variatsiooniga. Teooria kordub peaaegu täpsalt, kuid töötulemuste, loomingu värving muutub niivõrd, kui võrd on see vastuvõetav tänapäeva inimese hingelaadile. Ajaloos on olnud mitu romantismi ja realismi ajajärku.

Nii kirjutab üks saksa kirjanik: „Viimased aastad on möödunud mõistuse tähise all. Tunded — neist ei räägitud, neist oli häbi rääkida ja on osalt praegusel hetkelgi häbi rääkida. Aga kas ei tundu koomilisena, et inimene, kes veel eile tundeid ei tunnustanud, juba täna poeb varju silmi pimestava mõistuse valgusest — tunnete maailma, säält otsides seda, mida mõistus talle anda ei suuda.“

Üks tuntud prantsuse laulja esines hiljuti kontserdiga, mille eeskava sisaldas peamiselt romantilisi laule. Kui kunstnikult küsiti, miks ta praegusaja reaalses ajajärgus esineb iganenud romantilise värvinguga lauludega, siis vastas ta, et ta on kui mäguriist, kes sügavamaid rahva hinge meeolusid tunnetab ja tõlgitseb. Ja kui tema repertuaaris on peamiselt romantilise ja sentimentaalse maiguga laulud, siis ta vaid väljendab praegusaja rahva hingeolulist meeolu, sest inimhulgas on märgata kalduvust romantikale, mis vahest juba homme muutub normaalseks nähteks. Selle tekitajaks on maailma kriis.

Edasi ütleb sama kunstnik, et kui veel mõni aasta tagasi inimene nõudis lõbusaid, soolaseid, pikantsusega võrtsitud, isegi nilbeid palasid, nõudis palju müra ja käre, siis nüüd ta leiab suurimat naudingut vaikes, lihtses, tagasihoidlikus muusikas, mis rahustab tema närve, vaigistab ärevat meeolu. Samuti kaebavad lõbususastuste orkestrid, et publik ei poolda enam džäss-muusikat, saksofoni ja teiste säärase mänguriistade erutavat, ebatavalist rütmi, vaid nõuab tagasihoidlikke, unistavaid, närve vaigistavaid palasid, peamiselt viuliettekandeid.

Meie, inimesed tajume vaid siis, et oleme üksteisega sugulussidemetega seotud, kui me kannatame ühiselt, kui meie ühiselt usume millessegi, mis on meie püha ja kallis. Materjaalses maailmas me ei saa olla vennad seni, kui me hinged jäävad üksteisele võõraks.

Kui tahame vennalikult ühiskonda kuuluda, peame veenduma, et oleme ainult pisikesed rakukesed ühiskonna suures kogus ja igal rakukesel on oma suur ja tähtis ülesanne täita.

Rahulolek ja rõõmus meel on intelligentse teovõime loomulikud järeldused. Ei tarvitse karta, nagu teeks meid püsiv töötahe tuumaks looduse- ja kunstiavalduste vastu, nagu halvaks see meie naudinguvõimet. Igatahes peame meeles pidama, et kindlat mõõtu tarvitades jõuame elus tasakaalustatud ja ühtlase harmooniani ja meil ei tarvitse iial kartust tunda, et meie hulgast võrsuksid püsivalt toimunud aktides tuhniva kantseliametniku või alaliselt tahmas püherduva vabrikutöölise karikatuurne kuju. Kindel mõõdupidamine kõikjal garanteerib harmoonilise suhtumise oma kohustusile, kaasinimesele ja ühiskonnale.

Ja täites oma isiklikke kohuseid töötame ühtlasi ühiskonna ühise aparadi kasuks ja õpime ka oma kaasinimeste tööd ja vaeva hindama. Raske on armastada teist inimest, kuid siis õpime seda tegema ja inimesest aru saama. Siis kaob mõtetu ülepea-kaela tormamine, meeletu jaht õnne järele ja meie püüame vaid seda saavutada, mis seisab võimaluse piirides, mis kindlustab meile kui ka ümbrusele edukaid tulemusi meie eneste kui ka ühiskonna kasuks.

Krüüdneris.

Berta Buck

Hugo Viires

Uue ajastu eel

IGA uue ajastu ideelisem ja tulimeelsem osa üldisest nooruskonnast on kahtlematult see hiigeljõud, kes julgena ja kindlameeli püstitab ja peab püstitama omale ise suurejoonelisi tähiseid, et võimalisina võida tegutseda ühiskondlikel ja kultuurilistel tööpöldel. Või veelgi enam: on see, kes seab kõikjal üles uusi kõrgemaid teetulle — tabavamalt, õigemalt, selgepiirsemaina, heigemaina ja tõepärasemaina paistvalt noist varemni eelkäänulit panduist samasuguseil või teisel alul. Ning seda kõike ta peab tegema ka siis, kui see antud seisundis on äärmiselt ränk, seotud tuhandete takistusiga igal sammul, kui see enesega toob kaasa vastaspoole, vanema generatsiooni ilget viha, süüdistusi ja vahedaid pilkenooli. Noorus ei tohi väriseda ega kunagi leppida alatu survega, vaid ta peab üha sangarlikult vallutama uusi positsioone ja uusi vabamaid mägiharju, et rajada ellu, seltskonna tardunud teo- ja mõtteviisi, traditsioonide, üldprintsipiide ning igasugu religiooni-dogmate rägastikku uusi sihte ning tõekspidamisi. Ta peab astuma ägedasse opositsiooni kõigega, mis madal, alatu, vilets; kõigega, mis iganes kuidagi suunatud teiselagastava tõusikluse, egoismi, enesehääolu, elupõletamise ja tühise materjalismi — mammona sihis.

Ja ses võitluses ei ole taganemist.

Kuid sageli küsitakse: milleks kõik see? Aga milleks selline ülemäärane jõukultus nooruskonnalt, kel muide enesegagi tegemist küllalt? Milleks säherdused ülihälgad püüdlused, tunglemsed, igavene võitlus? Mispärast peab parim noorusenergia minema just sinna? Kas tõesti pole kasulikumat ala, õigemate tegevust?

Siin on vaid üksainus kaljukindel vastus: ainult sinna! Sest see on valminud ja valmiva nooruse päämisi ülesandeid ja kohustusi ühiskonnas ning kultuurifrontil üldse. Noorpõlv peab seda koormat oma õlul kandma, kuna seda nõuab talt inimlik progress, suured ülesehitavad ideed, ülitähtsad kollektiiv-üritused, oleviku ja tuleviku inimkonna eetilise-vaimse atmosfääri, prima ideoloogia ja sotsiaalse korra kujundamine, teaduse, kirjanduse ning kunsti üldine arengkäik maailmas.

Ja nagu sel võitlusrindel ei ole taganemist, nii ei saa siin olla ka mingit skeptilist norutamist ega ehalevat, aegaviitvat peatust ainsalgi teovõimsal nooruil — siin tuleb vaid üha rühkida ja luua ning ka purustada ning hävitada, kui tarvis, varemtehtut, ennemloodut, et teatud õiguse, tõe varemil võiks jääda püsima — uus

loovale tööle õhutatavat vaimset atmosfääri. Midagi oleks nagu katki, lõõdnud välja õigeist roopaist. Ning väherdune ängistav üldseisund võib saada saatuslikuks rahvale, kelle olemasolu ja iseseisvana püsimine ei olene kunagi ega milgi tingimusel inimarvust, füüsilisest jõust ega majanduslike reaalvarade rohkusest. Siin on tarvis ennekõike ikka muud.

Kuid loota värskendavat ja päästvat abi vanadelt või asuda otsima motiive noile defektele vanema sugupõlve juures oleks mõttetum mõttetusest, koguni alalt väiklane oleks aga süüdistada neid. Enamasti on ettetulevad puudused, väärsuhtumus rahvuslusesse jne. siin paratamatu, olenedes ennekõike kahest päämotiivist — nende hariduse saamisest viletsast tsaarikoolist ja psüühilis-vaimsest põhiprintsiibist, milline juba bioloogiliselt nii määratud ette, et iga inimpõlv tahes tahtmatult jääb kord elu vastu tuimaks, omavahel vaenulikumaks, sisemiselt aatelagedaks ning tuhmilt nürimeelseks. Ja seda võib vaevalt kellelegi ette heita, kuna see on meie kõigi, terve inimkonna halastamatu saatus ning traagika — hukumine tühjusse. Seda teed läheme ka meie, noored, omal ajal — paratamatult, möödapääsmatult . . .

Kuid — nüüd! Oi, nüüd oleme veel täis eredat elutuld ja jõuküllust, täis püüdluste unistavat ekstaasi ning võrratut töö- ja loomisrõõmu, mille ees murduvad kõik tammid ja sulud üle maa! Nüüd on ülim aeg meilgi panna intensiivselt käed külge kõigele sellele, mis suunatud me iseolemise kindlustamise, täiskarske maailmavaate, üldinimsuse ja rahvusluse poole, sellele, mis süvendab ja hoogustab me rahvuslike omapärasuste viljelemist ning üldkultuurset arengut Eestis. Sest meile on selge: me väike kodumaa saab ja võib vabana rahvana elada vaid siis, kui kogu tema elanikkond on kõrge vaimse kvaliteediga ja intelligentne, enesest lugupidav, ülespüüdev ning — sisemiselt vaba ja killustamatu. Kui ta suudab vahetult olla hingeliselt ja vaimsest liikvel ülimal määral, kui temal on küllaldaselt suuri, kõrgeid ideid ja juhtivaid aateid. Sarnaseid, millel ei puudu teoleviiv potents ja mil-listele võib ohverdada andumusliku innuga.

Ainult säärased saavad ja võivad olla väikerahva kindlamad sise- ning alus-toed. Ja neid vajame meiegi kahtlematult.

Ning kas ei olegi juba tunda tolle murrangu ja sisemise ülesehitamise algus-aja pinget õhus? Kas ei puhu üle maa juba sellised värskendavad ja vabamaid tuuled, et kogu me võimas noorus, too tõusev inimpõlv, kes esimesena täisikkajõudnuks on sirgunud vabas Eestis, kes viimse kui verelible ja kehakoeni on imbutatud läbi eesti vaimust, saades haridusegi puhtemakeelses koolis, — kas ei ole tunda, et see jõuküllane ja avapiirsema maailmasuhtumusega noorus valmistub võitluseks nende masendav-loikavate elupahede, -raskuste ja igasugu väärpaleuste vastu, mil-liseid teenitud senini palavlikus saagihihas? Ning kas ei ole tunda tervet uue ajastu eelkevade lähenemist ja uute ideaalide, tõdede ja väärtuste innuka püstitamise si-gitavat eelvaikust?!

Aeg ja elu ise annab noile ülitähtsaile küsimusile lähemas tulevikus kindlama vastuse. Siinkohal nentigem vaid ühte: Eestit tema helgemale ja parimaile tulevi-kule vastu võib ning suudab peatselt viia ainult meie ideelise, vabameelse, org-aniseerunud noorus, tõusvaks maaks saab ta vaid nooruse läbi. Selle nooruse kaudu, kelle silmaring on avaram, kes on vaba väiklusest ja liigest omakasust ning kellel ei puudu kõlbline julgus hävitamiseks ja hukkamaks kõike seda, mis mal-dal, must, vilets. Kas või ägedama võitlusega.

Jah, see võib näida mõnelegi paradoksina, aga ometi see on ning saab vanku-matuks tõeks. Ja seda kõike ootab meilt praegune üldseisund otse põlevi silmi. Pole suureke me maa: hää signaal võib kosta ühest riigipiirist teise — mis viga siin siis organiseeruda ühiseks võimsaks aatemalevaks võitlusel parima tuleviku eest! Tarvitseb vaid osata kuulda seda hüüdu — sisemiseks õilistamiseks kohusta-vat häält!

Kindel koht ses võitluses on ka maanooril.

Sompas, 3. V. 33.

Hugo Viires

Virumaa karskuskasvatustöö üldjuht

AUG. PEERNA

PEREKOND

Monogravüür

Nilbus ja selle ohjeldajaid

OLIONIS nr. 3 (s. a.) avaldasime Etienne Rey artikli *Nilbuse snobism*, mil puhul nentisime tööka, et nii võõrsil, kui meil nilbuse-tõbi üha levineb — nii aja-kirjanduses kui ilukirjanduseski. Elulähiduse tähe all on hakatud tooma kirjandusse üha suuremal määral „elu paljast tõde” sel kujul ja sel määral, et „on vältimatu inimeste peenenenud maitse haavamine ja neile hoopide jagamine.”

Rõõmustaval viisil aga on juba ka mõned kirjanikud ise „sop-laine” vastu vastavate arvustuste kaudu protesteerivalt häält tõstma hakanud. Mis meile aga seejuures arusaamatuks jääb, on see, et protesteerivad mainitud autorid ei mõista hukka näit. omaaegset *Siuru* kirjandust (mis tänapäevalgi kätte saadav igaühele), vaid minevikust vaikides otsivad „patuoinast” noorema generatsiooni keskelt. Unustatakse ära, et noorus on hoolikalt lugenud eelkäijate loomingut. Küllap säält on saadud „äratust”, julgustust, eeskuju. On ju teada, et aja ning elupäevade veeredes iga inimene muutub elutargemaks ning ühes seega harilikult ka avalikult moraalinõudlikumaks sel põhjusel, et teda ennast hakkavad huvitama tõsisemad asjad kui nooruse edvistus, poseering ja — „armulaul”. Samas teame, et meie aeg tõsisematele probleemidele läheneb haigutusega. Võib seega mõista „kainenenuid” meeste hirmugi, nähes, kuidas lugeja — suuremas enamuses noorsugu — tunneb huvi mitte „tõsise” kirjanduse, vaid nilbust käsitavate teoste vastu.

Siuru- ja muus kirjanduses leidub suurel määral seda, mis, olgu ta kui kunsti-ja reeglipäraselt käsitletud, on ja jääb rövedaks. Ja see kõik ei ole mitte mõni „akadeemiline”, hulkadele kättesaamatu (nagu näit. Puškini pärlid!), vaid üldiselt tuntud ja üldiselt edasi loetav „vara”. Miks ei leidu vastavatel arvustajatel julgust

ja tahet välja astuda ka omaealiste endise kirjanduse vastu hukkamõistvalt! (Omaeagsed nilbuse kinninaelutamised ei tule arvesse). Selle asemel millegi pärast tembeldatakse banaalseteks nooremate kaasvõitlejate töid. Autoriteedi, kuulsa nime vastu ei saa noor üles astuda ka siis, kui tema teos on tasemel, milleni arvustaja samades nooruse aastates kirjutatud töö ise vahest ei küüüinud. See oleks mõttetu võitlus noortel isikuga, kel on nimi, kuulsus ja — vääramatu mõju kui mitte lugejale, siis neile, kellest oleneb kirjaniku toetamine ja tema töö kirjastamine. Nii on vanema kirjaniku väljaastumine noorema vastu sellelt seisukohalt ebaõiglane. Kui ollakse jõudnud veendumusele, et nilbus ei tohi leida aset eesti kirjanduses, et see tõesti laastavalt ja labastavalt mõjub ümbruskonnale ning annab hoope peenenenud maitsele, siis tuleb arvustajal olla järjekindel ning nõuda vähemalt seda, et noored autorid ei pea igas asjas võtma eeskujuna „v a n a d e l t m e i s t r i t e l t” ja viimaste nooruse patte tegema enesele vooruseks. Siis oleks etteheidetel ja hoiatustel mõtet ja mõju. Nüüd aga arvustajate poolt kaassuuruste mineviku mahavaikimine vaid äritab noori, ning — otsekui õpetajate kiuste — otse sunnib neid jatkama oma tööd „samas vaimus”. Vaikiv hääkskiit mineviku moraalivastaste kirjanduse kohta, isegi selle esiletõstmine eeskujuna ja üleolev, noomiv suhtumine noorte loomingule — kas see ei saa ka mingi „revolutsiooni” aluseks, mis paiskab põrnu oleviku suuruses vaimuaristokraadi aujärjelt ning kibsub maha vaevaga saavutatud purpurrüüd!

Nilbe kirjandus on alati leidnud sama innukat lugemist nagu vastavad anekdoodid pinevat jälgimist auväärseimaski seltskonnas. Anekdoodid kedagi ei toida, nilbe kirjanduse produtseerimine aga annab leiba ja kuulsust nii, nagu seda osalt samal teel said korra nüüd nii „purutõsised” meistrid.

Arvame, et neil kirjanikel, kes teistele eeskujuks seavad moraalisoõnu, tuleks ennekõike tõsta oma tööde väärtust säärase tasemeni, et sellele iga lugeja saaks vaadata aukartuses, ja näidata teid ning rajada radu, milliste kõrval lugejale ka tavallise rövetseja žonglöörimiskäigud jäävad nägematuks põialpoisi ölekõrrel kargamiseks rinnuni rohtunud aiataguses.

Sünnib — meie ei ütle, et sihilikku — ülekohutki. Nii oma *Iluduskuninganna* loorberei puhkav keskur on leidnud olevat rõveda ja banaalse ei muu kui Arno Raagi *Mässuvaimu* (I). *Mässuvaimus* esineb üks rahvapärane väljendus, mida võiakse autori „banaalsuse” arvele kirjutada. Mis puutub aga sellesse, et romaani (esimese ja!) lõpp ei karista moraalselt rängasti eksinud naistegelast ega tema võrku sattunud noort meest, näiliselt lõppedes (nagu pahameeles öeldakse *Loomingus* nr. 2) „järgijäänute abieluõnne ja rõõmuga”, siis on kirjanikust oma ametivenna arvustaja otsus ilmselt enneaegne: romaan ei ole ju veel lõppenud ega tea ka meie seepärast, millises olukorras näeme sama kuju romaani järgnevas osas. Vahest sääl „eksinud hing” riputab tuhka oma juustele, saab baptistiks või sääraseks inimeseks, kelle kohta on kirjutatud: porilombiski peegeldub taevast. Vahest aga nüüd autor käib arvustaja kiuste ka teose teises jaos eelmise radu!

Meie ei taha *Mässuvaimule* omistada erilisi loorbereid ega muud, mis laseks seda teost paista ainult kiiduväärsena või arvustuse poolt sihilikult alavääristatuna, toome vaid selle kui näite, millele on äkki pandud sõrm: Ennäe!

Ennäe, kus leiti nilbuse-allik!

„Karda,” kirjutatakse meile sama küsimuse kohta, „kas meil, kui juba hakatakse otsima süüdlasi, ka kultuurelul süüpinkki ei viita „roopaseadjaid”. Ja siis hakkad juba vägisi kahtlema kogu säärase „asjanduse” väärtuses üldse, à la... mõni materdaja. Selle vaid vahega, et ma ei ole abiellunud sellise üle-lahe-äärsega, kes näeb Eesti pääsmist üksnes selles, et mees peab õhutama eestlaste kui soome „setu” allavandumise vajadust kogu oma maa ja rahvaga rootslase ustavale kannupoisile, ning järelikult annan siin edasi isikliku arvamuse.”

Kui tahetakse Eestit edasi viia helgemate päevade poole, siis pühendagem tõsesemat tähelepanu ka nendele nilbuse peletistele püünistele seadjatele, et mõistaksime vältida õnnetusi, kus vastavate pisilastega süstitud küüliku asemel rebaseraudade vahele aetakse Sauna Antsu oma hobune.

Nilbus tuleb ohjeldada, kuid seda nii, et ühes pesuveega ei heidetaks aiataha ka laps.

Riikliku kirjastuse tegevuspõllult

Missugused väljaanded ja asutused saavad kultuurkapitalist toetust kirjanduse trükitööde soetamiseks ja väljaandmiseks?

Need olid (käesoleva aasta esimesel poolaastal, toetuse ulatuse kõrguse järjekorras):

Eesti Kirjanikkude Liidu häälekandja „Looming“ (väljaandmiseks): kr. 6.500 (aastas muidugi kr. 13.000).

Koguteos Eesti (väljaandmiseks): kr. 4.000 (aastas 8.000).

Kuukiri Eesti Kirjandus (väljaandmiseks): kr. 3.000 (aastas 6.000).

Opetatud E. Selts (väljaannete trükkimiseks): kr. 2.500 (aastas 5.000).

Eesti rahvalaulude antoloogia (kirjastamiseks): kr. 1.500 (aastas 3.000?).

Ajakiri Eesti Keel (väljaandmiseks ja murdeuurimiseks): kr. 1.500 (a. 3.000).

Helikunsti kirjastus (ostetud j. t. helitööde kirjastamiseks): kr. 1.300 (a. ?).

Akadeemiline Ajaloo Selts (*Ajaloolise ajakirja*, E. bibliograafia leksikoni täiendusvihiku ja Ajaloolise arhiivi väljaandmiseks ja stipendiaatide väljasaatmiseks): kr. 1.000 (a. kr. 2.000?).

K. Luts (raamatu *Põlevkivi-keemia tehnoloogia ja analüüs* kirjastamiseks): kr. 1.000 (ühekordselt?).

Ramatu koostamiseks Karl Marxi üle (elulugu ja tema teaduslikud tööd): kr. 1.000 (ühekordselt: ?).

Ajakiri Eesti Naine (väljaandmiseks): kr. 1.000 (a. kr. 2.000).

Ajakiri Agronoomia (väljaandmiseks): kr. 1.000 (a. kr. 2.000).

Loodusuurijate Seltsile (uurimistööde korraldamiseks ja tulemuste trükkimiseks avaldamiseks): kr. 1.000 (a. kr. 2.000?).

Põllutöoministeerium (katseasjanduse nõukogu toimetuste trükkimiseks): kr. 1.000 (a. kr. 2.000?)

Ülemaaline Eesti Noorsoo Ühenduse Keskjuhatus (tegevuse toetamiseks): kr. 900 (a. kr. 1.800?).

Õigusteaduse oskussõnade komisjon (tema poolt väljatöötatud tooresmaterjali trükkimiseks): kr. 750 (a. kr. 1500?).

Dr. Jakob Hurda monograafia (eeltöödeks): kr. 600 (a. kr. 1.200?).

Spordileht (väljaandmiseks): kr. 600 (a. kr. 1.200).

Humanitaarteaduste bibliograafia (koostamiseks ja väljaandmiseks): kr. 500 (a. kr. 1.000?).

Folia Neuropathologica Estoniana (13-nda köite väljaandmiseks): kr. 500 (a. kr. 1.000?).

Ev-luteri usu lauluraamat (tekstide koostamiseks): kr. 500 (kas ühekordselt?).

Beiträge zur Kunde Estlands (Dr. V. Petersoni mälestusnumbri väljaandmiseks): kr. 500 (ühekordselt?)

Elav Teadus (väljaandmiseks): kr. 500 (a. kr. 1.000).

Eesti Põllumeeste Selts Tartus (taluhoonete mustermööbli valmistamiseks ja sellekoh. eribrošüüri väljaandmiseks): kr. 400.

Eesti helikunsti tutvustamiseks Kultuurpropaganda fondile (Dr. Arro raamat): kr. 350.

Akad. Kirjandusühingule (bibliograafiad, arhiivuuringud ja Eesti Kirjandusajalugu tekstides II osa ettevalmistuseks): kr. 350 (a. kr. 750?).

Eesti novellide antoloogia (koostamiseks): kr. 300 (a. kr. 600?).

Ajakiri Kustbon (väljaandmiseks): kr. 250 (a. kr. 500).

Ajakiri Taie (trükkikulude katteks): kr. 150 (kas edaspidi ka, ei ole teada).
Ja teised.

Suurem osa nendest toetuse saajatest küllap saab jälle kindlasti ka oktoobris teise poolaasta vastava osa kätte, nii et võime ülaltoodud summe enamikus arvestada k a h e k o r d s e i n a : kes sai poolaastas kr. 1.000, saab aastas kr. 2.000 jne.

Nagu nimestikust ilmneb, näib suurem osa toetuse saajatest toetamise saamises kõigiti õigustatud olevat. Ühtlasi näeme ülaltoodud nimestikus ka neid, kelle toetuse saamisest suur protsent avalikkusest midagi lähemalt ei teadnud. See ei ole mõeldud etteheiteks Kultuurkapitali Nõukogule, kellele on usaldatud riiklike toetuste jagamine, näeme ju siin töötamas meie nimekamaid ja teeneterikkamaid tegelasi. Omaette küsimus on, kas ei tuleks riigil ka oma kirjastust ise juhtima hakata.

Kirjanik Peet Vallak 40-aastane

23-ndal juunil sai kirjanike parlamendi *Orbiidi* rühma liige Peeter Pedajas, kirjanikunimega Peet Vallak 40-aastaseks.

P. P.-V. sünd. a. 1893 Pärnumaa Voltveti valla *Suitsu-Männiku* talus. Oppis Voltveti ministeeriumi-koolis ja Pärnu progümnn., R. Lepik'u juures Pärnus ja Kr. Raua juures Tartus, *Peterburi Kunstide Edendamise Seltsi* k. (1913/14) ja *Pallase* kunstikoolis Tartus (1920—22) õppis ta — maalikunsti. Kuid kunstnikku tegelikult seni Peet Vallakust tänini siiski pole saanud: teda on jõulisemalt haaranud kirjaniku elutee. Seda algab ta nagu suur osa kõigist meie kirjanikest, ajakirjanikuna: a. 1915 on ta *Tartu Päevalehe* ja *Päevalehe* toimetuse liige. Pärast Vabadussõda, millest ta tegelikult selle algusest kuni lõpuni võttis osa, asus ta vabakirjanikuna Tartu, kus a. 1927 abiellus *Postimehe* toimetuse liikme, suure keeltepagasiga ja kirjanduslike huvidega varustatud Maret Vasariga. A. 1925 ilmuvad Peet Vallakult esimesed novellikogud — *Must rist* ja *Epp Pillarparadi Punjaba potitehas*. Neile järgneb a. 1926 *Ajude mäss* ja romaan *Hulgus*. A. 1929 avaldab ta novellikogu *Relvad vastamisi* ja a. 1932 uue novellikogu *Omakohus*. Tõlkinud P. Loti romaani *Islundi kalur*.

Peet Vallak on tugeva humoorisoonega ja individuaalsete joontega varustatud realist. Ta novellid „püsivad üldiselt ühtlasel tasemel ja nad liituvad loomuliku jätkuna autori eelmisse loominguusse.” (Pilt lhk. 456.)

Perioodilised toetused kultuurkapitalist kirjanikele

Kr. 541,50 (poolaastas ehk igaüks kr. 90,25 iga kuu) saavad: A. H. Tammsaare, Ed. Hubel, F. Tuglas, M. Under, H. Visnapuu ja H. Raudsepp.

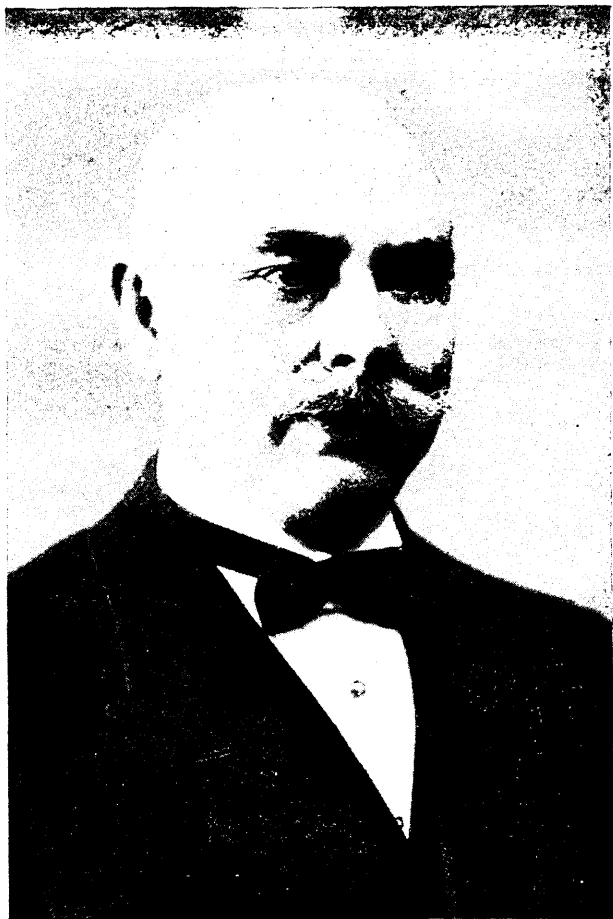
Kr. 427,50 (poolaastas ehk igaüks kr. 71,25 iga kuu) saavad: P. Vallak-Pedajas, O. Luts ja J. Kärner.

Kr. 342 (poolaastas ehk kumbki kr. 57 iga kuu) saavad A. Jakobson ja J. Schütz.

Ühekordselt saavad toetust (poolaastas): **kr. 200** H. Adamson (haiguse puhul), **kr. 190** (igaüks): K. A. Hindrey, M. Jürna, A. Adson ja V. Adams. **Kr. 95** (igaüks) saavad: J. Ruven, R. Roht, A. Antson, A. Mälk ja P. Krusten.

Nendest toetuse saajatest ei ole meie andmeil praegu Liidu liikmed A. H. Tammsaare, Jaan Kärner ja R. Roht, kes ainult kolmekesi suurest mitte Liitu kuuluvatest kirjanikkude hulgast saavad toetust. Teised kirjanikud kultuurkapitalist toetust ei saa, nähtavasti seepärast, et nad ei ole Liidu kui organisatsiooni liikmed ja Liit neid ei toeta.

Meie ei ütle, et toetuse saajate toetussummad on väga suured ja ülearused. Kuid nad ei ole ka nii väikesed, nagu seda tahaks tõendada E. K. Liit, kui arvestame kultuurkapitali mainitud toetustele juure „kaused”, riiklikud, ikkagi jälle sama kultuurkapitali uued toetused samadele kirjanikele. Teatavasti katab *Loomingu* väljaandmise kulud riik jälle kultuurkapitalist, *Loomingus* aga on võimalus ülalnimetatud kirjanikel avaldada oma värsket loomingut meie oludes korraliku honorari eest. See suurendab kuu keskmist sissetulekut ja võimaldab kirjanikul töötada vaba inimesena, kõrvalistele töödele andumata, kohta leivateenimiseks otsimata. Kokkuvõttes aga ei ole riiklik toetus kirjanikele veel nii suur, et see võimaldaks ka kultuurset elu kirjanikule. Tegelikult jääb ta töölislikeks tööliste korteris (kui võtame aluseks kultuurelu mõiste välismaal).

Joh. V. Veski.

Ametliku eesti keele meister Johannes Voldemar Veski 60-aastane

JOHANNES VOLDEMAR VESKI nime tunneb Eesti avalikkus kahjuks kaugelt väiksemal määral kui Johannes Aaviku oma. Seda ei tule aga kirjutada J. V. Veski otsekui väiksemate teenete ja tähtsusetuma töö, vaid ainuüksi Veski äärmiselt tagasihoidliku isiku arvele. J. V. Veski on neid tegelikke keelemehi, kelle väsimatu töö sunnib õigupoolest küsima igaüht: kust võtab nii palju energiat, töö-
indu ja suurt töötahet ning aega see eesti ametliku kirjakeele meis-

ter! Selge tunnistuse tema väsimatust, suurest tööst annavad *õigekeelsuse-sõnaraamatu* köited ja see paljude tuhandete oskussõnade arv, mille loomisel on ta ennastohverdavalt töötanud Tartu Eesti Ülikooli päivil ning palju aega varemgi.

Vähem, kirjutab *Postimees*, on üldsusele teada see suur tööhulk, mis J. V. Veski on teinud keelelise nõuande ja käsikirjade ning trükitoodete korrigeerimise alal: neid töid on üle 300. Tuhandetega on mõõdetav nende „väiksemate“ käsikirjade hulk, mis on tema asjatundlikust korektuurist läbi käinud! Tuhandeid on neid, kes emakeele tundmiseks temalt koolis või ülikoolis on juhatust saanud!

Need, kes juubilariga kokku puutunud või tema poole pöördunud mõninga nõuküsimisega, peavad küll üksmeelselt tunnistama: ialgi ei paista, et J. V. Veski oleks tööst ja inimestest väsinud või tüdinud. Alati lahke, sõbralik ja abivalmis, ka siis, kui tal enesel aega kõige vähem ja tööd kuhjaga. Ta elu ei ole enam muud kui kiirjooks ühest keelekomisjonist teise. Millal saab ta elada ka enesele! Kardame: mida aastaid juure, seda suuremat tööd ta näib endale nõudvat — aastais, mil teised vajavad juba pensioni, vaikust ja rahu eemal elukärinast. Rahule ja puhkusele J. V. Veski ei mõtle — nii nooruslik on ta. Näib, nagu ei oleks aastatel ja töökoorma raskusel tema isiku suhtes vähimatki tõkestavat või pidurdavat mõju: mida rohkem on tal tööd, seda tugevama armastusega ta sellele andub.

J. V. Veski on neid keelemehi, kellele ei tee mingit raskust otsekohene seiskoha-võtt keerulisemateski keeleküsimustes. Et seda suuta ja võida — selleks peab tal olema suurte kogemuste ja teadmiste kõrval kiire orienteerumisvõime ning erilisel tugev keeleinstinkt.

J. V. Veski sünd. 27-ndal juun. 1873 Tartumaa Kudina valla *Kaasiku* talus. Õppis Vaidavere küllak., Maarja-Magdaleena klk.-k. (1883—87) ja H. Treffneri gümn. (1887—96). Tartu ülikoolis õppis ta alul usuteaduskonnas, hiljem (1896—99) füüsika-matemaatika teaduskonnas. Töötanud ajakirjanikuna paljude ajalehtede toimetuste liikmena, õpetanud tänini koolides, juhatanud *Vanemuise* laulukoori, olnud üldlaulupeo peakorraldajaiks Tallinnas a. 1910, tõmmanud kaasa arvututes seltsides ja kultuurorganisatsioonides juhtival kohal, *Eesti Kirjanduse* toimetaja a-st 1915 alates tänini, Tartu ülikoolis eesti keele lektor a-st 1919 ja eesti keele metoodika lektor a-st 1923 tänini. Võimatu on ajakirja leheküljel loetleda kõike seda tööd, mida J. V. Veski on teha murdnud kultuurorganisatsioonides. Koguteos *Eesti avalikud tegevused* (lk. 379) on teinud katsed anda J. V. Veski tööde nimistut. Vaevalt aga on see täielik ning suutnud haarata selle mehe kõiki olulisemaidki tegusid meie rahva kasuks.

Kuidas J. V. Veski ise suhtub omale tööle, kuidas vaatab ta keeleuendusele ja mida peab ta üldse tarviliseks ütelda eesti keele parandamise ja arendamise asjus kindla kultuurkeele saavutamiseks, sellest avaldame edaspidi meistriga intervjuu, mille ta *Olioni* toimetusele lubanud.

Keeletoimkonna otsuste asjus

Allpool (lhk. 452—453) leiavad lugejad Eesti Kirjanduse Seltsi keeletoimkonna *Otsuseid õigekeelsuse sõnaraamatu täiendamiseks*. See kirjutus oli laotud ja numbrisse murtud, kui viimisel minutil selgus, et hra Joh. Vold. Veski nende otsustega nõus ei ole *Postimehes* (nr. 174, *Keelepoliitika* lahkelhede künnisel) ja *Eesti Kirjanduses* (nr. 7, *Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna viimaste otsuste kohta*). Osalt on ta oma seisukohti lähemalt näidanud ka *Eesti Keeles* nr. 3.

Näidates, kuidas on ignoreeritud tema ettepanekuid, ütleb J. V. Veski:

...„enamik eeltäh. otsuseist ei vii meie keelt korraldamise sihis mitte edasi, vaid nad toovad sinna ülearuseid paralleelvorme, või on koguni niisugused, mis tekitavad meie keele alal asjatuid kõikuvusi niisuguseiski küsimusis, mis tänapäevases tarvituses enam mingit kahevahelolekut pole põhjustanud.

Need tõsiasiad sunnivad tungivalt nim. keeletoimkonna otsuseid revideerimisele võtma, kui tahetakse meie kirjakeelest ilmaagseid kõigutamisi ära hoida.”

Eesti Kirjanduse Seltsi aastakoosolekul

7-ndal V. 1933. valiti asemikkude kogusse $\frac{1}{3}$ kõigist liikmeist, arvult 25. Vanadest valiti tagasi: J. Ainelo, M. J. Eisen, H. Evert, Ed. Huubel, A. Kask, R. Kleis, H. Kruus, J. Köpp, O. Liiv, G. E. Luiga, H. Moora, D. Palgi, F. Puksov, A. Saareste, Ed. Schönberg, G. Suits, F. Tuglas, J. Tõnisson, O. Urgart.

Uuede juuretulijad olid: R. Antik, T. Grünthal, J. Kopvillem, J. Mets, O. Mänd, K. Tiedt.

Seltsi juhatusest langesid vanuse järgi välja: F. Karlson, H. Kruus, F. Leinbock, F. Tuglas, kuid valiti kõik tagasi. Kandidaatideks valiti: J. Lang, A. Palm, R. Rägo, O. Urgart.

Revisjonikomisjoni valiti: J. Ainelo, T. Grünthal (uus), J. Nirk, F. Puksov, K. E. Sööt.

Toimkondadest langesid välja $\frac{1}{3}$ liikmeid, kes olnud liikmeks 3 aastat.

Kirjandustoimkonda valiti endised tagasi: A. Anni, A. Oras, A. Palm, G. Suits, P. Treiberg.

Keeletoimkonda valiti 8 väljalangenu asemele ainult 5 liiget: J. Aavik, E. Muuk, A. Oras, A. Saareste, J. Semper.

Ajalootoimkonda valiti 9 väljalangenu asemele 5 liiget: R. Kleis, E. Laid, H. Moora, J. Roos, E. Tender.

Kodu-uurimistoimkonda valiti kõik endised tagasi: H. Habermann, H. Koppel, O. Liiv, E. Markus, H. Sepp, A. Tammekann, A. Vaga.

Seltsi juhatuse ametite jaotus on jäänud üldjoontes samaks kui eelmisel aastal. Seltsi esimeheks on F. Tuglas, abideks A. Saareste ja J. Roos.

Seltsi tegevus möödunud aastal

on olnud üldiselt edurikkam kui eelmisel: peaaegu kõigil aladel on suudetud saavutada rohkem, ehk küll ajaraskused ja tegevustingimused olid halvemad. Sellisena on möödunud aasta ka sisuliselt suutnud vastata juubeliaasta välisele tähtsusele.

Asjaajamiskäigust võiks märkida, et asemikkudekogu on otsustanud rea tähtsaid asju. Nii on otsustatud ajutiselt katkestada rahvalaulude suur teaduslik väljaanne *Eesti rahvalaulud* suurte kulude tõttu ja asuda eesti rahvalaulude antoloogia väljaandmisele, mis sisaldaks ainult valimiku paremaid rahvalaule. Ka see ettevõtte nõuab pikemaid eeltöid ja tunduvaid kulusid. Ühes *Eesti Kirjanikkude Liiduga* omandas EKS kinnisvara Aia tän. 19, tehes vastavalt laenu Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitalist.

Seltsi eestseisus on teinud palju tööd. Võiks märkida, et juba 1. a. asuti põhikirja muutmisele, mis viidi lõpule alles nüüd kevadkuudel, ja EKS algatas Kultuurkapitali Nõukogus algupäraste teaduslike teoste auhindamise, milline ettepanek ka sääl vastu võeti ja teostamisele asuti.

Seltsi toimkondades on jätkunud töö eelmiste aastate eeskujul, on ettevalmistatud teoseid, nagu *Saaremaa, Viljandimaa, Eesti Ajalugu*, maailmakirjanduse valimikud j. m.

Eesti Kirjanduse Seltsi raamatutoodang on näidanud eelmise aastaga võrreldes tõusu. Nii avaldati a. 1931 5350 lk., a. 1932 aga 5884. Sellest ei saa välja lugeda tegevuse laiendamist, vaid juubeliaasta intensiivsemat iseloomu ja mõne teose ülekandmist 1931. aastast 1932. aastasse. Raamatute müük on eelmise aastaga tõusnud, nagu näitavad raamatute müügist saadud kasu summad: 1931. a. aruandes Kr. 9,416,81, 1932. a. aruandes Kr. 14,757,87.

Eriti on kasvanud teaduslike ja populaarteaduslike raamatute protsent. Tugev ülekaal on algupärastel teostel: neid on 3982 lk. (17 teost), tõlkeid aga ainult 1902 lk. (11 teost).

Raamatute lähistikune hind lehekülje eest on surutud pisut allapoole eelmist aastast, nimelt 1,28 senti, eelmisel aastail oli 1,30 ja 1,33. Trükisuurus on olnud keskmiselt 1000 eks.

EKS-il on praegu kaks ettetellitavat seeriat: *Suurmeeste elulood* ja *Elav Teadus*. Esimest ilmus 11 elulugu juba varemini, kuid nüüd on muudetud aastakäik 6-numbriliseks ja ettetellimise võimalusega.

Elavat Teadust ilmus 1932. a. 12 raamatut mitmekesise sisuga. Seeria tellijaid on olnud 876.

Tähtsamaid teoseid 1932. a. oleks nimetada *Valgamaa, Eesti avalikud tege-lused, Eesti Kirjameeste Selts, Punased aastad I, Eesti kunsti ajalugu I, Eesti Rahvalaulud II*, Fr. Nietzsche: *Nõnda kõneles Zarathustra*, A. Kallas: *Maroko võlus* j. t.

Kuukirja *Eesti Kirjandus* tellimiste arv on näidanud umb. 10% võrra lan-gust, mis on seletatav üldise majandusliku kitsikusega. Ajakirjal oli 1932. a. tel-lijaid 675 (1931. a. — 736).

EKS-i uute liikmete arv näitab kasvu. A. 1932 tuli juure 317 liiget (mehi 235, naisi 75, organisatsioon 7).

Uusi liikmeid on elukutsete järgi — koolipõllul töötajaid 125, ametnikke 35, põllumajanduse alal töötajaid 18, arstiteaduse alal töötajaid 18, üliõpilasi 17, kohtu alal töötajaid 14, vallasekretäre 12 jne.

Kõige rohkem liikmeid tuleb juure Tartumaalt ühes Tartuga (86) ja Harju-maalt ühes Tallinnaga (39). Kõige vähem Petserimaalt (3).

Arvete seis aasta lõpuks on natuke vähenenud, Kr. 186.288.05 päält Kr. 185.901.01 pääle. Laenuid riigilt on püsinud endises suuruses Kr. 93.450.— ja nende päält on tasutud protsente Kr. 2.047.90.

Kultuurkapitalist on saadud toetust Kr. 20.000.— ja kasutatud kodu-uurimis-töö, *Eesti Kirjanduse*, teadusliku ja populaarteadusliku kirjanduse ning ajaloo-lise uurimise korraldamiseks ja väljaandmiseks. Pääle selle on Kultuurkapitali ülesandel ja arvel edasi antud vastavatele isikutele Kultuurkapitali erisummasid.

Seltsi asjaajajaks on hra H. Evert.

1933. a. tähtsamaist teoseist olgu nimetatud hiljuti ilmunud *Eesti ajaloo atlas* ja edaspidistest *Väike õigekeelsuse-sõnaraamat, Saaremaa, Eesti ajaloo I köide*.

Käesoleval aastal on asutud Villem Reimani materjalide kogumisele, kor-raldamisele ja tööde bibliograferimisele. Eesmärgiks on edaspidi teha V. Rei-mani töödest valikut ja koostada tema elulooline monograafia. Kui avaneb või-malusi, asutakse eesti rahvalaulude antoloogia eeltööde läbiviimisele.

Aastakoosolekul peeti kolm ettekannet: dir. J. Roos: *Eesti populaartea-dusliku kirjanduse seisukord*, haridusnõunik J. Kiivet: *Eesti populaartea-duslikest raamatulist reaalteaduste alalt*, prof. J. Mägiste: *Mida on soomlased luenanud eesti keelest*.

Otsuseid õigekeelsuse sõnaraamatu täiendamiseks

Eesti Kirjanduse Seltsi keeleteimkond, koosseisus prof. A. Saareste, mag. Joh. Aavik, A. Kask, lekt. J. V. Veski, prof. J. Mägiste, E. Muuk, mag. J. Semper, mag. A. Oras, E. Nurm, H. Pürkop, Fr. Puusepp, J. Roos ja D. Palgi, on oma järje-kordsel koosolekul võtnud vastu palju otsuseid õigekeelsuse sõnaraamatu täienda-miseks.

Sõnade ortograafia alal. Ilma sõnaalgulise h-ta kirjutada: **aam-palk, angeldama, elling** (vahend laeva kuivaletõstmiseks), **ork** (omast. orgi), **uisa-päisa, ärtu** (kaardimängus), **ässitama**.

Kokku kirjutada **kõigepäält** tähenduses „esmalt, esirinnas, esmajoones“ („**Kõigepäält** ta sõi, ja siis asus tööle“, kuid „Võttis need raamatud **kõige päält**, mitte keskelt“).

Võõrsõnade konsonantide pikkust märkida eesti häälduse ja eesti õigekirja seaduste alusel. Seega siis ühekordse tähega: **afekt, afirmatiivne, afiis, afrikaat, aglomeraat, agregaat, agressiivne, aklimatiseerima, akord, akrediteerima, akumu-**

laator, akusatiiv, aparaat, apertseptioon, aplitseerima, apositsioon, atraktsioon, atrihuut, bager, bruto, moto, neto jne. Sel alusel siis ka paša (pro pašša), afišid (kuid afišside), dušiga (kuid dušš — duššide), šefile (kuid šeff — šeffidele), sest f ja š märgivad (nagu k, p, t) teist pikkusväldet.

Kahesilbilistel uutel laensõnadel, mille esimene päärõhuline silp on pikk, eelistada sõnalõpuliselt k, p, t — kirjutamist ühekordselt (neid käänates nagu tüüpi kartlik — kartlikku, kartlikku): piiskop (osast. piiskoppi), kompvek (om. kompveki, os. kompvekki), kotlet.

Kirjutada j-ga lojaalne, rajoon (nagu seni rojalist).

Kirjutada prantsuse algupäraga -ice lõpuliselt sõnu -iss kujul: benefiss, inspekriss, direktriss, j. m. -triss lõpuliselt (mõningaid vene keele kaudu omandatud sõnu siiski traditsiooniliselt -iis kujul: poliis, eskiis, kapriis, serviis).

Läti perekonnanimedel nominatiivi lõppusid — s, š, -is eesti keeles mitte tarvitada: Behrzin ehk Berzin, Endzelin, Pluduon, Schmidt, Skalbe, Ulmann, Veidenbaum jne. (Behrzinš, Pluduonis, Skalbes, Ulmanis jne. asemel). Erandiks on kahe-silbilised nimed, mille rahvusvaheliseltki tarvitatakse -is: Rainis, Jaunis, Lalis.

Kirjutada (aeroplan asemel) aeroplaan (nagu ka biplaan, monoplaan).

Kirjutada brahma ja budha (h-d hääldades), dofään (dofeen asemel), faktuur (faktuura asemel), pamflet (eelistatud) või pamflett, rõhku asetades esimesele silbile (nagu tüüpi piiskop — piiskopp) pro pamfleet.

Lubada poliitika, poliitik, poliitiline kõrval (eelistatavalt) ka poliitika, poliitik, poliitiline, atak, om. ataagi kõrval ka atakk, om. ataki, itaaliapärase bravo, liira kõrval ka braavo, liiri, om. liiri, paiats (rõhk esimesele silbil) veiderdaja, vigurimees kõrval ka pajats (rõhk teisel silbil), päämiselt tähenduses kannataja narr, traagiline tolatüüp.

Häälikute alal. Lubada haug, pl. havid kõrval ka haug, pl. haugid, (see-, nii-, kui-) võrt kõrval ka võrd, minia kõrval ka mini, om. mini. Tarvitada ainult kuju valaskala (pro vaalaskala) või selle kõrval teadusliku terminina vaal, om. vaala. Lubada kummatagi kõrval ka kummatigi. Eelistada kuju täidima, raatsima (kujule täima).

Vormide tarvitamise alal. Ainsuse osastavas soovitamaks pidada (seda) kilo, kino, dogi, koma, poni, kui mitte lause selgus erandlikult ei nõua -t (kinot) tarvitamist (nagu ka „igat kirjanduse sõpra...“, „pole sadatki väärt“ jne.).

Kahesilbilistest pikavärtelistest lühenenud tüvedest (tüüp auk) on võimalik adverbiaalsetes tähenduses infinitiivi tarvitada tugevas astmes, nimelt siis kui lahkuminev tähendusvarjund seda nõuab: puud on raagus, silmad on aukus (kuul: silm on silma augus), püksid on kottis (vrd. püksid on kotis = koti sees), jalad harkis, nad on pelgus, mees on vintis, nina on kookus, mokad pruntis, ristloodis, ta on kimpus (vrd. asjad on kimbus), õlad on hästi kantis, kael on lookas.

Sõnadel näima, naima tarvitada umbisikulist tegumoodi d-tunnusega (näidakse, näidud, naidakse, naidi, naidama, naidud), sõnadest treima, kaema, täima aga t-tunnusega (treitakse, treitud, kaeti, kaetakse, kaetud, täitud). Onomapoetiliste sõnade, nagu muuma, mäama puhul lubatakse mõlema (muutakse või muudakse, mäatud või määdud).

Sõnu agent, diftong, lombard (pandimaja) kääntata: ains. os. agenti, diftongi, lombardi, mitm. os. agentide, diftongide, lombardide jne.

Asesõnust kes, mis lubada mitmuses lühemate vormide kelle, millest, kellele kõrval tarvitada vajaduse korral ka pikemaid kellede, milledest.

Viisakuslikes pöördumistes ainuõigena tarvitada traditsiooniliselt üldkõnekeelseid mineviku kesksõnu lugupeetud härra, austatud kuulajad (mitte: lugupeetav härra, austatavad kuulajad). Lugupeetav, austatav siin tähendab „kellest alles peab lugu pidama, keda tuleks austada“, on seega nõrgema väljendusega.

Kunstlikult kujundatud lahas, om. lahases kõrval lubada tarvitada ka rahvakeelseid vorme (nim. laha:) jalg on lahas, pandi lahasse.

Sõnavara alal. Lubatakse tarvitada (õigek-sõnaraamatu mõlemast trükist eksiarvamuse tõttu välja jäänud) sõna joa, os. joad (vrd. sm. juva) tähenduses veekukkumine.

Adv., prl. O. Olesk, pr. S. Kitsberg, K. A. Hindrey Pühajärve Kolgal, K. A. Hindrey igaaastases suvitus- ja tööpaias.

Luuletaja ja keeleteadlane Villem Grünthal-Ridala oma kahe „vikinglasega” Haapsalu juures Paralepa rannas.

MAI...

See oli tookordki mai;
vast hetkeks seda mäletad veel —
Sina, võrgutai?

Süüs lükkis end lehti just valge sirel...
Hämarik... Talutare
vaibus ehaverre. Laudas vaid ammus
poegiv õhvake.
Armuhetk osutund raskeimaks vaevust.

Oli see muinasjuti?
Oli see karikas veini — või südameverd,
mis ulatin Sull',
läbi pisarate naeratus huulil?...

HINGE RISTTEIL

Kui aguli porised teed
kesk pimedust, õiset viivu
tulvil täis viletsust, karjuvat hädä.
Lagunend katuste räpased keed
asjatult varjavad kallakut rada.
Üle lünga ei koidust märkigi hiivu.
See — musta muremulla maa,
leotet häbist, äädikangest vihast.
Kunb kibedust, pilget — vihk kadedust,
raus nuttugi koostatud kimbuna,
mis närtsind, köites lootusist nõrgust.
Tung ekslemas hetk vaid tõusmisihast.
Nood — hinge ristteede murrangud
keset pimedust, ööde paisku,
keset kahtlusteseeria liganend saasta.
Nood — purunend lootuste pöörangud,
neil kurveil rada ei katsundkj säästa.
Veel imetlus: hing kelle läind raisku!

Frieda Selg

TEADLASE ELULUGU

Inimese elu on silmapilk.

Marcus Aurelius 2, 17.

Kultuuri veoloomaks valmistusin noorena.
Viis rõõmu valgusaastat — koolitupa hapnema!
Jäid hinge põletama muinasaja palasõed.
Kuid appi tõtsid distsipline halastajaõed,
„Kultuuri“ koormad selja noorelt küüru löid
ja pärlimustad tähed silmad välja jõid.
Biblioteegi tolmun fooliote vahel
mu mehetunne pisitasa maha käis
kui nälgiv peni köögiukse taga.
Kuid olgu! Katkend elu ahel —
ükskõik on mulle kõik,
kas ongi elu või ei ole,
ükskõik on kõik!
Kuid siiski harva mingi tuik...
„Üks laevuke läeb üle vee...“
Kui surmalaulu launud luik
joon värisedes mälestuste valu.
On minevasi kirju lehtsedes
kui keegi astuks üle kevadpalu —
Kas ise olen algajana elu eden?
Kas kannab saatustormiline sõus
mind esimese armu soojen veden?
On närbund lilli raamatute vahel,
kuldblondne säilund kuski juukselokk.
Ma kuulen: nevermore! läks katki ahel
ja varsti saabub selle pika päeva öö.
Läks päike punetades looja. Kustus sära.
Ma lõpetamas vaiksett maise töö
ja teie seast lähen tasakesi ära.

Aleksis Kallits

AUSTRAALIA TÕÜPILINE RANNIK SYDNEY LÄHEDEL

POSTIASUTUSE HOONE SYDNEYS

ALEKSANDER TASSA

PEET VALLAK

Mag. Paul Hamburgi õienduse puhul

Kas Eestis ei ole eraettevõtteid, mis ulatuslikult oma väljaannetes käsitavad kirjanduse, kunsti ja teaduse probleeme? Raamatukogud ja hääde raamatute levitamise võimaluse küsimus

Päevalehes (nr. 76 ja 77, *Ettepanekuid kultuurkapitali muutmiseks*) ja *Vabas Maas* (30. IV., *Kümme aastat Loomingut*) hra Paul Hamburg juhtis tähelepanu meie kultuureluse kultuurkapitali olemasolu tõttu valitsevatele nähistele, mis ei tule kasuks üldsusele. See on õigupoolest sama küsimus, mida *Päevalehes* juba varemalt käsitles Mass-inimene oma artiklites kultuuriga äritsemisest, selle vaid vahega, et P. H. julgesti üksnes ei vihjanud „väärnähistele“, vaid tegi ka konkreetseid ettepanekuid seisukorra muutmiseks. Kahjuks aga andsid ta kirjutused (eriti *Vaba Maa* poolt, kärpimiste tõttu) võimalusi ta ettepanekute mitmeti tõlgendamiseks ning ka sootuks teisiti mõistmiseks, kui need mõeldud olid. Nähes seda ka ise, hra P. H. avaldas õienduse (*Olion* nr. 5/6), mis seab tema olulised artiklid uude valgusesse.

Et need lugejad, kes ei ole küsimusega kursis ja kes vahest mõlemaid artikleid — nii *Päevalehes* kui *Vaba Maas* — ei ole lugenud, siis puudutame kokkuvõtlikult kogu küsimuse tähtsamatest punktidest neid, mis just arusaamatust paljudes kahtlemata esile toonud olid.

Nõudes kultuurkapitali seaduse muutmist ja esitades vastavaid ettepanekuid, P. H. näitas (päämiselt *Päevalehes*), et kultuurkapital oma senisel kujul ongi see, mis on sundinud kirjanikke looma „kirjanduslikke“ rühmitusi, mille liikmeid ei seo aga tegelikult palju miski muu kui just võimu- ja leivaküsimused. Ideaalid ja ideed on tänapäeval jäänud väliseks „äri plakaadiks“. Sildi abil saavad riigilt raha „luuletajad“, kes kirjutavad aastas vaid mõningad salmikesed. P. H. ütleb sõnasõnalt edasi, et „lasklemise, kohvikus vedelemise ja klikkede organiseerimise eest maksetakse (riigikassast) palka, kuna töötegi, kel pole kliketamiseks aega, surutakse kõrvale, või neid hurjutatakse veel avalikult: „ta teeb tööd ning teenib isegi, milleks talle veel toetust vaja“. Seda silmas pidades tulevat P. H. arvates kultuurkapitali summad juhtida „otseste kunstide ja teaduste tutvustajate kätte“, kusjuures need tutvustajad autori ettepanekul võivad olla raamatukogud ja *Looming*. Neile tulevat toetust suurendada.

Säärane kirjutus endastkimõista vajas õiendust. Sest lugejale ei ole selge, miks antakse tublid müksud *Loomingule* (mille ümber ju ka klikkede koondumine ongi mõeldav) ning lõppude lõpuks nõutakse just samale ettevõttele veelgi toetuse suurendamist (mis ometi otse sunniks kirjanikke veelgi kibedamalt rühmitsemisele).

Sama küsimusmäärgi asetab lugejale artikli autori vastus sellele küsimusele: toetust *Loomingule* tulevat suurendada seepärast, et *Looming* saaks avaldada (ilukirjandusliku osa kõrval) ka artikleid kirjandusest, kunstist ja teadusest, millise ala järele vastava ajakirja puudusel eesti lugeja tundvat kibedat vajadust. Nagu lugeja ei teaks, et Eestis on juba olemas rida ajakirju, mis käsitavad just neid soovitatud probleeme! Ja nagu lugeja ei teakski, et need ajakirjad on oma ulesannet vägagi edukalt täitnud ning töötanud riikliku abirahata! Siit pidi lugeja saama ka kas või mulje, et riik kõrvaldagu oma kassa abil igasugune eraettevõtte eesti „kunsti, kirjanduse ja teaduse“ tööpõllult, nii et saaks ainuvalitsejaks *Looming*.

Nüüd on hra P. H. avaldanud eeltähendatud õienduse. See selgitab mõndagi. Sest suuri, põhjanevaid, ulatuslikke töid üldkultuuriliste, kunsti jne. küsimuste kohta oleks tõesti teistel ettevõtetal *Loomingu* kõrval raske avaldada*). Kuigi erandeid on. Nii annab *Eesti Kirjanduse Selts* välja juba mitmendat aastat populaar-teaduslike tööde seeriat. Eraväljaandel on ilmunud uhke teos *Konrad Mägi, Jaan Vahtra* ja ... neljandat aastat ilmub *Olion*, kus avaldatud küllaltki pikki ja põhjanevaid kirjutusi (näit. Köleri monograafia). Kuid kahtlemata ei ole ega saagi olla eraettevõttele nii lähedaid töövõimalusi, kui tema kõrval tegutseb teine-kolmas ettevõtte, kelle väljaminekud kannab riik ja kel on seepärast ükskõik, mitu eksemplari ta trükkib ja kas ta neidki müüa saab.

Kahjuks ei sisalda P. H. õiendus midagi raamatukogudele toetuse suurendamise nõutamise küsimuse kohta. Muidugi, probleem vajaks omaette uut artiklit. Omalt poolt tähendame vaid, et ka see probleem ei ole tõesti kergesti lahendatav. On raske ülesanne kontrollida raamatukogude „sisulist külge“. Ei ole usutav, et siia ka tulevikus meie oludes ei pääse ikkagi just ka neid väljaandeid, mis üldse trükkimusta ei väeri või mis on kirjastatud üksnes puhtärilistel, aga mitte ideelistel kaalutlustel. Seda meie olukorda tundes ei saa tulevikuski Eestis eraisik kirjastada hääd algupärast raamatut odava hinnaga: suurem trükk jääks kätte, sest ka raamatukogudesse ostetakse „massile“ määratud odavamaid asju. Iseasi oleks, kui raamatukogudele tehakse kohustuseks osta i g a soliidse kirjastuse häid väljaandeid.

*) P. H. toob näitena kunsti üle ulatuslike artiklite avaldajana ka *Taie*. Kui võrrelda *Olioni* ja *Taie* artikleid kunsti üle, siis on *Olioni* artiklid sama ulatuslikud nagu riiklikus *Taies* (kui lugeda ära artiklite read ja tähed), isegi ulatuslikumad!

DR. PHARM. JOHANNES STAMM
farmakognoosia professor alates 1919. a.

DR. PHIL. WILHELM SÜSS,
klassilise, eriti ladina filoloogia profes-
sor, alates a. 1923

Viimseid fotosid Anton Jürgensteinist -- ta 70-ndalt sünnip. 1-sel nov. 1931. Pildil A. J. abikaasaga ja tütre Elsega.

Prof. dr. Kaarle Krohn †

19-ndal juulil suri Summatis, Kesk-Soomes, 70-ne a. vanuses meie Londoni saadiku dr. Oskar Kallas'e abikaasa, kirjanik Aino Kallas'e vend prof. dr. Kaarle Krohn, Soome folklorist.

Kaarle Krohn ei ole mitte ainult Soome-Ugri, ta on õigupoolest kõigi rahvaste suurimaid folkloriste. Rahvaloomingu uurijana on tal väljaspool Soomet eriti suured teened just Eesti rahvaloomingu uurimises ja selle kogumisele ergutamises. Kaarle Krohn on teinud rohkem kui keegi teine eesti rahvaloomingu tutvustamiseks välismaailmale, aidates Hurt'a ja Kallas'e ajast alates trükkida eesti rahvaluulet ja selle uuringuid.

Helsingi ülikooli soome keele ja kirjanduse professori Kaarle Krohn'i suuremaid töid on *Soome rahva muinasjutud*, *Uurimusi Soome rahvaloomingu alalt*, *Kalevala lugude ajalugu*, *Soome rahvajuttude usund ja Kalevala küsimusi*. Tema algatusel loodi rahvusvaheline rahvaluule uurijate liit *Folklore Fellows*, tema oli *Soome Teaduste Akadeemia* asutajaid. Ta oli paarikümne välismaise etnograafilise ja folkloori seltsi auliige, muuseas ka meie *Eesti Kirjanduse Seltsi* auliige ja Tartu ülikooli audoktor.

Piiskop Jakob Kukk †

25-ndal juulil suri Tallinna erahaiglas Eesti ev.-luteri kiriku esimene piiskop Jakob Kukk.

Jakob Kukk sünd. 9-ndal sept. 1870 taluomaniku pojana Tartu-Maarja kihelkonnas Ilmatsalus. Astus a. 1891 Tartu ülikooli usuteaduskonda, mille lõpetas

a. 1895. Prooviaasta pidas Rõngus, töötades siis abiõpetajana Rõuges ja Peterburi Jaani koguduses. A. 1904 asus ta sama ülesandeid täitma Tartu Maarja koguduse juures, kust siirdus a. 1905 Ingerimaale Teškovo koguduse õpetajaks.

1905-nda a. revolutsiooni tagajärjel avanesid eesti kirikuõpetajaile lähedamad võimalused kodumaal ametikohtade saamiseks ja nii asus kadunu a. 1906 Keila koguduse õpetajaks. Kui a. 1917 olud muutuvad vabamaks, rakendab ta suure osa oma tööjõust eesti kiriku korraldusülesandele. Võtab osa esimesest Eesti kirikukongressist samal aastal aktiivse liikmena ja töötab hiljem komisjonis, mille ülesandeks on kongressil vastuvõetud kiriku põhikirja lõplik koostamine.

Teisel kirikukongressil Tallinnas a. 1919, kus kiriku põhikiri lõplikult vastu võetakse, esineb kadunu ülalnimetatud komisjoni aruandjana. Sama kongressi enamusega valitakse ta ühtlasi esimeseks Eesti ev.-luteri kiriku piiskopiks, esiotsa üheks aastaks. Järgmisel aastal kinnitab kirikupäev J. Kuke ainsa kandidaadina jäädavalt Eesti kiriku piiskopiks. Juunikuus a. 1921 pühitsetakse ta Tallinna Kaarli kirikus Rootsi pääpiiskopp Nathan Söderblomi ja Soome piiskopp Jaakko Gummeruse poolt pidulikult sellesse ametisse.

Kadunu oli abielus Iisaku koguduse õpetaja Kuljuse õega. Isata jäid kolm poega, kellest Jaak 8 a., Natan 6 ja Aadam 4 a. vana.

Vanema põlve kirjanik Käger-Linnu †

13-ndal juulil suri 68-ndas eluaastas Tarvastus põllumees-seltskonnategelane ja vanema generatsiooni kirjamees Jaak Käger-Linnu.

Meie vanemad tegelased mäletavad hästi seda sõnaosavat tarvastlast, kes esindas säälselid seltse küll kongressidel ja koosolekutel ja oli hoogne kaastööline peaaegu igas algatuses.

Tema eestvõttel käisid Tarvastus kõnesid pidamas K. A. Hermann, J. Järv, A. Grenzstein j. t.

Ta oli ka agaraks kaastööliks omaaegsetele ajalehtedele, kes järjest avaldasid selle „kunnipoiss-lauliku“, nagu ta ise ennast nimetas, luuletusi, J. Linnu varjunime all.

Eriraamatutena on Jaak Käger-Linnu avaldanud *Luulejutud ja mõistukõned ja Lilleaed*.

Mag. Villem Grünthal-Ridala ja mag. Johannes Aavik Kuresaare gümnaasiumi õpilastena

Lämbe

Okonis nr. 3 k. a. püüdsin näidata, miks *helge* peaks vabastatama talle *Wiedemann'i*, *EÖS*-s, Aavik'u *Uute sõn. sõnastikus*, Kettunen'i *Eesti-soome sõnaraamatus* ja mujal antud tähendusest „rõhuvalt, lämmatavalt soe” (ilma kohta) (sk. *schwül*). See ilus sõna lihtselt ei sobi kõlaldasa vastama sellele mõistele.

Nagu kuulda, olevatki autoriteetsemad keelemehed nõus lubama *helget* tarvitada tähenduses „hele, selge, mõnus” jne.

Milline sõna sobiks siis paremini väljendama mainitud mõistet *schwül*?

Püüdes leida antud mõistet tabavmini sugereerivat „häälikute-kombinatsiooni”, jäin peatuma kombinatsioonile *lämbe*, mis kõlaldasa otse manab esile „lämmatava, rõhuva soojuse tunde”.

Sattumuslikult ongi *ÖS*-u paigutatud sõna *lämbe* — nähtavasti „derivaadina” lõunamurdelisest *lämmi*, mis muide rahvakeelse tarvitatakse kirjakeelse *soe* peagu täpsena vastena — tähenduses „(haudiv, lämmatav) soe”.

Nii võikski „helge” asemel *schwül*’i täpsena vastena tarvitama hakata *lämbe*.

Lämmi

ÖS-s on märgitud *lämmi-lämbe*. Minu arvates on see sõnapaarik natuke ekslikult ühendatud võrdusmärgiga, sest — nagu juba vihjatud — rahvakeelse tarvitatakse seda põhja-eestilise *soe* asemel. *Wiedemann*’gi annab *lämmi* tähenduses *warm*, *lämmi ilm* (*warmes Wetter*), *lämmi leib* (*frisches Brot*).

Üsna kujukalt kinnitab seda ka anektoodiks saanud „tõesti sündinud lugu” Võrumaal. Tulnud paar matkajat Põhja-Eestist Võrumaale. Kehakinnituseks ostnud talust piima ja küsinud: „Ons see ka *soe* piim?” Perenaine teinud suured silmad ja küsinud omakorda päris tõsisel häälel: „Kas tii’ puul siss sus j kah piimä and?” Võruke joob „lämmit pii-

mä”, samuti on Võrumaal „lämmi leib, lämmi ilm, lämmä’ kää’, lämmi sü(d)ä” jne.

Tuues aga *lämmi* kirjakeele — võiks anda talle meie „soojusekraadi märkivas sõnaderühmas” järgmine koht:

pakane (külm),
külm,
jahe,
—
oige
toibe,
leige,
lämmi,
soe,
kuum,
palav,
tuline (keev ehk keeb),
põletav,
kõrvetav.

Päaleselle on meil veel mõningaid liitsõnalisi vaheastmeid, nagu: *kibekülm*, *jääkülm*, *kidekülm*, *kärekülm*, *rõõskpiim-soe*, *suvilämmi* jne., ja erivarjundiga sõnu: *kõle*, *kõhe*, *kahu* (tama), *tiks* (i lööma), *vilu* [ilm] j. m. m.

Manivalde Lubi

Jaan Kompus 75-a.

Jaani päeval, 24-ndal juunil pühitses Elvas oma 75-ndat sünnipäeva kõsterkooliõpetaja **Ja an Kompus**.

J. K. sünd. Udernas *Litvaku* veskis a. 1858. Koolis käis Rõngus ja Zimse seminaris. A. 1878 siirdus ta Sangastesse kihelkonnakooli juhatajaks, kus tegutses 10 a. Tema õpilastest on paljud tuntud isikud, nende hulgas ka riigikohtu esimees K. Parts. Sangastest läks K. Randu, kus oli 31 a. koolijuhatajaks ja köstriks. Mõned aastad oli tal Rannus abilisenä Peeter A. Speek. Rannus lasus Kompuse õul ka seltskondlik töö. Ta on olnud ka *Eesti Aleksandri-kooli* mõtte õhutamajad, oli tegev *Eesti Kirjameeste Seltsis* j. t.

A. 1919 asus Kompus Elva. Siin algatas ta Elva koguduse asutamise ja alevivalitsuse loomise mõtte. Praegu on K. Elva koguduse organisstiks. Üldse on Kompus olnud köstriks 55 a. ja kooliõpetajaks umbes 45 a.

Abielus on Kompus Sangastest pärit Karoline Johansoniga. Neljast elusolevast lapsest on poeg Hanno Kompus *Estonia* operijuh, teine poeg Erik Kohtla õlikivivabriku keemik, üks tütar Valga gümn. direktori Nego abikaasa, kuna teine tütar elab Venemaal.

Tartu linnapää Karl Luik 50-aastane

Tartu linnapää K. Luik sünd. 12-ndal juul. a. 1883 Valgamaal Koiküla vallas, kus ta vanemad olid talupidajad.

Õppinud Koiküla vallakoolis, Karula ja Rõuge kihelkonnakoolis ja a. a. 1899—1906 Treffneri eragümnaasiumis Tartus, õiendas küpsuseksami Peterburis a. 1906 ja astus Tartu ülikooli füüsika-matemaatika teaduskonda, mille lõpetas a. 1913 *cand. math.* astmega.

Pärast ülikooli lõpetamist ja keskkooliõpetaja kutse omandamist oli õpetajaks Valga kommertsgümnaasiumis (1914—1917). A. 1917 nimetati ta koolinõunikuks Võrumaale, millisel kohal, välja arvatud okupatsiooniaeg, oli kuni a. 1920. Ühtlasi oli ta Võrus Maavalitsuse abiesimeheks ja Haridusosakonna juhatajaks ning Võru Hariduseseltsi gümnaasiumi õpetajaks.

Võrust kutsuti K. L. Tartu linna koolinõuniku kohale (1920). Sama aasta 27-ndal sept. Tartu Linnavalikogu valis teda Tartu linnapäaks, millisel kohal püsis vahetpidamata kuni praeguse ajani, s. o. üle 12 aasta. Linnapäa ametis olles täitis ta esialgu ka koolinõuniku kohuseid kuni 15. veebruarini 1924, mil teda ta enese palvel vabastati koolinõuniku ametist.

Hr. Luik on esimene koolinõunik Eestis, ja tema kauaaegse viljarikka tööst haridusepõllul omaaegne haridusminister hr. Veidermann avaldas talle tänu (kirjaga 14. II. 1924).

Linnapäa ametis olles on hr. Luik ühtlasi olnud kogu aeg linna Vaestelastekohtu esimeheks; linna eelarve- ja pla-

neerimise komisjonide juhatajaks. Pääle selle on ta juhatajaks mitmes teistes komisjonides, nagu elektrijaama-komisjonis, Poeglastegümnaasiumi hoolekogus, Samajevi kapitali valitsemise komitees jne.

Kodukaitsjate kaitseliitlaste ridadesse kuuludes on hr. Luik Tartu Kaitsemaleva juhatusse liige maleva algusest saadik.

Eesti linnaomavalitsuse tegelaste peres on ta juba aastate viisi Linnadellidu juhatuses tegev abiesimehena.

Äsja valiti ta *Vanemuise* auliikmeks.

Prof. dr. agr. Jaan Mägi 50-aastane

26-ndal juulil s. a. pühitses oma 50-ndat sünnipäeva Tartu ülikooli professor ja tuntud põllundustegelane Jaan Mägi.

Prof dr agr. J. Mägi sündis 26-ndal juulil 1883 Väluste külas Tarvastu vallas Viljandimaal, väikemaa-rentniku pojana. Keskkooli hariduse omandas Tartu reaalkoolis, mille lõpetas a. 1904. Õppis selle järele Riia politehnikumis ja Novo-Aleksandria põllu- ning metsanduse-instituudis, kus omandas a. 1902 agronoomi astme. Töötas selle järele kodumaal *Põllutöölehe* toimetajana, Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseltsi loomakasvatuse eriteadlasena ja Tartu kõrgemate põllutöökursuste loomakasvatuse õpetajana. A. 1919 valiti ta Tartu ülikooli loomakasvatuse erakorraliseks ja a. 1925 korraliseks professoriks. Organiseeris Tartu ülikoolis loomakasvatuse kabineti ja katsejaama Raadi mõisas, mille juhataja on algusest peale.

Teadusliku eesmärgiga töötas juubilar a. 1914 Peterburi zootehnika-büroos, viibis 1919.—1924. a. mitmel puhul Soomes, Taanis, Saksamaal ja Rootsis ja oli hiljem (1926—1927) Rockefeller Foundationi stipendiaadina komandeeritud Saksamaale ning Šveitsi töötama oma erialal. A. 1924 omandas ta väitekirja *Angleri kari Eestis, eriti tema eksterjöörilised omadused* kaitsmise järel agronoomia doktori astme.

Oma otsekoheste kutseülesannete kõrval on juubilar elavasti tegutsenud väga paljudes põllumajanduslikes organisatsioonides. Eriti hinnatav on ta väsimatu tegevus Tartu Eesti Põllumeeste Seltsis, kus ta üle kahekümne aasta on vahetpidamatul töötanud. Tänutäheks on Selts valinud juubilari oma auliikmeks.

Postimehe t. sekr. Jaan Kitsberg
abikaasaga Poolapoolses Kõrges
Tatras, Karpaatides.

Prantsusmaale, Nizzasse 4 a. eest asunud Tartu eesti pere-
kond — Richard Brett, abik. Jenny ja lapsed Benno (+),
Karin, Vaike ja Karl.

Eesti peremees pärandusasjus Kreeka päälinnas Ateenas

Elm. a. sõlmisid Tartu-Võru Rahukogu end. l. H. Hesse ja ta abik. nota-
riaalse lepingu Palupera (end. Arula) v. „Paaksi” t. peremehe Juhan Jaks’iga, mil-
les see kohustus finantseerima pr. Hesse lähema, omal ajal Kreekasse siirdunud ja
sääal nüüd rikkana surnud sugulase suure päranduse keerulist realiseerimist. Pilt-
distus on tehtud seni tagajärgedeta omapärasel teekonnal jaan. 1933.

Grigori Sumakoff

G. G. Sumakoff oli Tartu omaaegse vene Aleksandri klassikalise gümnaasiumi joonistusõpetaja. Oma elutööks aga oli kadunu teinud putukate uurimise ja kogumise. Kellele ta oma väärtusliku kogu pärandas, teab muidugi alul vaid testamendi täitja. Ta teaduslikest töist on osa avaldatud ka Tartu Ülikooli väljaandes *Actu et Commentationes*.

Viimselt töötas G. S. Tartu Ülikooli Zoologia Instituudi juures etnomoloogia alal.

G. G. Sumakoff sündis Moskva kuberm. 29-ndal jaan. (v. k. j.) 1862. Lõpetanud a. 1884 Kunstiakadeemia töötas alul joonistusõpetajana Arhangelskis ja hiljem, alates 1890—1917 Eestis, Tartus ja (lühemat aega) ka Volmaris Latvijas. Revolutsiooni ajal evakueeritud Venemaale jõuab ta a. 1922 siiski õnnelikult jälle Tartu oma abikaasa ja tütre juure tagasi. Siit siirdub õpetajaks Petseri, kuni (1926) saab töö Tartu ülikooli juures. Suri 9-ndal mail 1933.

G. G. Sumakoff kui diplomeeritud kunstnik on töötanud ka maalingu alal. Mulle teadmata põhjustel on ta aga millegi pärast peatselt maalimisest loobunud, valides oma südameasjaks etnomoloogia.

G. G. Sumakoff'i iskuga kadus tüse õpetaja-teadusemees ja soe süda, keda on põhjust mäletada ta paljudel eesti õpilastel ja ka — nende ridade kirjutajal, kes olnud temaga ja tema perekonnaga Aleksandri gümnaasiumi päivil lähemas kasvandiku vahekorras ligemale 5 aastat. G. G. Sumakoff maeti oma teise kodumaa mulda Tartus.

G. N.

Ühendus

Eelmises nr-is (5/6) on trükkimisel ära vahetatud pildileheküljed 310 ja 311. Lhk. 310-ndale trükitud pildid on: „Fragment Riigivanema söögitoast Toompea lossis“ (ülal) ja „Riigivanema söögituba esituskorteris Toompea lossis“. Lhk. 311-ndale trükitud pildid on: „Kabinett Riigivanema korteris“ (ülal) ja „Salonge Riigivanema esituskorteris osas“.

DAANI ÜHINGU ESINDAJA EESTIS

5-ndal sept. 1933 pühitses Tartu samanimelise restorani pidaja Holger Segerlin oma 25-a. äritegevuse juubelit. H. S. on pärit Kopenhaagenist, kus ta on töötanud paljudes esmajärgulistes restoranides. A. 1908 asus ta Eestisse, pidades „Obrami“ rest. Gildi tănavas. Hiljem pidas ta „Liivimaa“ võõrastemaja, Saksa käsitöölise seltsi ja „Vanemuise“ einelauda. Aastast 1922 alates on ta restorani omanikuks Riiütli tănavas. Palju aastaid on ta olnud Tartu ja selle ümbruskonna restoranipidajate ühingu esimees, on Daani Ühingu esitaja Eestis, 22 a. aktiivselt tegev olnud Vabatahtlikus tuletõrjes, on Tartu Telefonivabriku revisjonikomisjoni liige ning töötab Tartu mitmesugustes teisteski seltsides.

HOLGER SEGERLIN

EDUARD UUSEN

1-sel sept. pühitses Tartu seltskonnategelane ja rätsepatöökoja omanik Ed. Uusen, oma 25-a. ametijuubelit.

Ed. Uusen sünd. 2-sel mail 1889 Tartumaal, Palajõe vallas, kus ka alghariduse saanud, mida pärast iseõppimise teel ja loengutel käimistega kultuurilistes keskustes täiendanud. A. 1903 asus ta Valka, trükikoja õpilaseks. 1905-nda a. sündmused viisid ta aga maale tagasi. Õppis hiljem Tartus rõivastusmeistrite Lilli ja Dolinski juures. Pääle õppeaega töötas Tartus, Peterburis ja Helsingis, kuna juurelõikust õppis P. Metusala käest.

Kutsealalise silmaringi laiendamiseks reisinud mitmetes Lääne-Euroopa riikides. A. 1912 asutas Ed. U. Tartus iseseisvalt oma rätsepa töökoja, kus 15 a. vältel peaaegu alati töötanud 10—20 töölisega. Meistri tunnustuse saanud a. 1918 Tartus. Tal on diploome mitmesugustelt rõivutöö kutseasutustelt ja näitustelt oma tööde väljapanekute eest. Samuti on tema asjatundjana ja eksperdina esinenud paljudel kursustel ja mitmeid aastaid töötanud käsitöökooli eksamikomisjonis kui ka Tartu tööskestunustuste väljaandmise komitees katsekomisjoni liikmena.

Ühe väljarändaja poja saatus. Elektrotehnika, eestlase Eduard Peikeri vintsutused kodumaal

AASTAT 30 või enam tagasi rändas Kaarepere valla Visuri külast Venemaal eesti kooliõpetaja Mihkel Peikeri poeg Richard Nikolai Friedrich Peiker. Hiljem sõidab ta Poola piiri lähedale krahv Pototsky'le kuulunud Tšernjakovi mõisa, kuhu ta palgatakse valitsejaks. Tutvunud siin poola aadliku tütrega Josefa Michailovska'ga abiellub ta sellega. Sellest abielust sündib kaks tütart ja poeg Eduard, keda ema isemeelikult kasvatab üksnes poola meelsuses ja poola keeles, nii et lapsed eesti keelt üldse ei oska. Eesti iseseisvuse saavutanud otsustab Peiker, kes Eesti ajalehtede kaudu kodumaaga kogu aeg kontakti pidanud, oma perekonnaga siiski Eesti kodakondsusesse astuda ning võtab pojalt lubaduse, et ta tunnistaks ennast eestlaseks ning läheks tagasi esivanemate maale. Pärast Peikeri surma astub ta lesk oma tütardega siiski Poola kodakondsusesse, kuid poeg, krahvinna Zabiello ristipoeg, kes lõpetanud gümnaasiumi ja õppinud elektrotehnikuks kõrge-emas elektrotehnika õppeasutuses, peab isale antud sõna. Kuna eelnimetatud aadlike kude mõisad jäid rahulepingu järele Venemaa piiridesse, tuli puudus ka Peikerite kodusse. Õed saavad õnneks teenistuse Varssavi telefoni keskjaama, vend Eduardil aga tuleb tööpuudusel omal alal hakata teenima autojuhina. 1931-sel a. saab noormees Eestist käsu ilmuda kaitseväge sundaga teenima. Nii jõuabki noor insener Eestisse ning teenib kaitseväes sundaja ära. Kuid kõigile püüetele vaatamata ei suuda ta oma isa keelega nii harjuda, et seda selgeks saada: ta jääb umbkeelseks oma rahva keskel! Seda tuleb kirjutada slaavi keelte rääkijate arvele, kellest väga paljud nähtavasti kuidagi ei suuda oma keelepaelu „ümber korraldada“ eesti keele omandamiseks. Säärast imelist nähet võime jälgida näit. paljude Tartu venelaste juures, kes elanud siin isegi mitukümmend aastat, ometi ei pääse oma keele kammitsatest, vaatamata soovidelegi, eesti keele oskuse radadele.

Õnnetuna sõidab Eduard Peiker tagasi Poolasse. Kuid tööpuudus ootab teda säälgli, sest kui välisriigi kodanik ei saa ta Poolas töötuba ühelgi alal tegutsemiseks, õdede sissetulek aga ei suuda toita teda. Algab uus teekond Eestisse — rahata, võimalusteta, tutvusteta, sõpradeta, tundmata oma sugulasi ja nende asukohta Eestis. Tänu konsuleile saabub ta selle aasta märtsis siiski Tartu. Kuid ummik ootab teda jällegi ees: ta ei leia tööd oma umbkeelse tõttu. Ei ole lootusi täitnud ka Tallinna — tööleidmise võimaluste suhtes. Ja nii a u s insener sõna tõsisel mõttes kannatab suurt puudust oma kodumaal.

See näide ühest inimese saatusel veel kord selgesti tõendab, kui raske võib olla nende elu, kes t ä n a p ä e v a l on Eestist rännanud otsima õnne — võõrsile, tundmata oludega tundmatule maale. Osateski keeli praegusel üldise kitsikuse ajal on rahata välismaalasel raske kõikjal.

Ülaltoodud vapiga pildil — elektrotehnik Eduard Peiker.

Tartu Eesti Majanduse Ühisus

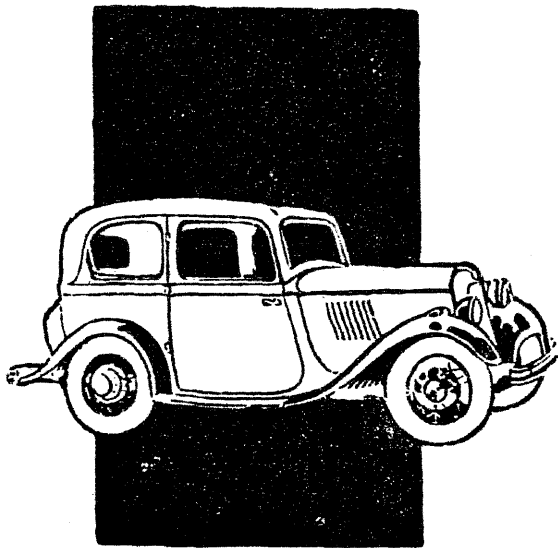
Tartus, Holmi tän. 12-18. Telef. 10, 10-70 ja 2-61.

Osakonnad: Tartus, Võru tän. 4, Räpinas ja Pukas.

Suurem ja vanem ühistegelise ostumüügi-ühisus
Eestis.

Laost saada soodsatel tingimustel
**põllumajanduslikud, raua-, naha- ja kolo-
niaalkaubad.**

==== Müük suurel ja väikesel hulgal. ====

Uus Inglise „Ford“ Junior auto 4/21 h. j.

Kaheuksega töld Kr. 3350.—

Neljauksega töld Kr. 3550.—

Proovisõidud hinnata.

Esindaja:

**A-S. A. Rosenwald
& Co.**

Tartu, Suurturg nr. 8.

Telef. 300.

Tähelepanu!

Alatiselt välis-moemaailmaga ühenduses olles ja seda oma isiklikul säälvibimisel kuni viimse täpsuseni jälgides on minul oma isiklikul ülesandel kodumaa vabrikutest tellitud välismaa eeskirjade järele

sügiseks hooajaks

iseäralised ja omad eesõigustatud moesaavutused daamidele ja härradele.

Jälgige ajalehe-kuulutusi ja välja-panekuid vaateakendel.

Ostjaskonnale väljaspool Tartut tasub reis huvitava väljavaliku ja odava hinna tõttu end täieliselt, seepärast külastage sagedamini
Tartut ja

M. Jänes'e suuräri

Tartus, Kaubahoov 10-11-12. Tel. 5-91.

Hind 1 kr.